

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Τμήμα Μηχανικών
Χωροταξίας,
Πολεοδομίας και
Περιφερειακής
Ανάπτυξης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**Αξιολογώντας τις Επιπτώσεις των Εντάσεων μεταξύ
Γειτονικών Κρατών στις Διμερείς Εμπορικές Σχέσεις**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Καραβίας Κωνσταντίνος-Ευάγγελος

A.M.: 01767

Επιβλέπων καθηγητής: Σπυρίδων Νιαβής

ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2025

Δήλωση Αυθεντικότητας

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Αξιολογώντας τις Επιπτώσεις των Εντάσεων μεταξύ Γειτονικών Κρατών στις Διμερείς Εμπορικές Σχέσεις» είναι πρωτότυπη και δεν παραβιάζει τα πνευματικά δικαιώματα τρίτων. Η εργασία αυτή αποτελεί προϊόν της δικής μου έρευνας και μελέτης, και δεν περιέχει υλικό που να έχει δημοσιευθεί ή να έχει χρησιμοποιηθεί σε άλλη εργασία χωρίς την κατάλληλη αναφορά.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τις επιπτώσεις των εντάσεων μεταξύ γειτονικών κρατών στις διμερείς εμπορικές σχέσεις. Στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων, οι πολιτικές και στρατιωτικές συγκρούσεις μεταξύ κρατών μπορούν να διαταράξουν σημαντικά τις εμπορικές τους συναλλαγές, επηρεάζοντας την οικονομική τους σταθερότητα και ανάπτυξη. Η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία αναλύει το θέμα λαμβάνοντας υπόψιν τόσο ένα θεωρητικό πλαίσιο γύρω από τις σχέσεις των κρατών, αλλά κυρίως μέσω έρευνας με δεδομένα για την ανάδειξη οικονομικών συνεπειών.

Μέσα από ιστορικές αναδρομές και μελέτες περιπτώσεων όπως οι σχέσεις μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν, Ελλάδας και Τουρκίας, και Ρωσίας και Ουκρανίας, αναδεικνύονται τα κοινά μοτίβα των επιπτώσεων στις διμερείς εμπορικές σχέσεις. Αυτές οι περιπτώσεις θα μπορούσαν να μας υποδείξουν ότι υπάρχει ένα σαφές μοτίβο στο πως παρεμποδίζονται οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των κρατών και πως επηρεάζουν συνολικά και τις ίδιες τις χώρες μεμονωμένα.

Η μεθοδολογία της έρευνας περιλαμβάνει ανάλυση δευτερογενών στατιστικών δεδομένων και ποιοτική έρευνα με ειδικούς, προσφέροντας μια ολοκληρωμένη εικόνα των οικονομικών συνεπειών των εντάσεων. Τα αποτελέσματα μας δείχνουν ότι η πολιτική όξυνση μπορεί να προκαλέσει σημαντική μείωση του όγκου των εμπορικών συναλλαγών, αύξηση του κόστους και αποσταθεροποίηση των αγορών, επηρεάζοντας αρνητικά την οικονομική ανάπτυξη των κρατών.

Η εργασία έχει σκοπό να καταλήξει σε κάποιες προτάσεις που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν, αντιλαμβανόμενοι το πολιτικό-οικονομικό σύστημα στο οποίο βρίσκονται χώρες, καθώς ενώ οι ειρηνικές σχέσεις φαίνονται να είναι η πιο ιδανική λύση, παραμένει μη ρεαλιστική. Παραλλήλως, στόχος είναι να προταθούν και άλλοι τομείς για περαιτέρω έρευνα ως προς το θέμα των διμερών εμπορικών σχέσεων, όταν γειτονικά κράτη βρίσκονται σε ένταση.

ABSTRACT

This thesis examines the impact of tensions between neighboring states on bilateral trade relations. Within the framework of international relations, political and military conflicts between states can significantly disrupt their trade transactions, affecting their economic stability and development. This study analyzes the topic by considering both a theoretical framework surrounding state relations and, primarily, through research using data to highlight the economic consequences.

Through historical overviews and case studies such as the relations between India and Pakistan, Greece and Turkey, and Russia and Ukraine, common patterns of impact on bilateral trade relations are highlighted. These cases suggest that there is a clear pattern in how trade relations between states are hindered and how these disruptions affect the countries individually.

The research methodology includes the analysis of secondary statistical data and qualitative research with experts, providing a comprehensive view of the economic consequences of tensions. The results show that political escalation can lead to a significant reduction in trade volume, increased costs, and market destabilization, negatively affecting the economic development of states.

The aim of the thesis is to conclude with some proposals that could be implemented, considering the political-economic system in which these countries operate. While peaceful relations seem to be the most ideal solution, they remain unrealistic. Additionally, the study aims to suggest other areas for further research on the topic of bilateral trade relations when neighboring states are in tension.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Σπυρίδων Νιαβή για την καθοδήγηση και τη στήριξη του κατά τη διάρκεια της συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην μητέρα μου για την υπομονή και την ενθάρρυνσή της καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	1
1.1 Παρουσίαση Θέματος	1
1.2 Σκοπός- Στόχος Εργασίας	1
1.3 Μεθοδολογία	1
Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό Πλαίσιο	3
2.1 Διεθνείς Σχέσεις και Εμπόριο	3
2.2 Θεωρία των Συγκρούσεων	4
2.3 Οικονομικές Συνέπειες των Συγκρούσεων	6
Κεφάλαιο 3: Ιστορική Αναδρομή και Περιπτωσιολογικές Μελέτες	7
3.1 Περιγραφή Περιπτώσεων	7
3.2 Σύγκριση Περιπτώσεων	8
Κεφάλαιο 4: Επιπτώσεις στις Εμπορικές Σχέσεις	11
4.1 Παρουσίαση Επιπτώσεων	11
4.2 Ρόλος Εμπορικής Διπλωματίας	16
Κεφάλαιο 5: Εμβάθυνση στη σχέση Ελλάδας-Τουρκίας	18
5.1 Μελέτη Περίπτωσης	18
5.2 Σύγκριση με Προηγούμενες Περιπτώσεις	26
Κεφάλαιο 6: Ανάλυση Αποτελεσμάτων	30
6.1 Ερμηνεία Αποτελεσμάτων Έρευνας	30
6.2 Συμπεράσματα	35
Κεφάλαιο 7: Προτάσεις και Πιθανές Λύσεις	38
7.1 Γενικές Προτάσεις βάσει συμπερασμάτων	38
7.2 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	46
Βιβλιογραφία	49
Ξενόγλωσσες Πηγές	49
Ελληνόφωνες Πηγές	51
Δικτυακός Τόπος (Website)	56
Διατριβές	56

Περιεχόμενα Εικόνων

Εικόνα 1: Πληθωρισμός Ελλάδας έτος 2024	13
Εικόνα 2: Διάγραμμα Αύξησης Τιμών Ρευματος και Αερίου 2008-2022 ύστερα από κυρώσεις της Ρωσίας	14
Εικόνα 3: Χάρτης ΑΟΖ Ελλάδας.....	19
Εικόνα 4: ΑΟΖ Ελλάδας στην περιοχή του Καστελόριζου.....	19
Εικόνα 5: Συμφωνία ΑΟΖ Ελλάδας-Ιταλίας (2020)	21
Εικόνα 6: Συμφωνία ΑΟΖ Ελλάδας-Αιγύπτου (2020)	22
Εικόνα 7: Oruc Reis	23
Εικόνα 8: Θέση της Ελλάδας στον Παγκόσμιο Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα (RSF)	25
Εικόνα 9: ΑΟΖ Ινδίας	27
Εικόνα 10: ΑΟΖ Πακιστάν	28

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

1.1 Παρουσίαση Θέματος

Η παρούσα διπλωματική ερευνά το πως οι εντάσεις μεταξύ γειτονικών κρατών επηρεάζουν τις διμερείς εμπορικές τους σχέσεις. Στο πεδίο των διεθνών σχέσεων, οι πολιτικές και στρατιωτικές αντιπαραθέσεις μεταξύ κρατών έχουν την δυνατότητα να διαταράξουν τις εμπορικές συναλλαγές τους, όμως επηρεάζοντας καθ' αυτόν τον τρόπο και την οικονομική σταθερότητα και ανάπτυξη. Στην εργασία αυτή γίνεται μια ολική εξέταση του θέματος τόσο υπό θεωρητική σκοπιά που εστιάζει στις σχέσεις μεταξύ των κρατών, όσο και μέσω της ανάλυσης δεδομένων, προκειμένου να αναδειχθούν οι οικονομικές επιπτώσεις αυτών των εντάσεων. Η ανάλυση δεδομένων γίνεται βάσει πραγματικών παραδειγμάτων εντάσεων μεταξύ κρατών που υφίστανται έως σήμερα, ώστε να είναι σαφέστερο το πως επηρεάζεται η παγκόσμια οικονομική, πολιτική και κοινωνική ισορροπία.

1.2 Σκοπός- Στόχος Εργασίας

Η εργασία αυτή έχει στόχο να καταλήξει σε συγκεκριμένες προτάσεις, κυρίως ρεαλιστικές, οι οποίες ανταποκρίνονται στο πολιτικό και οικονομικό σύστημα που λειτουργούν τα κράτη στα οποία θα γίνει αναφορά. Παρά το γεγονός ότι η ειρηνική συνύπαρξη είναι ένας δρόμος που κοινωνικά αναφέρεται συχνά, η επίτευξή της είναι σχεδόν αδύνατη για λόγους που θα αναλυθούν παρακάτω. Συμπερασματικά, είναι σαφές πως η παρούσα διπλωματική εργασία φιλοδοξεί να εντοπίσει τομείς για περαιτέρω έρευνα σχετικά με τις διμερείς εμπορικές σχέσεις ώστε να διερευνηθεί η κατανόηση προκλήσεων και δυνατοτήτων σε συνθήκες εντάσεων μεταξύ γειτονικών κρατών.

1.3 Μεθοδολογία

Η συλλογή δεδομένων για τη μελέτη αυτή βασίστηκε σε ποικίλες πηγές, όπως στατιστικά στοιχεία από διεθνείς οργανισμούς, εμπορικές εκθέσεις, και δεδομένα από κυβερνητικές και μη κυβερνητικές πηγές. Επίσης, αναλύθηκαν ιστορικά δεδομένα σχετικά με τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των κρατών που βρίσκονται σε ένταση, όπως επίσης και πληροφορίες από διπλωματικά αρχεία και οικονομικές αναλύσεις.

Η ποικιλία των δεδομένων διασφαλίζει μια πολυδιάστατη προσέγγιση στην αξιολόγηση των επιπτώσεων των εντάσεων, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τα επίσημα εμπορικά στοιχεία όσο και τις ανεπίσημες οικονομικές και πολιτικές επιδράσεις.

Με σκοπό να παρουσιαστούν τα δεδομένα και οι παρατηρήσεις που συσσωρεύτηκαν η εργασία χωρίστηκε κατά τον εξής τρόπο: Πρωτίστως υπήρξε μια θεωρητική προσέγγιση γύρω από τις διεθνείς σχέσεις, το εμπόριο, τις συγκρούσεις των κρατών και τις οικονομικές τους συνέπειες. Έπειτα έγινε μια ιστορική αναδρομή γύρω από κάποιες περιπτώσεις

συγκρούσεων μεταξύ γειτονικών κρατών καθώς και μια σύγκριση μεταξύ τους. Αντίστοιχα υπήρξε μια ανάλυση γύρω από τις επιπτώσεις σε εμπορικές σχέσεις, ενώ αναλύθηκε περαιτέρω η επίκαιρη σύγκρουση Ρωσίας - Ουκρανίας με στόχο την αποτύπωση των επιπτώσεων στον παρόντα χρόνο. Τέλος, έγινε σχολιασμός των αποτελεσμάτων από τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν, τα συμπεράσματα της έρευνας καθώς και το σημαντικότερο οι προτάσεις βάσει συμπερασμάτων.

Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό Πλαίσιο

2.1 Διεθνείς Σχέσεις και Εμπόριο

Οι διεθνείς σχέσεις και το διεθνές εμπόριο είναι άρρηκτα συνδεδεμένα, καθώς οι διακρατικές σχέσεις διαμορφώνουν τις οικονομικές συνεργασίες και συναλλαγές μεταξύ των κρατών. Το θεωρητικό πλαίσιο γύρω από αυτό το ζήτημα θα μπορούσε να αναλυθεί τόσο βάσει της θεωρίας της αλληλεξάρτησης καθώς και αυτής του ρεαλισμού.

Η θεωρία της αλληλεξάρτησης είναι αρκετά σημαντική για την επεξήγηση των διεθνών σχέσεων και την πολιτική οικονομία. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι κράτη και μη κρατικοί φορείς είναι αλληλεξαρτώμενοι (Krugman & Obstfeld, 2009), παρατηρώντας το αυτό μέσω διάφορων μορφών όπως το εμπόριο, τις επενδύσεις, ακόμα και τη τεχνολογία. Οδηγούμαστε έτσι στις παρακάτω βασικές αρχές αυτής της θεωρίας:

- Αμοιβαία εξάρτηση που αναλύθηκε παραπάνω
- Συγκρούσεις και Συνεργασία που έρχεται σε αντίθεση με την αμοιβαία εξάρτηση, καθώς ενώ ενθαρρύνεται η συνεργασία με βάση κοινά συμφέροντα, μπορεί αντιστοίχως όταν αυτά δεν ευθυγραμμίζονται να υπάρξουν συγκρούσεις
- Οι πολύπλοκες διασυνδέσεις μεταξύ των κρατών που δεν περιορίζονται μόνο σε πολιτική ή και στρατιωτική ισχύ, αλλά περιλαμβάνουν ένα πλέγμα σχέσεων σε οικονομικό - περιβαλλοντικό και πολιτιστικό επίπεδο
- Η στρατιωτική δύναμη δεν είναι το μόνο μέσο για την επίτευξη πολιτικών σκοπών, αλλά σημαντικοί μοχλοί επιρροής είναι και η οικονομική δύναμη, η ικανότητα διπλωματίας όπως και οι επενδύσεις στις οποίες προχωρά το εκάστοτε κράτος

Αυτοί οι άξονες δείχνουν ως συμπέρασμα ότι η Αλληλεξάρτηση είναι δυνατό να γίνει πράξη στα πλαίσια ενός Φιλελεύθερου συστήματος διεθνών σχέσεων, καθώς προωθείται η ιδέα ότι η συνεργασία του εμπορίου και της οικονομίας μπορεί να αποτρέψει περαιτέρω συγκρούσεις και να ενισχύσει την παγκόσμια ειρήνη και σταθερότητα.

Αντίθετη σε αυτή τη θεώρηση έρχεται αυτή του ρεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις, η οποία είναι και μία από τις κυρίαρχες προσεγγίσεις, η οποία επεξηγεί την συμπεριφορά των κρατών, συσχετίζοντας τη κυρίως με την επιδίωξη ισχύος και ασφάλειας ως βασικούς τους στόχους. Σαφέστερα, δίνει προτεραιότητα στην ισχύ (ή και ικανότητα επιβολής) και την επιβίωση κόντρα σε πιο ιδεαλιστικές θεωρίες όπως αλληλεξάρτηση και φιλελευθερισμός. Έτσι οδηγούμαστε και στις παρακάτω βασικές αρχές της:

- Το κράτος είναι ο κύριος δρώντας στις διεθνείς σχέσεις, το οποίο χρησιμοποιεί τις εμπορικές σχέσεις ως εργαλεία για επίτευξη της εθνικής ασφάλειας και επιβίωσης,
- Η οικονομία λειτουργεί εξίσου ως εργαλείο ισχύος, τα κράτη δεν επιδιώκουν εμπόριο για αμοιβαίο όφελος, αλλά προσπαθούν να κερδίσουν μια καλύτερη θέση στην διεθνή σκακιέρα
- Τα κράτη προτιμούν να προστατεύουν την εγχώρια βιομηχανία με δασμούς και ποσοτώσεις από τον διεθνή ανταγωνισμό, άρα μειώνουν όσο είναι εφικτό την εξάρτηση από ξένα κράτη.

- Οι εμπορικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από εμφανείς ασυμμετρίες, όπου τα ισχυρότερα κράτη επιβάλλουν ό,τι όρους επιθυμούν στα ασθενέστερα.
- Οι οικονομικές συγκρούσεις είναι αναπόφευκτες καθώς τα κράτη πρέπει να προφυλάσσουν σε κάθε περίπτωση τα συμφέροντά τους.

Η θεωρία της αλληλεξάρτησης και ο ρεαλισμός παρέχουν ουσιαστικά δύο αντίθετες προσεγγίσεις στη μελέτη των διεθνών σχέσεων και του εμπορίου. Η αλληλεξάρτηση επικεντρώνεται στην ιδέα ότι τα κράτη και οι πολυεθνικές πρέπει να συνεργάζονται σ' ένα παγκόσμιο περιβάλλον αλληλεξάρτησης. Αντίθετα ο ρεαλισμός επιδιώκει πρώτα την ασφάλεια και την ισχύ, ενώ αντίστοιχα και το εμπόριο γίνεται αντιληπτό ως εργαλείο ισχύος.

Παράδειγμα συνύπαρξης αυτών των δύο θεωριών είναι σαφώς η σχέση ΗΠΑ-Κίνας, όπου ενώ οι δύο χώρες συνεργάζονται εμπορικά, ταυτόχρονα ανταγωνίζονται για κυριαρχία σε στρατηγικούς τομείς τόσο στη τεχνολογία όσο και στην ενέργεια.

Φιλόσοφοι ανά διαστήματα έχουν στηρίξει τις δύο θεωρίες που ωστόσο είτε απλοϊκά ερμηνεύουν τις συγκρούσεις βάσει κάποιων αρχέγονων ενστίκτων είτε δεν αναφέρονται καν σε βαθύτερους πολιτικοοικονομικούς λόγους και κοινωνικούς λόγω των οποίων προκύπτουν αναταράξεις.

2.2 Θεωρία των Συγκρούσεων

Η θεωρία των Συγκρούσεων περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα από αιτίες, τη μορφή καθώς και συνέπειες των συγκρούσεων στις κοινωνίες και στις διεθνείς σχέσεις. Στην εργασία, θα επικεντρωθούμε κυρίως στο σκέλος των διεθνών σχέσεων, όπου η θεωρία γενικώς επικεντρώνεται στην κατανόηση και επεξήγηση των παραγόντων που προκαλούν τις συγκρούσεις, αλλά και σε τρόπους επίλυσής τους. Ωστόσο, υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις ως προς το θέμα. Συγκεκριμένα:

- **Μαρξιστική οπτική:** Οι μαρξιστές αντιλαμβάνονται τις συγκρούσεις ως αποτέλεσμα ταξικών ανισοτήτων, άνιση κατανομή των πόρων και της εξουσίας. Οι κοινωνικές και διεθνείς συγκρούσεις είναι αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης από την άρχουσα.
- **Ρεαλιστική προσέγγιση:** Ο ρεαλισμός θεωρεί τις συγκρούσεις αναπόφευκτες λόγω της ανθρώπινης φύσης που κατά την θεώρηση τους αποζητά ισχύ και έλεγχο, καθώς και λόγω της άναρχης φύσης των διεθνών σχέσεων.
- **Φιλελεύθερη προσέγγιση:** Οι φιλελεύθεροι προτάσσουν άμεσα διεθνείς συνεργασίες και θεσμούς, ενώ θεωρούν πως διεθνείς οργανισμοί και ενώσεις μπορούν να αποτρέψουν συγκρούσεις ή και να λύσουν υπάρχουσες.

Παρατηρώντας αυτούς τους ορισμούς θα ήταν αναγκαίο να υπάρξει και κάποιος σχολιασμός και βάσει του Ghosh(2005). Αρχικά η οπτική του ρεαλισμού εμμένει αρκετά στην ανθρώπινη φύση που αναζητά την εξουσία, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε ακραία αποτελέσματα. Η ανθρώπινη φύση και πως αυτή συναρμόζεται με το περιβάλλον είναι κάτι που παρατηρείται ανά τα χρόνια, άρα δεν είναι εφικτό να αναφέρεται το αίτιο του ενστίκτου σε τόσο διαφορετικές συνθήκες. Επιπλέον, διαχωρίζονται τα ένστικτα από τη πραγματικότητα και τίθεται ζήτημα ενός ηθικού πλαισίου για το πως υποκύπτει ο

άνθρωπος σ' αυτά. Επομένως η εξήγηση υπό την σκοπιά του ρεαλισμού ξεπερνάει φραγμούς στον βωμό της εξουσίας. Σε αντίθεση η φιλελεύθερη προσέγγιση (Ρέππας, 2020), δεν αιτιολογούν τις συγκρούσεις, αλλά τονίζουν την ανάγκη για διεθνείς οργανισμούς και ενώσεις ως λύση ειρήνης και μείωση των ανισοτήτων. Στην πραγματικότητα, όμως ήδη υπάρχουν τέτοιες ενώσεις όπως είναι η Ευρωπαϊκή που όμως εμφανώς υπάρχει ιεράρχηση δυνατότερων οικονομικά κρατών και κρατών που συμφωνούν σε όρους που δεν είναι συμφέροντες γι' αυτούς. Εν ολίγοις γίνεται αναφορά ουσιαστικά σε κράτη που δρουν εξίσου βάσει ρεαλιστικής θεώρησης

Η Μαρξιστική θεωρία ερμηνεύει τις συγκρούσεις ως αποτέλεσμα των ανισοτήτων που παράγει το καπιταλιστικό σύστημα. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, στο σύγχρονο διεθνές εμπόριο, ερμηνεύει τις εμπορικές διαμάχες ως σύγκρουση της άρχουσας καπιταλιστικής τάξης και των αναδυόμενων οικονομιών που επιδιώκουν οικονομική αυτονομία. Αυτή η προσέγγιση ορθώς παρουσιάζεται μέσω του παραδείγματος της διαμάχης των δυτικών χωρών και της Κίνας όπως αναλύεται και περαιτέρω από Rodrik(2001), όπου οι δυτικές χώρες προσπαθούν να επιβάλλουν οικονομικούς όρους και πρότυπα, ενώ η Κίνα προσπαθεί να επεκτείνει την επιρροή της, διατηρώντας όμως την οικονομική της αυτοτέλεια.

Γενικώς, ωστόσο, βάσει σύγχρονων εξελίξεων παρατηρείται ότι ακολουθείται ιδιαίτερα η ρεαλιστική θεώρηση υπό συνθήκες γεωπολιτικής αστάθειας και ας ενστερνίζονται πολλά κράτη φιλελεύθερες αρχές (Ελευθερίου, 2018). Βασικά παραδείγματα ρεαλιστικής προσέγγισης στις εμπορικές σχέσεις είναι :

- ΗΠΑ-Κίνα: Η εμπορική αυτή σύγκρουση είχε ως αποτέλεσμα τις ΗΠΑ να επιβάλουν δασμούς στην Κίνα με σκοπό τον περιορισμό της ισχύος της.
- Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.)- Ρωσία : Οι κυρώσεις από την Ε.Ε. στην Ρωσία μετά την εισβολή της στην Ουκρανία με στόχο την αποδυνάμωση της οικονομίας της. Ως απάντηση αντίστοιχα η Ρωσία επέβαλε Εμπάργκο σε αγροτικά προϊόντα, περιορίσε αρκετά τις εξαγωγές ενέργειας, περιορίσε την χρήση λιμανιών και των μεταφορών της για ευρωπαϊκά εμπορεύματα κ.α.

2.3 Οικονομικές Συνέπειες των Συγκρούσεων

Οι οικονομικές επιπτώσεις των συγκρούσεων και των πολιτικών εντάσεων μπορεί να είναι άμεσες ή έμμεσες και περιλαμβάνουν απώλειες σε εμπορικές συναλλαγές (Hufbauer & Schott, 2009), αυξημένο κόστος μεταφορών, και μείωση επενδύσεων. Οι άμεσες είναι αυτές που περιλαμβάνουν συνήθως την επιβολή δασμών ή κυρώσεων όπως αναφέρθηκε προηγουμένως (Ρωσία-Ε.Ε.), οι οποίες αυξάνουν το κόστος των εισαγωγών και των εξαγωγών ή δημιουργούν πρόβλημα στην μεταφορά περιορίζοντας τα σημεία που μπορούν να μεταφερθούν διάφορα προϊόντα.

Οι έμμεσες επιπτώσεις αφορούν πρωτίστως το σκέλος των αγορών και των επενδύσεων. Τα κράτη τα οποία δέχονται περιορισμούς παρουσιάζονται ως ασταθή και κυρίως πολιτικά ασταθή. Επομένως μια εταιρεία -ένας οποιοσδήποτε επενδυτής δεν νιώθει ασφάλεια να συνεργαστεί και να επενδύσει. Προφανώς αυτή η κατάσταση μακροπρόθεσμα επηρεάζει ιδιαίτερα την οικονομική ισχύ του κράτους.

Επιπλέον, οι συγκρούσεις επηρεάζουν τις εφοδιαστικές αλυσίδες (Daoud, 2015), διακόπτοντας την κανονική ροή προϊόντων και πρώτων υλών. Οι θαλάσσιες και χερσαίες μεταφορές, οι οποίες είναι βασική προϋπόθεση διατήρησης και ύπαρξης του εμπορίου, μπορούν να κλονιστούν δραματικά από γεωπολιτικές εντάσεις, όπως φαίνεται στις περιπτώσεις διενέξεων στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας, όπου οι διαφορές για τον έλεγχο των θαλάσσιων εκτάσεων έχει δημιουργήσει διάφορα εμπόδια.

Η κατανόηση των οικονομικών συνεπειών των εντάσεων και συγκρούσεων είναι κρίσιμη για τη διαμόρφωση στρατηγικών διαχείρισης κινδύνων και την προώθηση σταθερότερων διεθνών σχέσεων. Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε ασταθή γεωπολιτικά περιβάλλοντα χρειάζεται να αναπτύξουν στρατηγικές που περιλαμβάνουν τη διαφοροποίηση των προμηθευτών και την προσαρμογή των εμπορικών τους μοντέλων, ώστε να μετριάσουν τις αρνητικές επιπτώσεις των πολιτικών και οικονομικών εντάσεων

Κεφάλαιο 3: Ιστορική Αναδρομή και Περιπτωσιολογικές Μελέτες

3.1 Περιγραφή Περιπτώσεων

Η ανάλυση συγκεκριμένων περιπτώσεων εντάσεων μεταξύ γειτονικών κρατών είναι απαραίτητη για την κατανόηση των επιπτώσεων στις διμερείς εμπορικές σχέσεις. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν αυτά του Πακιστάν-Ιράν-ΗΠΑ, Ρωσία-Ουκρανία-Ε.Ε. όπως και ΗΠΑ-Κίνα και σε αυτά κυρίως θα γίνει ανάλυση ώστε να μην παραμένουμε σε ένα θεωρητικό πλαίσιο μόνο.

Στην περίπτωση της Ινδίας και του Πακιστάν (Daoud, 2015), υπάρχει μια περίπλοκη κατάσταση που εμπεριέχει τόσο συνεργασίες αλλά και συγκρούσεις. Παρότι υπάρχουν κοινά σύνορα, το γεγονός ότι στο Ιράν έχουν επιβληθεί κυρώσεις από τις ΗΠΑ αλλά και από διάφορες δυτικές χώρες δημιουργεί διάφορες αναταράξεις. Συγκεκριμένα, Ιράν και Πακιστάν έχουν αναπτύξει συνεργασία στον τομέα της ενέργειας (αγωγός «Ειρήνη»), η οποία όμως έχει αποσταθεροποιηθεί αρκετά λόγω των διεθνών κυρώσεων που προαναφέρθηκαν. Παράλληλα ενώ οι δύο χώρες έχουν εξετάσει την εκδοχή συναλλαγών με τοπικά νομίσματα, στη πράξη αποβαίνει αρκετά δύσκολο λόγω νομικών και οικονομικών εμποδίων. Συμπερασματικά ενώ βλέπουμε μια συνεχή προσπάθεια και από τα δύο κράτη για συνεργασία, οι εξωτερικές δυνάμεις παίζουν καθοριστικό ρόλο στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους.

Η σύγκρουση των ΗΠΑ-Ιράν που καθορίζει αντιστοίχως όπως προαναφέρθηκε τη σχέση του Ιράν-Πακιστάν, έχει διαρκέσει δεκαετίες, με κυρώσεις που έχουν επηρεάσει τον τομέα της ενέργειας, της υγειονομικής περίθαλψης και των χρηματοοικονομικών συναλλαγών. Οι κυρώσεις έχουν μειώσει τις εξαγωγές πετρελαίου του Ιράν, επηρεάζοντας έτσι ιδιαίτερα την οικονομική του σταθερότητα και αναγκάζοντας το να αναζητήσει εναλλακτικούς εμπορικούς εταίρους, όπως την Κίνα και την Ρωσία. Παράλληλα σε αυτή τη συνθήκη το Ιράν έχει προσαρμοστεί και εσωτερικά, αλλάζοντας ουσιαστικά το οικονομικό μοντέλο ενισχύοντας κυρίως την εσωτερική παραγωγή. Η περίπτωση Ιράν-ΗΠΑ είναι ένα από τα βασικά παραδείγματα που αποδεικνύουν ότι οι εμπορικές συγκρούσεις είναι δυνατό να επηρεάσουν την μακροπρόθεσμη στρατηγική ενός κράτους, αλλά να αλλάξουν και εντελώς τις γεωπολιτικές συμμαχίες.

Αντίστοιχα, η αντιπαράθεση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η οποία εκτείνεται από εδαφικές διαφορές μέχρι ενεργειακά δικαιώματα στη Μεσόγειο, έχει προκαλέσει πολλαπλά προβλήματα. Συγκεκριμένα, οι χώρες διαφωνούν για την έκταση των χωρικών υδάτων, ενώ παράλληλα παρατηρούνται συχνά παραβιάσεις του εναέριου χώρου. Η μεταναστευτική πολιτική που ακολουθεί η Τουρκία έχει καθαρή στόχευση την αποδυνάμωση της Ελλάδας, αφού υποστήριξε την μετακίνηση χιλιάδων μεταναστών στα σύνορα, ενώ φάνηκε και από τις δύο πλευρές να αγνοείται το ανθρωπιστικό κομμάτι το οποίο είναι οι ζωές των ανθρώπων στα σύνορα-το εμπόριο ανθρώπων που άκμασε. Στη μάχη πολιτικής και στρατιωτική ισχύος που έχει στηθεί, ο διάλογος και οι διπλωματικές

προσπάθειες καθιστούνται αδύνατες τόσο λόγω αυξημένων προκλήσεων, αλλά και λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης.

Σίγουρα, πολλαπλές ευθύνες φέρει και η Ευρωπαϊκή Ένωση που συνεχίζονται οι συγκρούσεις τόσα χρόνια. Βάσεις του NATO σε συνεργασία με τις ΗΠΑ υπάρχουν κατά μήκος όλων των Ευρωπαϊκών χωρών, χαρακτηριστικό παράδειγμα και η χώρα της Ελλάδας. Ως γεγονός, όμως, αυτό επιδεικνύει τον σημαντικό ρόλο της Ε.Ε. στο πολεμικό μηχανισμό και το πόσο καθορίζει και εξωτερικούς πολέμους υπό συμφέρον των ΗΠΑ, όπως σε αυτό της Παλαιστίνης. Αυτή η στάση έρχεται σε ρήξη με τη φιλειρηνική εικόνα που επιθυμεί να έχει, καθώς και με την φαινομενικά φιλελεύθερη στάση των χωρών. Εν ολίγοις, αποδεικνύεται ότι αυτή η ένωση χωρών υπό το πρίσμα κοινών συμφερόντων παραμένει απλά κάτι θεωρητικό.

Προχωρώντας στη σύγκρουση μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, αποτελεί ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου οι εμπορικές σχέσεις καταστράφηκαν σχεδόν ολοκληρωτικά μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία το 2014 και την έναρξη στρατιωτικών συγκρούσεων στα ανατολικά της Ουκρανίας. Οι κυρώσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις ΗΠΑ προς τη Ρωσία, καθώς και τα αντίμετρα της Ρωσίας, έχουν επηρεάσει όχι μόνο τις διμερείς σχέσεις αλλά και τις σχέσεις της Ρωσίας με την παγκόσμια οικονομία. Ωστόσο δεν γίνεται να αγνοηθεί το γεγονός ότι σε αυτό τον πόλεμο η Ρωσία έχει την στήριξη άλλων κρατών όπως Λευκορωσία, Ιράν, Βόρεια Κορέα ακόμα και την έκπτωτη πλέον συριακή κυβέρνηση.

3.2 Σύγκριση Περιπτώσεων

Η σύγκριση των παραπάνω περιπτώσεων αποκαλύπτει ότι, παρά τις διαφορές στα αίτια των εντάσεων μεταξύ των κρατών, οι οικονομικές συνέπειες που προκύπτουν παρουσιάζουν παρόμοια χαρακτηριστικά. Ανεξάρτητα από τα αίτια, παρατηρούμε ότι προβλήματα δημιουργούνται κυρίως λόγω της ανάγκης κυριαρχίας (Rodrik, 2001) που θέλουν να διατηρούν ή και να αποκτήσουν διάφορα κράτη και λιγότερο λόγω διαφορετικών πολιτικών ιδεολογιών που εφαρμόζονται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζει την Ουκρανία στα πλαίσια ύπαρξης του NATO και της ανάγκης επίδειξης της δύναμής της, αγνοώντας την ύπαρξη του Τάγματος Αζόφ. Συγκεκριμένα το Τάγμα Αζόφ είναι μια στρατιωτική μονάδα με ναζιστική ιδεολογία - ακροδεξιά θέση, το οποίο συμμετέχει ενεργά στον πόλεμο στην Ουκρανία, ενώ μέλη του έχουν κάνει την εμφάνιση τους και στο Ελληνικό Κοινοβούλιο (Σεχόβτσοφ, 2022). Αναλυτικότερα, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θεωρητικά βασίζεται σε μία φιλελεύθερη πολιτική γραμμή παρατηρείται ότι η άνοδος της ακροδεξιάς τάσης είναι ραγδαία σε πολλές χώρες, δείχνοντας μια κοινωνική αστάθεια, καθώς οι πολίτες σε μια εμφανώς κατάσταση οικονομικής και πολιτικής αναληψίας επιλέγουν έναν ακραίο δρόμο που δημιουργεί ακόμα περισσότερους διχασμούς και εν τέλει διεθνείς εντάσεις.

Ωστόσο, παρατηρώντας όλες τις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι ότι η κύρια συνέπεια των συγκρούσεων είναι οικονομική και αφορά τις εμπορικές ροές. Όταν οι πολιτικές εντάσεις αυξάνονται ή όταν εξωτερικές δυνάμεις

επιβάλλουν κυρώσεις με σκοπό την κυριαρχία, παρατηρούνται σοβαρά προβλήματα στις συναλλαγές, στην θαλάσσια και χερσαία μεταφορά και κυρίως επιβολή δασμών, η οποία ειδικότερα σε ασθενέστερες χώρες μπορεί να αποβεί μοιραία για το βιοτικό επίπεδο των πληθυσμών τους. Έτσι υπό αυτόν τον συνεχόμενο ασφυκτικό κλοιό συνήθως επιτυγχάνονται πολιτικές συμφωνίες με τους όρους της ισχυρής πλευράς.

Η αύξηση του κόστους των εμπορευμάτων αποτελεί μια άλλη σημαντική συνέπεια των εντάσεων. Όταν επιβάλλονται δασμοί, τα προϊόντα καθίστανται πιο ακριβά για τους καταναλωτές, με αποτέλεσμα να μειώνεται η ζήτηση (Hufbauer & Schott, 2009). Αυτό δεν επηρεάζει μόνο τις διμερείς εμπορικές σχέσεις, αλλά μπορεί να έχει ευρύτερες επιπτώσεις στην οικονομία των κρατών, καθώς η αυξημένη τιμή των προϊόντων οδηγεί σε πληθωριστικές τάσεις και μειώνει τη συνολική αγοραστική δύναμη του πληθυσμού. Επιπλέον, η διακοπή ή μείωση των εμπορικών σχέσεων οδηγεί σε αύξηση του κόστους παραγωγής για τις επιχειρήσεις, καθώς αναγκάζονται να αναζητήσουν νέους προμηθευτές ή να εισάγουν υλικά από πιο απομακρυσμένες αγορές, με υψηλότερο κόστος μεταφορών.

Η αποσταθεροποίηση των αγορών είναι μια ακόμη κρίσιμη συνέπεια των πολιτικών διαμαχιών. Όταν δύο γειτονικά κράτη βρίσκονται σε ένταση, οι διεθνείς επενδυτές γίνονται πιο επιφυλακτικοί και αποφεύγουν να επενδύσουν σε ασταθείς περιοχές. Η αβεβαιότητα που προκαλείται από τις πολιτικές συγκρούσεις δημιουργεί ένα κλίμα ανασφάλειας, το οποίο αποτρέπει τις επενδύσεις και επηρεάζει αρνητικά την οικονομική ανάπτυξη. Οι αγορές σε αυτές τις χώρες συχνά γίνονται πιο ασταθείς, καθώς οι επενδυτές αποσύρουν τα κεφάλαιά τους, οδηγώντας σε μείωση των αξιών των χρηματιστηρίων και σε πτώση της οικονομικής δραστηριότητας.

Ειδικά στην περίπτωση της Ινδίας και του Πακιστάν, οι διαρκείς στρατιωτικές εντάσεις και οι πολιτικές διαμάχες έχουν οδηγήσει σε χρόνια εμπορική απομόνωση. Άλλωστε δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και τυχαία η στήριξη που εκφράζει το Ιράν προς τη Ρωσία μετά από χρόνια καταπιεστικών κυρώσεων που δέχεται από τις ΗΠΑ και από διάφορες δυτικές χώρες. Αυτή η στάση αποδεικνύει ακριβώς τη δυναμική που προσπαθούν να αποκτήσουν οι χώρες σε ένα σύστημα που προωθεί ξεκάθαρα τη θεωρία του ρεαλισμού.

Στη Ρωσία και την Ουκρανία, οι εμπορικές σχέσεις είχαν σχεδόν πλήρως διακοπεί μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία το 2014 και την έναρξη των στρατιωτικών συγκρούσεων στα ανατολικά της Ουκρανίας. Οι κυρώσεις έχουν αναφερθεί παραπάνω και σαν περίπτωση πιο περίπλοκη θα αναλυθεί σε επόμενα κεφάλαια, ωστόσο ως προς τη σύγκριση των περιπτώσεων είναι αναγκαίο να τονιστεί πόσο επηρέασε την Ευρώπη ο περιορισμός εξαγωγής ενέργειας. Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχαν άμεσες επιπτώσεις στο ενεργειακό σκέλος με τρομερή αύξηση τιμών και συνεχή αναζήτηση πηγών ενέργειας. Σε αυτό το κλίμα ήταν πολύ δύσκολο ειδικά για τους πολίτες χωρών με χαμηλό βιοτικό επίπεδο (πχ. Ελλάδα) να ανταπεξέλθουν. Ταυτόχρονα ο εξίσου περιορισμός των γεωργικών προϊόντων επηρέασε ιδιαίτερα το εμπόριο.

Ως προς τη σχέση Ελλάδας - Τουρκίας, ενώ δεν υπάρχει πλήρης διακοπή, οι συνεχείς πολιτικές εντάσεις όπως παρατηρήθηκε εμποδίζουν την ανάπτυξη ισχυρότερων διμερών οικονομικών δεσμών. Η γεωπολιτική αβεβαιότητα, οι διαμάχες για τα ενεργειακά αποθέματα καθώς και οι στρατιωτικές συγκρούσεις ενισχύουν το αίσθημα ανασφάλειας σε πιθανούς επενδυτές άρα και την οικονομική ανάπτυξη των χωρών.

Σε μια πιο αναλυτική σύγκριση των περιπτώσεων Ελλάδας-Τουρκίας και Ρωσίας-Ουκρανίας, παρατηρούμε κοινά μοτίβα ως προς τις οικονομικές συνέπειες και τις γεωπολιτικές στρατηγικές. Οι συγκρούσεις Ελλάδας-Τουρκίας βασίζονται κυρίως σε ζητήματα κυριαρχίας και ενεργειακών αποθεμάτων στην Μεσόγειο, επηρεάζοντας όμως κατά αυτόν τον τρόπο τη σταθερότητα τις περιοχής. Αντιστοίχως, η σύγκρουση Ρωσίας-Ουκρανίας έχει επηρεάσει τις ενεργειακές ροές προς την Ευρώπη, προκαλώντας αύξηση τιμών σε ενεργειακά αγαθά και ανακατατάξεις στις ευρωπαϊκές εμπορικές πολιτικές. Εν ολίγοις και στις δύο περιπτώσεις, η εμπορική συνεργασία εμποδίζεται από γεωπολιτικές εντάσεις και στη χρήση του εμπορίου ως μέσο επιβολής. Οι δύο συγκρούσεις αποκαλύπτουν πως η διατάραξη των εμπορικών ροών είναι μια συνηθισμένη συνέπεια των πολιτικών εντάσεων.

Οι συγκρίσεις μεταξύ αυτών των περιπτώσεων υποδεικνύουν ότι οι πολιτικές εντάσεις μεταξύ γειτονικών κρατών δεν επηρεάζουν απλώς τις βραχυπρόθεσμες εμπορικές συναλλαγές, αλλά έχουν και σημαντικές μακροχρόνιες επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη και τη σταθερότητα των εμπλεκόμενων χωρών με κύριο θύμα των επιπτώσεων τόσο τους πολίτες όσο και πρόσφυγες χωρών που χρησιμοποιούνται στα πλαίσια στρατιωτικής-πολιτικής πίεσης. Οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις μπορεί να περιλαμβάνουν χαμηλότερη ανταγωνιστικότητα των κρατών στη διεθνή αγορά, καθώς και μείωση της ευημερίας των πολιτών τους λόγω των δυσκολιών στην πρόσβαση σε φθηνά προϊόντα και υπηρεσίες.

Οι εμπορικές συγκρούσεις είναι ιδιαιτέρως σημαντικές για την διεθνή σκακιέρα, όμως δεν αρκεί μόνο η σύγχρονη περιγραφή τους για να δίνεται πλήρης εικόνα των διαφόρων αποφάσεων. Συγκεκριμένα, είναι αναγκαίο να γίνεται έστω συνοπτική ιστορική εμβάθυνση σε σημαντικές ιστορικές περιόδους, όπως σε αυτή του Ψυχρού Πολέμου. Ο Ψυχρός Πόλεμος (1945-1991) ήταν μια περίοδος έντονων πολιτικών διενέξεων και πολιτικής έντασης μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και χωρών Δυτικού Κόσμου (κυρίως της Αμερικής) μετά το τέλος το 2ου Παγκοσμίου Πολέμου.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι εμπορικές σχέσεις επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις ιδεολογικές διαφορές μεταξύ Ανατολής και Δύσης (Wei, 1996). Οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους επέβαλαν πολύ αυστηρούς περιορισμούς στο εμπόριο με το Ανατολικό Μπλοκ, περιορίζοντας την πρόσβαση σε τεχνολογία και πρώτες ύλες. Αυτό οδηγεί σε έναν αγώνα για αυτοδυναμία και αναδιάρθρωση της οικονομικής στρατηγικής στις χώρες του Ανατολικού Μπλοκ, με την Σοβιετική Ένωση να επενδύσει στην αυτάρκεια και την ανάπτυξη της δικής της βιομηχανίας. Ο τερματισμός του Ψυχρού Πολέμου άνοιξε νέους εμπορικούς δρόμους και ενέτεινε την παγκοσμιοποίηση, αλλά η ανάμνηση αυτών των περιορισμών εξακολουθεί να επηρεάζει τις σύγχρονες εμπορικές πολιτικές. Κυρίως, οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες προσπαθούν να εξισορροπήσουν την οικονομική ανάπτυξη με την ανάγκη για ανεξαρτησία από ξένες επιρροές.

Κεφάλαιο 4: Επιπτώσεις στις Εμπορικές Σχέσεις

4.1 Παρουσίαση Επιπτώσεων

Προχωρώντας στο παρόν κεφάλαιο στόχος είναι να παρουσιαστούν οι επιπτώσεις των συγκρούσεων μεταξύ των γειτονικών κρατών στον τομέα των εμπορικών σχέσεων, είτε των ίδιων είτε και σε παγκόσμιο επίπεδο. Όμως για να είναι εφικτή η κατανόηση θα χωριστούν αυτές οι επιπτώσεις σε διάφορους τομείς. Αναλυτικότερα:

1. *Οικονομικές Επιπτώσεις στις Διμερείς Σχέσεις*

- Μείωση Εμπορικών Συναλλαγών

Η άμεση συνέπεια που έχουν οι πολιτικές και στρατιωτικές εντάσεις είναι η μείωση του όγκου των εμπορικών συναλλαγών. Σαφώς, όταν δύο γειτονικά κράτη βρίσκονται σε μια κατάσταση σύγκρουσης που επιφέρει και αντίστοιχα πολιτική αστάθεια, καθιστά στις επιχειρήσεις δύσκολο το να συναλλάσσονται μεταξύ τους, εξαιτίας φόβου για επιπλέον κυρώσεις ή δασμούς. Η συνθήκη αυτή οδηγεί σε μείωση των εξαγωγών και των εισαγωγών, καθώς και σε υποβάθμιση των εμπορικών σχέσεων.

- Αύξηση Κόστους Εμπορευμάτων

Οι πολιτικές εντάσεις συνήθως όπως προαναφέρθηκε συνοδεύονται από την επιβολή δασμών και κυρώσεων στα προϊόντα που διακινούνται μεταξύ των κρατών (Blanchard & Giavazzi, 2003). Αυτό το αυξημένο όμως κόστος μετακυλήσεται στους καταναλωτές, αυξάνοντας τις τιμές και μειώνοντας την ανταγωνιστικότητα τους στην αγορά. Επιπλέον, αυτό επηρεάζει και τις σχέσεις με άλλα ανεξάρτητα της έντασης κράτη, αφού οι εταιρείες αναγκάζονται να αναζητήσουν εναλλακτικούς προμηθευτές από άλλες χώρες, γεγονός που σε πρώτο επίπεδο τοπικά προκαλεί αύξηση των τιμών των αγαθών λόγω κόστους μεταφορών. Σε δεύτερο επίπεδο όμως παρατηρείται ότι κατά αυτόν τον τρόπο αποκτούν εμπορική δύναμη άλλες χώρες και καταφέρνουν να επιβάλλονται οικονομικά.

- Περιορισμός Ξένων Επενδύσεων

Οι διακρατικές εντάσεις μειώνουν και τις ξένες επενδύσεις, εκτός των εσωτερικών επενδύσεων εταιριών (Clements & Izan, 1998). Κατά αυτόν τον τρόπο περιορίζονται τα κράτη ασφυκτικά οικονομικά στο σκάκι της διεθνούς οικονομίας, αναγκαζόμενες μετέπειτα στο βωμό μιας οικονομικής ανάκαμψης να υποκύπτουν σε όρους συμφωνιών πολιτικά και οικονομικά σταθερότερων χωρών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα σε αυτή τη κατάσταση θα μπορούσε να αποτελέσει η Ελλάδα σε εποχή μνημονίων και κυρώσεων από την Ευρώπη. Ωστόσο είναι αναγκαίο να τονιστεί πως οι ξένες επενδύσεις σε υπερβολή δεν ερμηνεύονται πάντα σε οικονομική δύναμη του εκάστοτε κράτους, καθώς εξαρτάται ιδιαίτερος αυτό από τον τομέα της επένδυσης και κυρίως το τι αντίκτυπο έχει στους πολίτες και το βιοτικό τους επίπεδο. Στη σύγχρονη Ελλάδα του 2024 επενδύουν πολλές

ξένες εταιρίες στην αιολική ενέργεια, όπου όμως με τον τρόπο που πραγματοποιήθηκε προκάλεσε μαζική περιβαλλοντική καταστροφή.

2. *Επιπτώσεις στις Εφοδιαστικές Αλυσίδες και την Διανομή Προϊόντων*

- Διακοπή Εφοδιαστικών Αλυσίδων

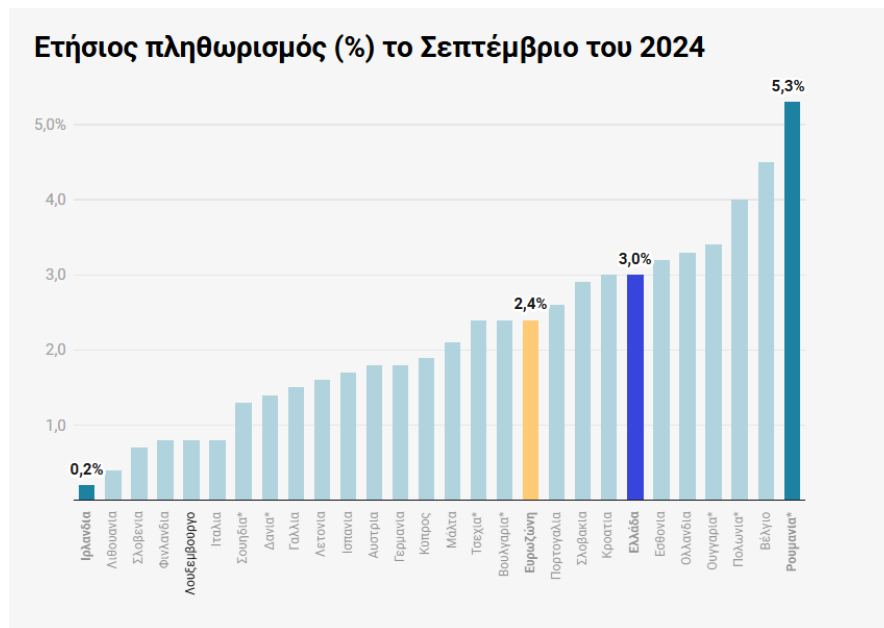
Οι συγκρούσεις προκαλούν συχνά προβλήματα στις εφοδιαστικές αλυσίδες, διότι δρόμοι, λιμάνια διέλευσης μπορεί να μην είναι ασφαλή ή να κλείσουν (Shwwarz, 2009). Για παράδειγμα, στην σύγκρουση Ρωσίας-Ουκρανίας οι διεθνείς εμπορικές ροές επηρεάστηκαν σημαντικά καθώς και η διακίνηση πρώτων υλών. Οι διακοπές αυτές προκαλούν ελλείψεις στην αγορά, αυξάνοντας τις τιμές και επιβαρύνοντας τους παραγωγούς που εξαρτώνται από συγκεκριμένα προϊόντα ή πρώτες ύλες.

- Αναπροσανατολισμός Εμπορικών Οδών

Η ανάγκη αποφυγής περιοχών που βρίσκονται σε στρατιωτική συμπλοκή ή σε επιβολή κυρώσεων οδηγεί τις επιχειρήσεις σε αναζήτηση νέων εμπορικών οδών, οι οποίες συχνά είναι πιο μακρινές αλλά και κυρίως ακριβές. Οι εταιρίες αναγκάζονται να προσαρμόσουν την στρατηγική τους ώστε να διασφαλίσουν την απρόσκοπτη ροή των αγαθών τους, με αποτέλεσμα την αύξηση κόστους μεταφορών. Ωστόσο, είναι αναγκαίο να τονιστεί πως σε αυτές τις συνθήκες ιδιαιτέρως, εταιρίες μεγαλύτερου βεληνεκούς δεν είναι στην πραγματικότητα θύματα ενός πολέμου και κυρώσεων, καθώς συχνά παρατηρείται να χρηματοδοτούν κράτη με σκοπό κάποια στρατιωτική συμπλοκή. Ένα παράδειγμα σε αυτή τη περίπτωση θα μπορούσε να είναι γνωστές εταιρίες ρούχων (fast fashion) στη χρηματοδότηση του Ισραήλ στην αποικιοκρατία-γενοκτονία που επιβάλλει στην Παλαιστίνη.

- Περιορισμός Πρόσβασης σε Στρατηγικούς Πόρους

Σε περιοχές με σημαντικούς φυσικούς πόρους, όπως είναι το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, οι συγκρούσεις είναι δυνατό να επηρεάσουν άμεσα την διαθεσιμότητα και το κόστος αυτών των πόρων, τόσο για τις εμπλεκόμενες χώρες όσο και για τους διεθνείς εταίρους (Χρήστου, 2021). Η έλλειψη πρόσβασης σε ενεργειακούς πόρους αυξάνει τις τιμές και επηρεάζει αρνητικά την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων που εξαρτώνται από αυτούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ξανά, που θα αναλυθεί περαιτέρω παρακάτω είναι η Ρωσία – Ουκρανία που έχει επηρεάσει σε Ευρωπαϊκό επίπεδο την παροχή ενέργειας με αυξήσεις να επηρεάζουν ακόμα και τις πιο οικονομικά δυνατές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

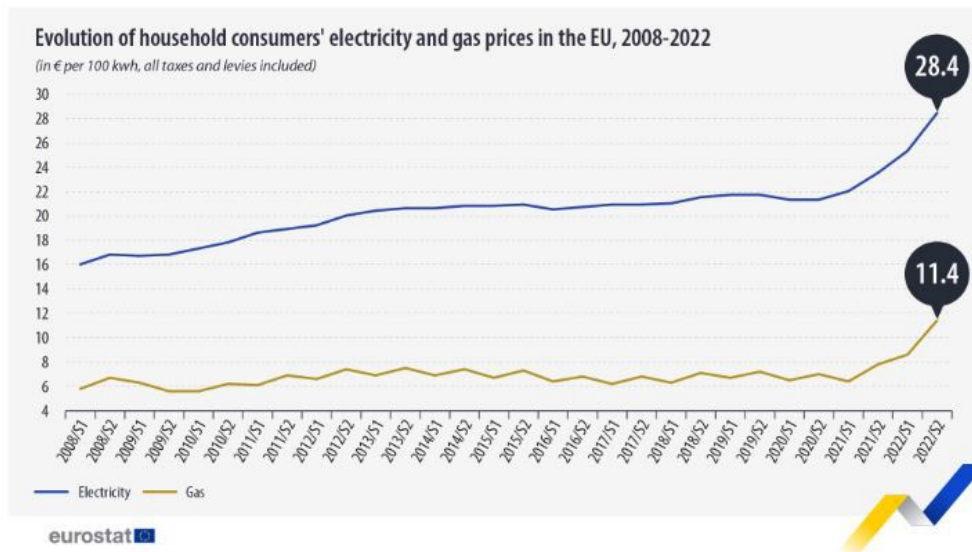
Εικόνα 1: Πληθωρισμός Ελλάδας έτος 2024

Στην Εικόνα 2 παρουσιάζεται το ποσοστό πληθωρισμού στην Ελλάδα, αλλά και σε άλλες χώρες κατά το 2024 όπου όπως προαναφέρθηκε είναι καθοριστικό για πολλούς διαφορετικούς λόγους.

3. Κοινωνικές και Καταναλωτικές Επιπτώσεις

• Αύξηση Πληθωριστικών Πιέσεων

Η αύξηση κόστους των αγαθών λόγω δασμών και περιορισμών στις εισαγωγές οδηγεί σε πληθωρισμό, ο οποίος επηρεάζει άμεσα τους καταναλωτές (Blanchard & Giavazzi, 2003). Ο πληθωρισμός όντας μια σταθερή και γενικευμένη αύξηση του επιπέδου των τιμών των προϊόντων μειώνει την αγοραστική δύναμη του χρήματος. Συνήθως, μετράται σε ετήσια βάση και εκφράζεται ως ποσοστό (%). Το ποσοστό αυτό είναι καθοριστικό για την οικονομία, καθώς όσο υψηλότερος είναι μεταφράζεται στο ότι τόσο λιγότερα αγαθά και υπηρεσίες μπορούν να αγοράσουν οι καταναλωτές με το ίδιο ποσό, επηρεάζοντας έτσι άμεσα το βιοτικό τους επίπεδο. Ακόμα, καθορίζει τις αποφάσεις κεντρικών τραπεζών σχετικά κυρίως με τα επιτόκια. Ειδικότερα, σε υψηλό πληθωρισμό οι κεντρικές τράπεζες αυξάνουν τα επιτόκια για να μειώσουν την ζήτηση και να περιορίσουν την αύξηση των τιμών, περιορίζοντας όμως τον δανεισμό αφού γίνεται ακριβότερος και εμποδίζοντας πιθανώς επενδύσεις των πολιτών. Αντίστοιχα, σε αυτό το πλαίσιο όπου τα χρήματα έχουν μειωμένη αξία με την πάροδο του χρόνου, μειώνεται και η αξία των αποταμιεύσεων. Ακόμα, σε περιόδους υψηλού πληθωρισμού οι μισθοί δεν αυξάνονται με τον ίδιο ρυθμό, μειώνοντας την αγοραστική δυναμική των εργαζομένων. Άρα έτσι προκαλούνται ολικώς αυξημένες πιέσεις σε καθημερινό επίπεδο και κοινωνική δυσaréσκεια.

Source dataset: [nrg_pc_204](#) and [nrg_pc_202](#)

Εικόνα 2: Διάγραμμα Αύξησης Τιμών Ρεύματος και Αερίου 2008-2022 ύστερα από κυρώσεις της Ρωσίας

Στην Εικόνα 1 είναι εμφανές πόσο σημαντικές είναι δυνατό να γίνουν οι εμπορικές επιπτώσεις διεθνώς, προκαλώντας ολική αστάθεια. Συγκεκριμένα, το διάγραμμα παρουσιάζει την τιμή κατανάλωσης ρεύματος και αερίου των νοικοκυριών στο διάστημα 2008-2022. Εμφανώς, εκ της στιγμής της διακοπής παροχής ενέργειας από την Ρωσία στην Ευρώπη, παρατηρείται απότομη αύξηση το 2022. Η αύξηση αυτή επηρέασε τους πολίτες όλων των χωρών της Ε.Ε. και ειδικότερα αυτές που περνούν οικονομική κρίση, επηρεάζοντας σημαντικά το βιοτικό επίπεδο.

- **Ανεργία και Εισόδημα**

Η μείωση επενδύσεων και εμπορικών σχέσεων πλήττει την τοπική αγορά εργασίας, καθώς πολλές θέσεις εργασίας εξαρτώνται από τις εισαγωγές και τις εξαγωγές (Daoud, 2015). Ιδίως σε περιοχές κοντά σε σύνορα ή σε περιοχές που εξαρτώνται από την βιομηχανία-εμπόριο με την γειτονική χώρα η ανεργία αυξάνεται. Η μείωση των εισοδημάτων των πολιτών όμως ενισχύει τις οικονομικές δυσκολίες και την ταξική ανισότητα. Αυτή η κατάσταση προκαλεί κοινωνικές εσωτερικές αντιπαραθέσεις, οι οποίες επηρεάζουν έντονα σε κάθε περίπτωση το πολιτικό παρασκήνιο.

- **Μείωση Διαθεσιμότητας Αγαθών και Υπηρεσιών**

Οι εφοδιαστικές αλυσίδες περιορίζουν την διαθεσιμότητα βασικών προϊόντων, όποτε οι καταναλωτές βιώνουν ελλείψεις (Schwarz, 2009). Το ζήτημα σε αυτή τη περίπτωση είναι ιδιαίτερα σοβαρό όταν πρόκειται για φάρμακα που αποτελεί ζωτικής σημασίας ή υλικά πρώτων υλών όπως τα γεωργικά/κτηνοτροφίας που μπορεί να καθυστερήσουν ολόκληρο τον πρωτογενή τομέα, βασικός για την ανάπτυξη και των υπολοίπων τομέων.

Συμπερασματικά, οι εντάσεις μεταξύ γειτονικών κρατών δημιουργούν αρχικά αναταράξεις στην τοπική οικονομία, επηρεάζοντας τις διμερείς εμπορικές ροές, την απασχόληση και την εσωτερική αγορά. Ωστόσο, όταν, αυτά τα κράτη είναι σημαντικά στο διεθνές εμπόριο ή κατέχουν ενεργειακούς πόρους, οι επιπτώσεις διαχέονται στην παγκόσμια οικονομία. Οι διεθνείς επενδυτές, οι επιχειρήσεις και οι αγορές σε παγκόσμιο επίπεδο επηρεάζονται από την μεταβλητότητα που προκύπτει, οδηγώντας σε μια κατάσταση οικονομικής αβεβαιότητας.

Στη διαχείριση αυτών των επιπτώσεων ρόλο ισχυρότερο θα μπορούσαν να παίζουν διεθνείς οργανισμοί όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ) προλαμβάνοντας τις συγκρούσεις. Ο ΠΟΕ θέτει κανονισμούς και πλαίσια για την επίλυση διάφορων εμπορικών συγκρούσεων, ενώ προσπαθεί να διατηρεί ανοιχτές τις εμπορικές ροές ακόμα και σε περιόδους πολιτικών εντάσεων. Βεβαίως, πρακτικά αυτό φαίνεται να μην είναι εφικτό σε πλήθος περιπτώσεων, αφού κανονισμοί αρκετές φορές παρακωλύονται χωρίς κυρώσεις. Ο ρόλος του ΟΗΕ είναι αντιστοίχως να προωθεί τον διάλογο και την αποκλιμάκωση, με στόχο να αποφευχθούν κυρώσεις που πλήττουν άμεσα την ευημερία των πολιτών. Όμως, μέσω διάφορων παραδειγμάτων φαίνεται πως ακόμα και σε αυτούς τους διεθνείς οργανισμούς υπέρ ειρήνης υπάρχουν περιστατικά που δηλώνουν πως δεν επιθυμούν όλες οι χώρες έναν ειρωνικό δρόμο συμβίωσης. Ένα βασικό παράδειγμα ήταν η άσκηση βέτο των ΗΠΑ στην πλήρη ένταξη της Παλαιστίνης στον ΟΗΕ τον Απρίλιο του 2024 σε μία προσπάθεια προστασίας του συμμάχου τους Ισραήλ. Παρ όλη τη διένεξη όμως υπήρξε απόφαση όπου απαιτήθηκε η αποχώρηση των ισραηλινών στρατευμάτων κατοχής εντός 12 μηνών από το έδαφος, τον εναέριο χώρο και τα χωρικά ύδατα των Παλαιστινίων καθώς και την επιστροφή των προσφύγων με ταυτόχρονη καταβολή αποζημιώσεων. Παρ όλη τη σημαντική θέση της απόφασης βέβαια η γενοκτονία συνεχίζεται και το διάστημα που έχει αποφασιστεί για κυρώσεις φαίνεται να αποβαίνει μοιραίο για αρκετές ζωές Παλαιστινίων.

4.2 Ρόλος Εμπορικής Διπλωματίας

Η εμπορική διπλωματία αποτελεί βασικό εργαλείο στην διαχείριση των εμπορικών σχέσεων μεταξύ των κρατών, επηρεάζοντας τόσο τη σταθερότητα όσο και την ανάπτυξη τους. Ως μηχανισμός που γεφυρώνει τις διαφορές και προωθεί την οικονομική συνεργασία, μπορεί να λειτουργήσει θετικά ενισχύοντας τις σχέσεις, αλλά και αρνητικά, όταν χρησιμοποιείται για τη χειραγώγηση ή τον αποκλεισμό ανταγωνιστών. Η σημασία της γίνεται ιδιαίτερα εμφανής σε περιόδους εντάσεων, όπου η σωστή χρήση της εμπορικής διπλωματίας μπορεί να μετριάσει τις εντάσεις, αλλά και να τις κλιμακώσει.

Θετική Συνεισφορά:

Η εμπορική διπλωματία είναι δυνατό να προσφέρει μια πλατφόρμα για την επίτευξη συμφωνιών που ευνοούν την σταθερότητα στις σχέσεις. Μέσω διαπραγματεύσεων, οι κυβερνήσεις είναι πιθανό να δημιουργήσουν εμπορικές παραχωρήσεις, όπως δασμολογικές μειώσεις ή διευκολύνσεις στις εξαγωγές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι συμφωνίες της Ε.Ε. και τρίτων χωρών, οι οποίες προσφέρουν πρόσβαση σε αγορές και ενθαρρύνουν την οικονομική συνεργασία, ακόμα και σε περιπτώσεις όπου οι πολιτικές σχέσεις είναι δύσκολες.

Επίσης, παράδειγμα αποτελεί αυτό του Ψυχρού Πολέμου, όπου οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ διατηρήθηκαν σε περιορισμένο βαθμό, επιτρέποντας μια μορφή επαφής που μετρίασε την αποξένωσή. Επιπλέον, χαρακτηριστικές είναι και οι σχέσεις της Κίνας και τω ΗΠΑ, οι οποίες παραμένουν ισχυρές, παρά τις γεωπολιτικές διαφορές, λόγω της αλληλεξάρτησης που έχει δημιουργηθεί σε τομείς όπως η υγεία και τα καταναλωτικά αγαθά. Κατά αυτόν τον τρόπο παρατηρείται πως οι εμπορικές σχέσεις είναι πιθανό συχνά να χρησιμοποιηθούν για να διατηρείται ο διάλογος.

Έτσι ενισχύεται ολικώς η πολιτική σταθερότητα. Η αμοιβαία εξάρτηση που δημιουργείται μέσω της εμπορικής διπλωματίας αυξάνει το κόστος σύγκρουσης για τα εμπλεκόμενα κράτη, γεγονός που λειτουργεί αποτρεπτικά για την κλιμάκωση των εντάσεων.

Αρνητικά Αποτελέσματα:

Η εμπορική διπλωματία είναι εύκολο να χρησιμοποιηθεί και ως μέσο χειραγώγησης και επιβολής κυρώσεων. Όταν ένα κράτος επιλέγει να αποκλείσει έναν εμπορικό εταίρο ή να επιβάλει εμπορικούς περιορισμούς, οι συνέπειες είναι πιθανό να επηρεάσουν και τις δύο πλευρές. Ωστόσο, βασικό πρόβλημα που προκαλείται είναι ο αποκλεισμός μικρότερων οικονομιών, το οποίο ως φαινόμενο εντείνει τις ανισότητες μεταξύ κρατών και επηρεάζει αρνητικά, ειδικότερα τα κράτη που εξαρτώνται από το διεθνές εμπόριο.

Οι διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες μεταξύ μεγάλων οικονομιών συχνά παραβλέπουν τις ανάγκες μικρότερων κρατών, δημιουργώντας κατά κάποιο τρόπο ένα είδος «ελίτ». Παράδειγμα αυτής της λογικής είναι η συμφωνία εμπορικής συνεργασίας Ε.Ε.-ΗΠΑ (TTIP), η οποία είχε σχεδιαστεί για να διευκολύνει το εμπόριο

μεταξύ τους, αποκλείοντας αναπτυσσόμενες χώρες που εξαρτώνται από εξαγωγές αγαθών προς αυτές τις αγορές. Αντίστοιχα, μικρότερες οικονομίες της Νοτιανατολικής Ασίας, που εξαρτώνται από την Κίνα για το μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών τους, επηρεάζονται δυσανάλογα από τις πολιτικές διακυμάνσεις της Κίνας, όπως περιορισμός εισαγωγής συγκεκριμένων αγαθών. Τέλος, παράδειγμα αποτελεί και η συμφωνία ελεύθερου εμπορίου NAFTA (Βόρεια Αμερική) που ενίσχυσε τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ, Καναδά και Μεξικού, αλλά άφησε τις χώρες της Κεντρικής Αμερικής εκτός, αυξάνοντας την εξάρτηση τους από την εξαγωγή φθηνών προϊόντων.

Η εμπορική διπλωματία αποτελεί ένα εργαλείο διπλής όψης, το οποίο μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση είτε στην διατάραξη των σχέσεων. Η ισορροπημένη προσέγγιση και η επικέντρωση στα αμοιβαία οφέλη είναι κρίσιμες για την επιτυχία της σε ένα διεθνοποιημένο περιβάλλον.

Κεφάλαιο 5: Εμβάθυνση στη σχέση Ελλάδας-Τουρκίας

5.1 Μελέτη Περίπτωσης

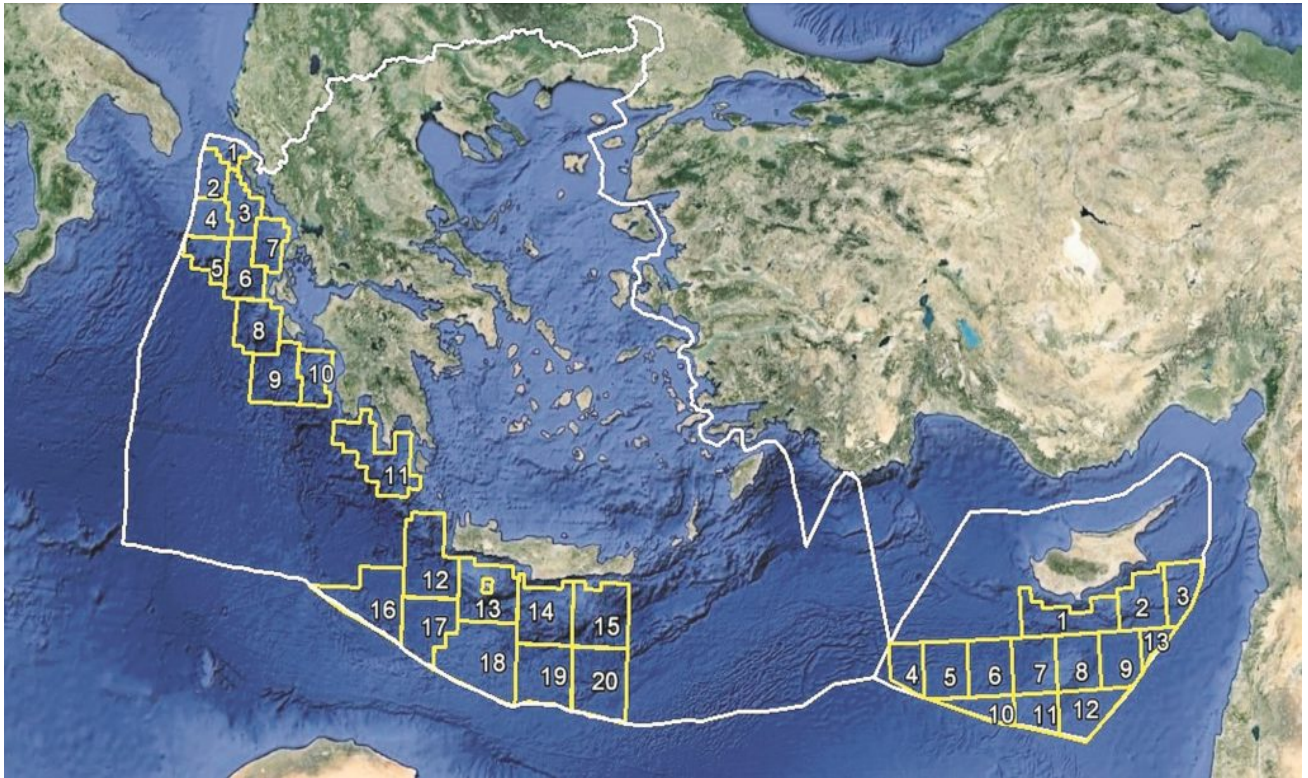
Η ένταση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελεί μία από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις γεωπολιτικής αντιπαράθεσης. Η διαφωνία γύρω από την οριοθέτηση της ΑΟΖ (Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης) και τα ενεργειακά αποθέματα της περιοχής αποτέλεσε την κύρια αιτία των τεταμένων σχέσεων των κρατών, επηρεάζοντας έτσι ευρύτερα τις διμερείς σχέσεις και τις οικονομικές συνεργασίες.

Αναλυτικότερα, η ΑΟΖ είναι μια θαλάσσια ζώνη, η οποία εκτείνεται πέρα από τα χωρικά ύδατα ενός κράτους και στα οποία έχει το ίδιο αποκλειστικά δικαιώματα για την εξερεύνηση και εκμετάλλευση φυσικών πόρων. Ως ζώνη ορίζεται από το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, όπως αυτό καθορίστηκε στην Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) ΤΟΥ 1982. Αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά της είναι τα εξής: α) Η έκταση της, η οποία είναι δυνατό να εκτείνεται έως 200 ναυτικά μίλια από τις ακτές του κράτους, β) Εκμετάλλευση φυσικών πόρων όπως προαναφέρθηκε μόνο από το κράτος τόσο στο βυθό όσο και στα υπερκείμενα ύδατα και γ) Τα υπόλοιπα κράτη έχουν ελευθερία πλεύσης, υπέρπτησης και τοποθέτησης υποθαλάσσιων καλωδίων ή αγωγών.

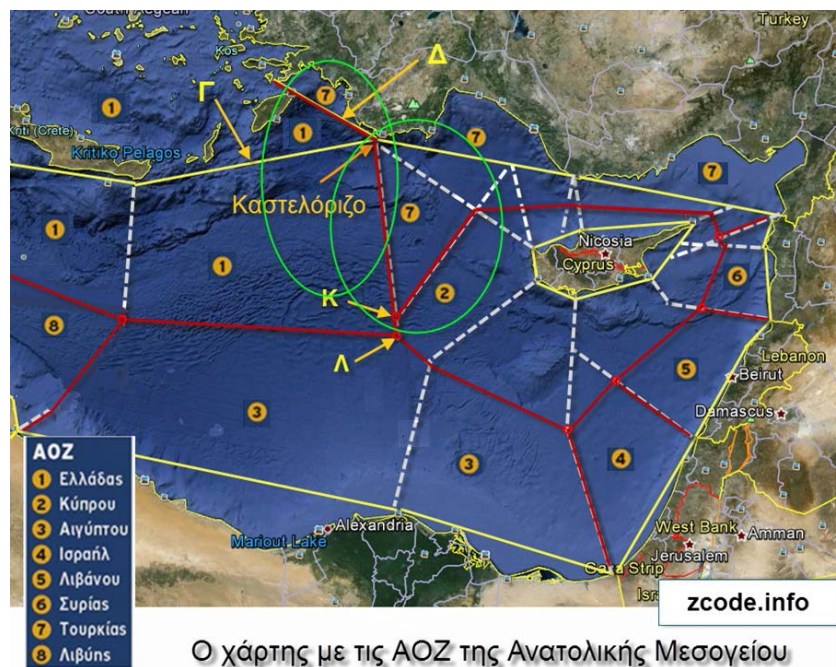
Στην περίπτωση της σχέσης Ελλάδας-Τουρκίας αλλά και σε άλλες περιπτώσεις, η οριοθέτηση της ΑΟΖ είναι κρίσιμη για διάφορους λόγους κυρίως επακόλουθων της κυριαρχίας στην ενέργεια (Παπακωνσταντίνου, 2019). Συγκεκριμένα, κοιτάσματα φυσικού αερίου και πετρελαίου είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη και την ενεργειακή ανεξαρτησία ενός κράτους. Παράλληλα, τα θαλάσσια όρια αποτρέπουν διεκδικήσεις από άλλα κράτη και καθορίζουν ιδιαιτέρως τις εμπορικές διαδρομές, την αλιεία και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Ωστόσο, με σκοπό να αποκτήσουν έλεγχο σε θαλάσσιες περιοχές, κράτη όπως η Τουρκία στην περίπτωση αυτή καταπατούν και αγνοούν το Διεθνές Δίκαιο. Ειδικότερα, η Τουρκία έχει προχωρήσει πολλαπλές φορές σε μονομερείς ενέργειες, όπως σεισμικές έρευνες ή γεωτρήσεις σε αμφισβητούμενες ζώνες. Ταυτόχρονα έχει πραγματοποιήσει συμφωνία με την Λιβύη, η οποία αγνοεί την ύπαρξη των ελληνικών νησιών και το διεθνές δίκαιο. Η αγνόηση, όμως, των ελληνικών νησιών δεν είναι εμφανής μόνο μέσω των συμφωνιών, αλλά και μέσω της εμφανής αμφισβήτησης της Τουρκίας για την κυριαρχία τους λόγω μεγέθους, αφού ισχυρίζεται πως νησιά μικρά όπως το Καστελόριζο δεν δικαιούνται πλήρη ΑΟΖ. Τέλος, βασικό όπλο της παραμένει η εκμετάλλευση κενών του Δικαίου, διότι δεν έχει

υπογράψει τη Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας, επομένως επικαλείται δικά της επιχειρήματα για την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών.

Εικόνα 3:Χάρτης ΑΟΖ Ελλάδας

Εικ.3

Εικόνα 4: ΑΟΖ Ελλάδας στη περιοχή του Καστελόριζου

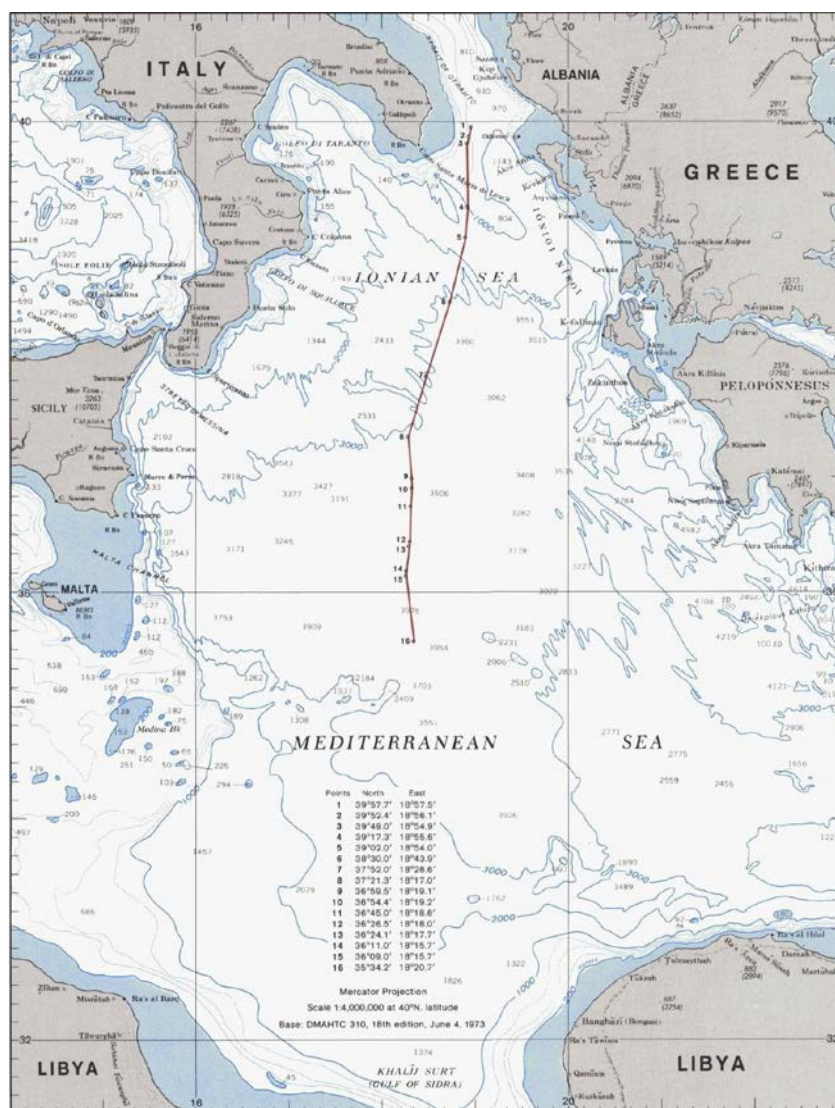
Ιστορικό κρίσης:

Η αφετηρία της έντασης στις σχέσεις των δύο κρατών ήταν το 2019, όπου η Τουρκία κλιμάκωσε τις διεκδικήσεις της στην Ανατολική Μεσόγειο μέσω σεισμικών ερευνών και γεωτρήσεων σε περιοχές που η Ελλάδα θεωρεί ότι ανήκουν στην ΑΟΖ της. Η Τουρκία δικαιολόγησε τις πράξεις της υποστηρίζοντας πως οι περιοχές αυτές εμπίπτουν στην δική της υφαλοκρηπίδα, ενώ η Ελλάδα προχώρησε σε καταγγελίες περί παραβίασης του Διεθνούς Δικαίου. Η περιοχή, η οποία εξετάστηκε ήταν θαλάσσιες ζώνες γύρω από την Κύπρο και τα νησιά του Αιγαίου, κυρίως το Καστελόριζο.

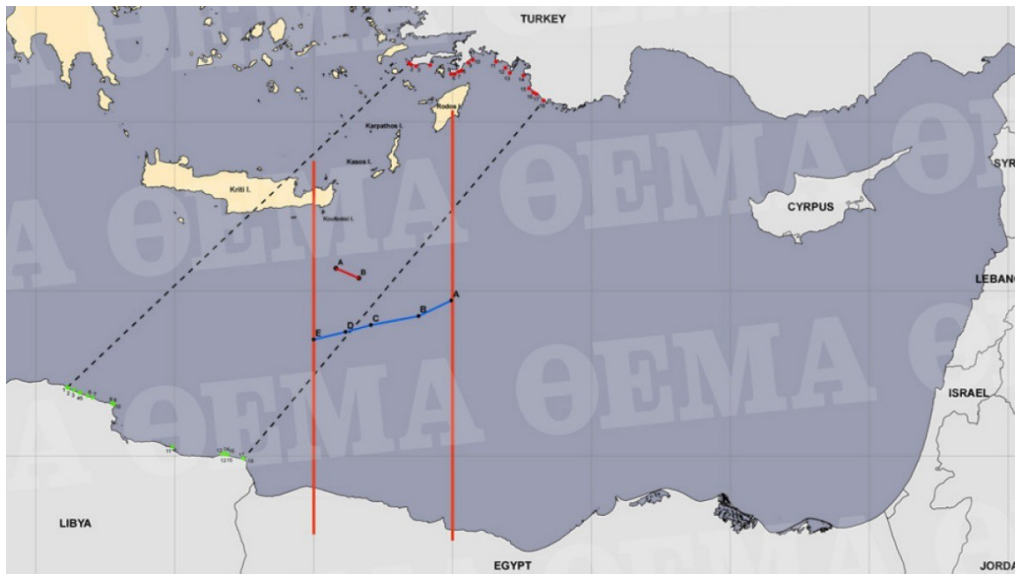
Στις 27 Νοεμβρίου 2019, η Τουρκία υπέγραψε μνημόνιο με την Λιβύη για την οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών στην Μεσόγειο. Το μνημόνιο αυτό όπως αναφέρθηκε αγνόησε την ύπαρξη ελληνικών νησιών όπως την Ρόδο και την Κρήτη, ενώ προκάλεσε διεθνείς αντιδράσεις από Ελλάδα, Ε.Ε. και χώρες όπως την Αίγυπτο, τονίζοντας πως πρόκειται για ξεκάθαρη παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου. Η ένταση αυξήθηκε σημαντικά καθώς μετά την συμφωνία αυτή η Τουρκία προχώρησε σε επιπλέον παράνομες έρευνες στο Αιγαίο.

Η απάντηση της Ελλάδας δεν άργησε να έρθει και το 2020 προχώρησε σε διπλωματικές και στρατηγικές κινήσεις μετά προτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα:

- 1) Σύναψη συμφωνία ΑΟΖ με την Ιταλία: Στην συμφωνία αυτή η Ελλάδα υπέγραψε με την Ιταλία για οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών, βασισμένη στην μέση γραμμή και ήταν και η πρώτη επίσημη οριοθέτηση ΑΟΖ της Ελλάδας.
- 2) Σύναψη Συμφωνίας ΑΟΖ με Αίγυπτο: Η συμφωνία κάλυπτε περιοχές στην Μεσόγειο και ήταν ένα ισχυρό νομικό και γεωπολιτικό αντίβαρο στο μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης,

Εικόνα 5: Συμφωνία ΑΟΖ Ελλάδας-Ιταλίας (2020)

Εικόνα 6: Συμφωνία ΑΟΖ Ελλάδας-Αιγύπτου (2020)

Ωστόσο, έπειτα από τις συμφωνίες που πραγματοποίησε η Ελλάδα, η Τουρκία πραγματοποίησε αποστολή του ερευνητικού πλοίου Oruc Reis εντός της ελληνικής ΑΟΖ το καλοκαίρι του 2020, κορυφώνοντας την ήδη τεταμένη κατάσταση. Το Oruc Reis, συνοδευόμενο από τουρκικά πολεμικά πλοία, ξεκίνησε σεισμικές έρευνες κοντά στο Καστελόριζο προκαλώντας άμεση κινητοποίηση της ελληνικής ναυτικής δύναμης. Το περιστατικό προκάλεσε σοβαρό κίνδυνο στρατιωτικής αντιπαράθεσης με τα δύο κράτη να βρίσκονται σε στρατιωτική ετοιμότητα. Η Ελλάδα κατέθεσε διαμαρτυρία στην Ε.Ε. και τον ΝΑΤΟ, ζητώντας επιβολή κυρώσεων.

Αναφερόμενοι σε αυτή τη διαμαρτυρία, είναι αναγκαίο να γίνουν κάποια σχόλια γύρω από την επιβολή κυρώσεων που ζητούσε η Ελλάδα. Το ΝΑΤΟ δεν έχει δυνατότητα επιβολής κυρώσεων στα μέλη του, καθώς δεν αποτελεί πολιτικός οργανισμός αλλά στρατιωτική συμμαχία. Αντίθετα, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι δυνατό να επιβάλλει κυρώσεις στην Τουρκία όπως και πραγματοποίησε το 2020, όμως με ιδιαίτερη προσοχή αφού δεν επιθυμεί τη ρήξη μαζί της. Οι περιορισμοί στις κυρώσεις βασίζονται στους εξής άξονες:

- 1) Στρατηγική Σημασία Τουρκίας: Η Τουρκία είναι σημαντικός εμπορικός εταίρος της Ε.Ε. και κρίσιμος σύμμαχος στη διαχείριση της μετανάστευσης.
- 2) Διαφωνίες μεταξύ κρατών-μελών: Μέλη όπως η Γερμανία επιδιώκουν τη διατήρηση καλών σχέσεων με την Τουρκία λόγω οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων.
- 3) Αποφυγή Αποξένωσης : Η διατήρηση διαύλων επικοινωνίας με την Τουρκία αποφεύγοντας πλήρη αποξένωση είναι σημαντική, διότι η Τουρκία θα μπορούσε να οδηγηθεί σε διαφορετικές συμμαχίες όπως σε μία με την Ρωσία.

Οι κυρώσεις στις οποίες προχώρησε εν τέλει η Ε.Ε. το 2020 είναι οι εξής:

- Πάγωμα περιουσιακών στοιχείων
- Περιορισμοί στο εμπόριο αγαθών που σχετίζονται με ενέργεια και άμυνα

- Απαγόρευση εισόδου σε ευρωπαϊκό έδαφος σε αξιωματούχους που εμπλέκονταν σε γεωτρήσεις
- Διακοπή διπλωματικών συνομιλιών
- Μείωση ή και διακοπή χρηματοδοτήσεων προς την Τουρκία μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων

Εικόνα 7 : Oruc Reis

Οικονομικές Επιπτώσεις:

Οι παραπάνω εντάσεις επηρέασαν σαφώς αρνητικά την επενδυτική δραστηριότητα και στις δύο χώρες. Συγκεκριμένα, στην Τουρκία, οι ευρωπαϊκές χώρες λόγω φόβων για πολιτική και γεωπολιτική αστάθεια, περιόρισαν τις επενδύσεις τους. Ειδικότερα, η Ε.Ε. εξέφρασε ανησυχία για την συνεχόμενη ένταση, ενώ ορισμένες επιχειρήσεις πάγωσαν επενδυτικά έργα στην Τουρκία. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, οι άμεσες ξένες επενδύσεις στην Τουρκία μειώθηκαν κατά περίπου 30% την περίοδο 2019-2020. Στην Ελλάδα δεν υπήρξε η ίδια κατάσταση αλλά σίγουρα υπήρξε κλίμα αβεβαιότητας στους ξένους επενδυτές, έτσι δεν αναλήφθηκαν μακροχρόνια ρίσκα. Τελικά, αναγκάστηκε να διοχετεύσει περισσότερους πόρους στην άμυνα, επηρεάζοντας την οικονομική της στρατηγική.

Σε γενικότερο πλαίσιο για πολλά κράτη υπήρξαν σημαντικές επιπτώσεις στον ενεργειακό τομέα και την εφοδιαστική αλυσίδα (Αλεξίου, 2021). Η αδυναμία συνεργασίας για την ενέργεια έχει ως αποτέλεσμα τα κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, που θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν ενεργειακή ανεξαρτησία σε πολλά κράτη, να παραμένουν ανεκμετάλλευτα. Παράλληλα, η ένταση αυτή προκάλεσε και αύξηση του

κόστους καυσίμων, αφού οι διαταραχές στις θαλάσσιες μεταφορές, λόγω στρατιωτικής παρουσίας και περιορισμών, αύξησαν το κόστος εισαγωγής των καυσίμων. Σ' αυτή την κατάσταση ανεπηρέαστες δεν έμειναν ούτε οι εμπορικές ροές, διότι οι θαλάσσιες μεταφορές είναι βασικές και η αυξημένη στρατιωτική δραστηριότητα δεν επέτρεπε να πραγματοποιηθούν ομαλά.

Επιπρόσθετα, βασικός τομέας που παρατηρήθηκαν σοβαρές συνέπειες και για τα δύο κράτη κατά το 2020 ήταν αυτός της τουριστικής βιομηχανίας. Οι συνεχείς στρατιωτικές κινητοποιήσεις και η προβολή τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είχε δημιουργήσει αρνητική εντύπωση και ανησυχία σε διεθνείς τουρίστες, έτσι το καλοκαίρι εκείνο προτίμησαν εναλλακτικούς προορισμούς. Ως κύρια επίπτωση από αυτή την κίνηση ήταν τα μειωμένα έσοδα και για την Ελλάδα και την Τουρκία. Σύμφωνα με την τράπεζα της Ελλάδας, τα τουριστικά έσοδα μειώθηκαν κατά 50% το 2020 με τις εντάσεις να συμβάλλουν στην πτώση αυτή μαζί με την πανδημία. Επομένως, η περιοχή της ανατολικής Μεσογείου ως τουριστικός προορισμός, αντιμετώπισε ανταγωνισμό από άλλες χώρες, όπως Ισπανία και Ιταλία, οι οποίες προσέφεραν μεγαλύτερη ασφάλεια στους επισκέπτες τους.

Συμπερασματικά, η ένταση όχι μόνο περιόρισε την οικονομική ανάπτυξη, αλλά ενίσχυσε και την ανασφάλεια στην περιοχή, επηρεάζοντας τις ευρύτερες γεωπολιτικές ισορροπίες. Η επίλυση αυτών των εντάσεων θα ήταν δυνατό να ανοίξει νέους δρόμους για οικονομική συνεργασία και ανάπτυξη.

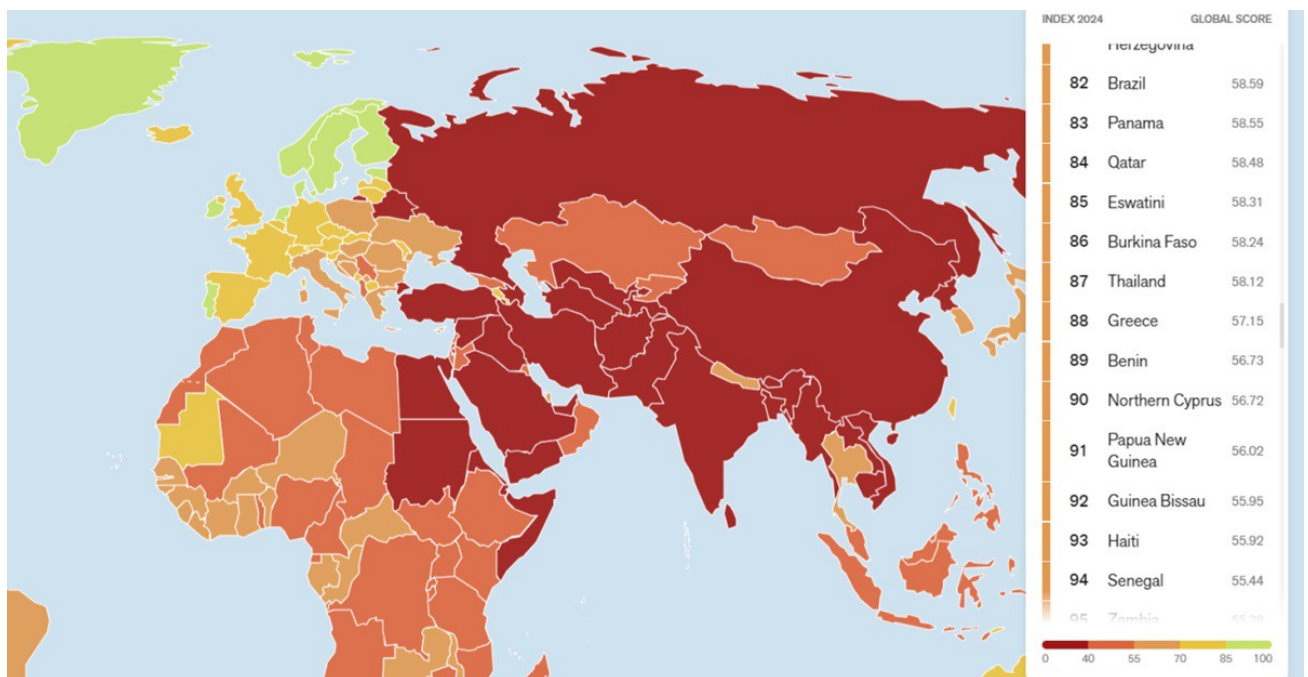
Πολιτικές Επιπτώσεις:

Οι εντάσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είχαν άμεσο αντίκτυπο στις σχέσεις εντός του ΝΑΤΟ, καθώς και οι δύο χώρες είναι κράτη-μέλη της συμμαχίας. Το ΝΑΤΟ απέφυγε να πάρει σαφή θέση, περιοριζόμενη σε εκκλήσεις για αποκλιμάκωση κάτι το οποίο δημιούργησε δυσαρέσκεια και στις δύο πλευρές. Η Ελλάδα θεώρησε ότι η συμμαχία δεν προστάτευσε τα κυριαρχικά της δικαιώματα και η Τουρκία εκμεταλλεύτηκε τη θέση αυτή για να διατηρήσει την ανεξάρτητη προσέγγιση της. Ταυτοχρόνως, η στάση του ΝΑΤΟ προκάλεσε έναν αγώνα εξοπλισμών μεταξύ των κρατών. Η Ελλάδα αύξησε σημαντικές δαπάνες με αγορά μαχητικών Rafale, αγνοώντας βασικά προβλήματα σε δημόσιους τομείς όπως υγεία και εκπαίδευση, ενώ η Τουρκία επιδίωξε την ενίσχυση των στρατιωτικών της δυνατοτήτων, αν και περιορίστηκε από κυρώσεις για την αγορά S-400 από την Ρωσία. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα συμφώνησε στην αγορά 18 μαχητικών αεροσκαφών Rafale από την Γαλλία, με συνολικό κόστος περίπου τα 2.32 δισεκατομμύρια ευρώ, με το ποσό των 1.92 δις. Ευρώ να αφορούν τα αεροσκάφη και των 400 εκατ. Ευρώ τα ανταλλακτικά τους.

Τέλος, οι διπλωματικές προσπάθειες που με ηγετικό ρόλο ανέλαβε η Γερμανία καλώντας τις δύο χώρες σε διάλογο δεν έφεραν κάποιο καθοριστικό αποτέλεσμα. Βασικό ρόλο σε αυτή την αποτυχημένη προσπάθεια έπαιξε τόσο η στάση της Ελλάδας και της Τουρκίας, αλλά κυρίως των μελών της Ε.Ε. που λόγω διαφορετικών συμφερόντων στο ζήτημα επιδείξαν έλλειψη ενότητας.

Κοινωνικές Επιπτώσεις:

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης σε Ελλάδα και Τουρκία έπαιξαν κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης των δύο λαών, κυρίως με φιλοκυβερνητικό λόγο και εθνικιστική ρητορική. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα εστίασαν στην τουρκική προκλητικότητα και στις σωστές κινήσεις της κυβέρνησης για την καταπολέμησή της, ενώ στην Τουρκία παρουσίασαν τις ενέργειες της ηγεσίας της ως υπεράσπιση των εθνικών της δικαιωμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο, υιοθετώντας εθνικιστικά χαρακτηριστικά. Τα μέσα και στις δύο χώρες θα μπορούσαν να θεωρηθούν αναξιόπιστα και επικίνδυνα, αφού επηρεάζουν την πλειοψηφία των λαών χωρίς να διαθέτουν την αντικειμενικότητα που είναι απαραίτητη να υπάρχει στην ενημέρωση και στην δημοσιογραφία.

Εικόνα 8: Θέση της Ελλάδας στον Παγκόσμιο Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα (RSF)

Η κοινωνική διάσταση του θέματος περιλαμβάνει κυρίως τη διαμόρφωση αρνητικών αντιλήψεων και στερεοτύπων μεταξύ των λαών. Σε έρευνες κοινής γνώμης Έλληνες και Τούρκοι πολίτες εξέφρασαν αυξημένη αντίληψη κινδύνου από την άλλη πλευρά. Οι πολιτιστικές και κοινωνικές ανταλλαγές περιορίστηκαν, ενώ η τουριστική κίνηση μεταξύ τους μειώθηκε κατά το διάστημα έντασης. Ακόμα, οι κοινές πρωτοβουλίες για την προώθηση φιλίας και συνεργασίας μειώθηκαν λόγω όξυνσης της έντασης, με μοναδικές προσπάθειες για αρμονική συνύπαρξη να γίνονται από ακτιβιστές, οι οποίες δεν βρίσκουν ιδιαίτερη απήχηση προφανώς λόγω κυβερνητικών παρεμβάσεων.

Τελικώς, οι πολιτικές και κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης Ελλάδας-Τουρκίας υπογραμμίζουν τη σύνδεση μεταξύ γεωπολιτικών εντάσεων και καθημερινής ζωής.

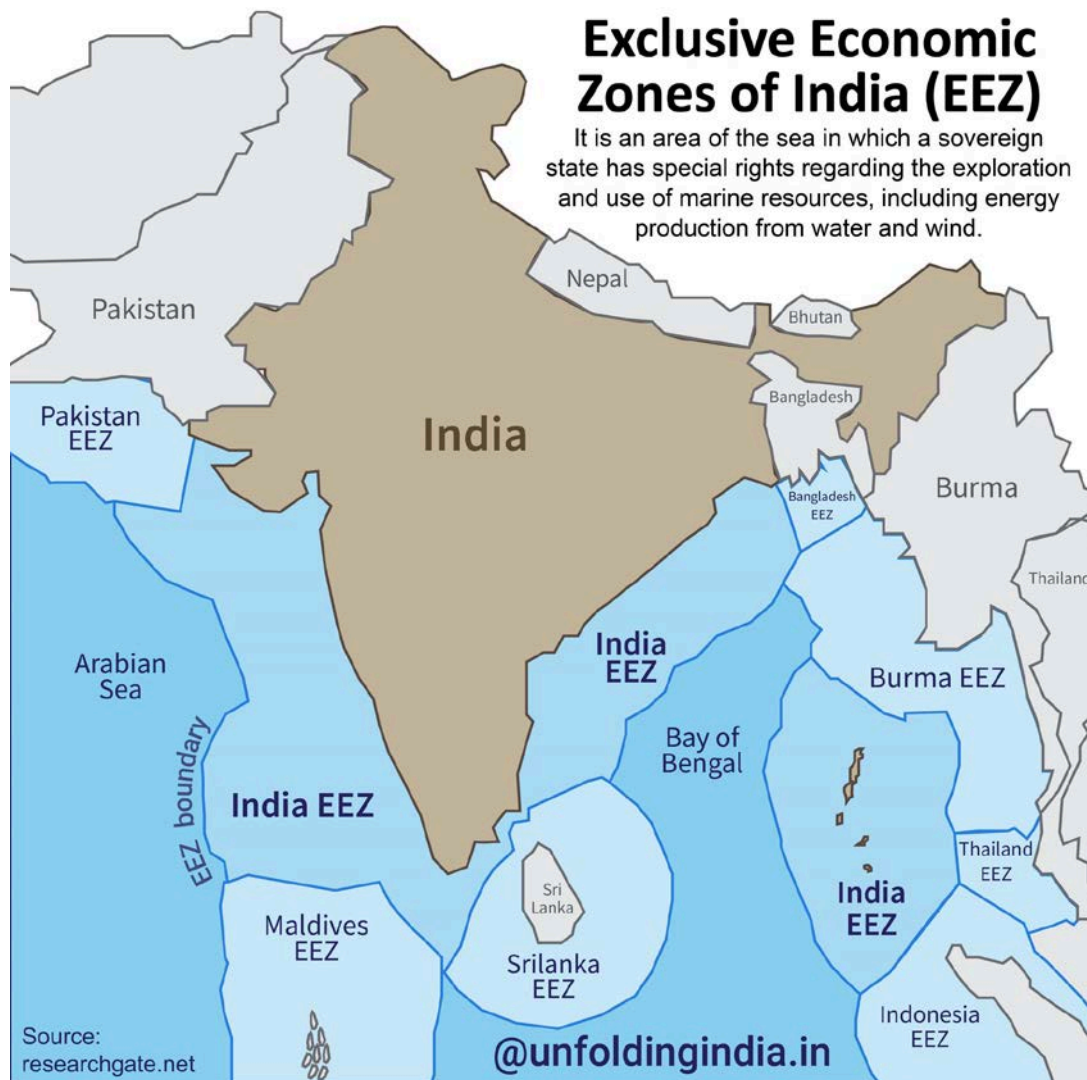
Οι πολιτικές πρωτοβουλίες για αποκλιμάκωση δεν αρκούν και χρειάζονται ριζικές πολιτικές αλλαγές για να αλλάξει ο συσχετισμός σε αυτή τη περίπτωση αλλά και σε παρόμοιες άλλες.

5.2 Σύγκριση με Προηγούμενες Περιπτώσεις

Η ενότητα αυτή εξετάζει πώς η κρίση Ελλάδας-Τουρκίας συγκρίνεται με άλλες περιπτώσεις διεθνών εντάσεων, αναδεικνύοντας ομοιότητες και διαφορές στις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Επικεντρώνεται σε τρεις σημαντικές περιπτώσεις: Ινδία-Πακιστάν, Ρωσία-Ουκρανία και Ελλάδα-Ιταλία.

Σύγκριση με Ινδία-Πακιστάν:

Ξεκινώντας από τις ομοιότητες, οι δύο περιπτώσεις μοιράζονται μια μακρά ιστορία συγκρούσεων και εδαφικών διεκδικήσεων. Στην Ανατολική Μεσόγειο, οι διαμάχες επικεντρώνονται στην ΑΟΖ, ενώ μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν στο Κασμίρ. Επίσης οι εντάσεις έχουν επηρεάσει την οικονομική ανάπτυξη των κρατών και στις δύο περιπτώσεις. Ειδικότερα, στην Ινδία και το Πακιστάν, η διαρκής στρατικοποίηση έχει αυξήσει σημαντικά τις δαπάνες. Παράλληλα και στις δύο διαμάχες περιλαμβάνονται κράτη με ιδιαίτερα σημαντικό γεωγραφικό ρόλο, αφού αποτελούν στρατηγικά κέντρα με επιρροή στις διεθνείς ισορροπίες.

Εικόνα 9: ΑΟΖ Ινδίας

Εικόνα 10: ΑΟΖ Πακιστάν

Ωστόσο, σε σχέση με την ένταση μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας υπάρχουν δύο βασικές διαφορές. Αρχικά, ενώ η ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο περιορίζεται κυρίως σε διπλωματικές και οικονομικές συγκρούσεις, οι διαμάχες Ινδίας-Πακιστάν περιλαμβάνουν και στρατιωτικές, όπως ο πόλεμος στο Κασμίρ. Βεβαίως είναι αναμενόμενο να υπάρχει μια τέτοια διαφορά, καθώς η Ελλάδα με την Τουρκία είναι μέλη του NATO και σε συνδυασμό με την Ευρωπαϊκή Ένωση δεν επιτρέπεται η στρατιωτική σύγκρουση λόγω εύθραυστων συμμαχιών που θα επηρεαστούν ιδιαιτέρως αν γίνει. Κλείνοντας, στην περίπτωση της Ινδίας και του Πακιστάν έχουν παρέμβει οργανισμοί και κράτη όπως ο ΟΗΕ και οι ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ θεωρούν την Ινδία κρίσιμο εταίρο στον Ινδο-Ειρηνικό, ιδιαίτερα για την αναχαίτηση της επιρροής της Κίνας. Ως εκ τούτου στηρίζουν την Ινδία σε θέματα ασφαλείας και γεωπολιτικής σημασίας, συμπεριλαμβανομένων των θαλάσσιων διαφορών. Μάλιστα, έχουν υπογράψει αμυντικές συμφωνίες μεταξύ τους, όπως το BECA (Basic Exchange and Cooperation Agreement), που επιτρέπει την συνεργασία σε γεωχωρικά δεδομένα και ενίσχυσης των ναυτικών δυνατοτήτων της Ινδίας. Οι ΗΠΑ φροντίζουν να μην παίρνουν θέση πολιτικά, ωστόσο, επηρεάζουν έμμεσα τις εξελίξεις μέσω των στρατηγικών συμμαχιών της.

Σύγκριση με Ρωσία-Ουκρανία:

Αρχικά, οι δύο περιπτώσεις θα ήταν δυνατό να ειπωθεί πως έχουν κάποιες ομοιότητες. Αναλυτικότερα, στην περίπτωση της Ελλάδας-Τουρκίας, η ένταση επικεντρώνεται στους υδρογονάνθρακες, όπως και στην Ρωσία-Ουκρανία, όπου οι συγκρούσεις περιλαμβάνουν τον έλεγχο των ενεργειακών πόρων και αγωγών φυσικού αερίου. Επιπλέον και στις δύο διαμάχες έχουν επιβληθεί κυρώσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί σαν εργαλείο πίεσης. Η Ε.Ε. επέβαλε περιορισμένες κυρώσεις στην Τουρκία, ενώ στην Ρωσία εφαρμόστηκαν ευρείες κυρώσεις λόγω της εισβολής στην Ουκρανία. Αντιστοίχως, έχει υπάρξει και διατάραξη των εμπορικών ροών, δηλαδή οι εντάσεις έχουν οδηγήσει σε διακοπές στις εμπορικές σχέσεις, επηρεάζοντας την παγκόσμια προσφορά σιτηρών αλλά και τις μεταφορές που έχουν διακοπεί. Ωστόσο στην προκειμένη περίπτωση φαίνεται πως οι επιπτώσεις της διαμάχης Ρωσίας - Ουκρανίας έχουν επηρεάσει σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα διεθνώς τον κλάδο της ενέργειας, του εμπορίου και των τιμών.

Στις διαφορές θα μπορούσε να τονιστεί πως στη σύγκρουση αυτή περιλαμβάνονται στρατιωτικές επιχειρήσεις διάρκειας, με την συμμετοχή και άλλων κρατών στην διαμάχη και κυρίως του ΝΑΤΟ που εφοδιάζει την Ουκρανία με κάθε τρόπο έναντι της Ρωσίας. Η Ρωσία έχει αποκλείσει κάθε σχέση με την Ευρώπη και προχωρά σε διάφορες συμμαχίες όπως με την Βόρεια Κορέα.

Σύγκριση με Ελλάδα-Ιταλία:

Ως περίπτωση χαρακτηρίζεται από την επίλυση των διαφωνιών για την ΑΟΖ με διάλογο και συμφωνίες, δείχνοντας πως η ειρηνική προσέγγιση είναι δυνατή σε αυτές τις περιπτώσεις. Η ομοιότητα με την Ελλάδα-Τουρκία βασίζεται στις παρόμοιες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι χώρες, δηλαδή οικονομική ανάπτυξη και ανάγκη ενεργειακής ασφάλειας.

Ωστόσο είναι σημαντικό να γίνει αντιληπτό πως η ανατολική Μεσόγειος είναι περισσότερο στρατηγικής σημασίας για την ενεργειακή ανεξαρτησία της Ε.Ε. σε σχέση με το Ιόνιο Πέλαγος, όπου βρίσκονται οι ελληνικές και ιταλικές ΑΟΖ. Έτσι είναι αναμενόμενο να υπάρχει μεγαλύτερη δυσκολία στην σύναψη συμφωνιών, αφού στην πραγματικότητα εμπλέκονται περισσότερες χώρες και συμφέροντα.

Συμπερασματικά, από αυτές τις συγκρίσεις παρουσιάζεται πόσο εύκολα μπορεί να υπάρξει κλιμάκωση και βίαιη σύγκρουση, αφού κατά πλειοψηφία γίνονται στρατιωτικές επιχειρήσεις από τα κράτη. Επίσης, βασική παράμετρος σε όλες τις περιπτώσεις φαίνεται να είναι η ύπαρξη φυσικών πόρων και η εκμετάλλευσή τους στην ΑΟΖ, δηλαδή επιδιώκουν όλα τα κράτη κυριαρχία και ανεξαρτησία στην ενέργεια. Επομένως, παρατηρώντας κάποιες διαμάχες είναι δυνατό να παρατηρηθούν διάφορα χαρακτηριστικά της κρίσης Ελλάδας-Τουρκίας και να εξερευνηθούν λύσεις.

Κεφάλαιο 6: Ανάλυση Αποτελεσμάτων

6.1 Ερμηνεία Αποτελεσμάτων Έρευνας

Η ανάλυση των περιπτώσεων δείχνει ότι οι γεωπολιτικές εντάσεις έχουν κοινά μοτίβα στις επιπτώσεις που προκαλούν, ανεξάρτητα από την γεωγραφική τους περιοχή ή τους εμπλεκόμενους φορείς. Η έρευνα της παρούσας εργασίας αποδεικνύει τις συνέπειες στους τομείς της πολιτικής, της οικονομίας, της κοινωνίας και της διεθνούς διπλωματίας. Οι επιπτώσεις χωρίστηκαν σε α) Πολιτικές επιπτώσεις, β) Οικονομικές επιπτώσεις, γ) Κοινωνικές επιπτώσεις, δ) Διεθνείς Προεκτάσεις

α) Πολιτικές Επιπτώσεις:

Οι γεωπολιτικές εντάσεις που εξετάζονται, όπως μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας, Ινδίας-Πακιστάν και Ρωσίας-Ουκρανίας, αναδεικνύουν κοινά πολιτικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την περιφερειακή και διεθνή σταθερότητα.

Μια βασική πολιτική συνέπεια είναι η αδυναμία επίλυσης μέσω διπλωματίας. Η έλλειψη της εμπιστοσύνης μεταξύ των εμπλεκόμενων κρατών δυσχεραίνει τον διάλογο και συχνά οδηγεί σε κλιμάκωση. Στην περίπτωση της Ελλάδας-Τουρκίας, οι διερευνητικές επαφές σπάνια αποδίδουν ουσιαστικά αποτελέσματα, ενώ στην Ινδία-Πακιστάν η έλλειψη διαλόγου για το Κασμίρ οδηγεί σε διαρκή στρατιωτική αντιπαράθεση. Στη Ρωσία-Ουκρανία, η στρατιωτική επέμβαση κατέστησε τη διπλωματία αναποτελεσματική.

Ένας δεύτερος παράγοντας είναι η ενίσχυση εθνικιστικών στρατηγικών. Οι κυβερνήσεις συχνά χρησιμοποιούν τις εντάσεις για να ενδυναμώσουν τη θέση τους στο εσωτερικό, ενισχύοντας την εθνική υπερηφάνεια. Αυτό είναι εμφανές στην περίπτωση της Τουρκίας, όπου η παρουσία ερευνητικών πλοίων στην Ανατολική Μεσόγειο παρουσιάστηκε ως υπεράσπιση «εθνικών δικαιωμάτων», αλλά και στην Ρωσία, όπου η σύγκρουση με την Ουκρανία έγινε εργαλείο ενίσχυσης της εσωτερικής υποστήριξης προς την κυβέρνηση.

Τρίτον, η εμπλοκή διεθνών οργανισμών παίζει κρίσιμο ρόλο στη διαχείριση των συγκρούσεων. Ο ΟΗΕ και η Ε.Ε. έχουν αναλάβει διαμεσολαβητικούς ρόλους στις περισσότερες περιπτώσεις, με περιορισμένα αποτελέσματα. Στην ανατολική Μεσόγειο, η Ε.Ε. επέβαλε κυρώσεις στην Τουρκία, ενώ στη Ρωσία-Ουκρανία ο ΟΗΕ κυρίως επιδίωξε την αποκλιμάκωση χωρίς επιτυχία.

Συνολικά, φαίνεται πως οι πολιτικές επιπτώσεις των συγκρούσεων υπογραμμίζουν την ανάγκη για ενίσχυση της διεθνούς διπλωματίας και των μηχανισμών επίλυσης διαφορών, καθώς η διαρκής αντιπαλότητα οδηγεί σε μεγαλύτερη αστάθεια. Παράλληλα, κάνει εμφανές πως οι διεθνείς συμμαχίες που υποθετικώς λειτουργούν με φιλειρηνική λογική δεν λειτουργούν σαφώς, ούτε με την λογική ενιαίων συμφερόντων προς τους συμμάχους τους.

β) Οικονομικές Επιπτώσεις:

Οι γεωπολιτικές εντάσεις έχουν σημαντικές οικονομικές συνέπειες, οι οποίες διαφέρουν ανάλογα με την ένταση της σύγκρουσης, τα εμπλεκόμενα κράτη και τα ειδικά χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης. Παρατηρώντας, από τις διαμάχες μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας έως τη σύγκρουση Ρωσίας - Ουκρανίας και τη συνεχή ένταση Ινδίας - Πακιστάν, οι οικονομικές επιπτώσεις εμφανίζονται σε τρεις κύριους τομείς: ενεργειακή ασφάλεια, επενδύσεις και εμπορικές/τουριστικές δραστηριότητες.

Ενεργειακή Ανασφάλεια:

Ο ενεργειακός τομέας είναι συχνά το κεντρικό σημείο διαμάχης. Στην ανατολική Μεσόγειο, οι εντάσεις γύρω από την ΑΟΖ και τα κοιτάσματα φυσικού αερίου έχουν παρεμποδίσει την αξιοποίηση των ενεργειακών αποθεμάτων, στερώντας στις εμπλεκόμενες χώρες σημαντικά έσοδα. Οι οικονομικές ευκαιρίες που προκύπτουν από την εκμετάλλευση αυτών των πόρων, όπως η ενίσχυση της ενεργειακής ανεξαρτησίας, παραμένουν ανεκμετάλλευτες λόγω της διαρκούς αντιπαράθεσης. Αντίστοιχα, στη Ρωσία - Ουκρανία, οι συγκρούσεις έχουν οδηγήσει σε διαταραχές στην παγκόσμια προσφορά φυσικού αερίου και πετρελαίου, αυξάνοντας τις τιμές και επηρεάζοντας άμεσα τις ενεργειακές αγορές στην Ευρώπη.

Απώλεια Επενδύσεων:

Η γεωπολιτική αστάθεια αποτελεί σημαντικό αποτρεπτικό παράγοντα για τις επενδύσεις. Στην περίπτωση της Τουρκίας, οι εντάσεις με την Ελλάδα και οι διεθνείς κυρώσεις έχουν επηρεάσει αρνητικά το επενδυτικό κλίμα, με τις ξένες άμεσες επενδύσεις να μειώνονται δραματικά τα τελευταία χρόνια. Οι επενδυτές αποφεύγουν χώρες με αυξημένο γεωπολιτικό ρίσκο, καθώς αυτές οι περιοχές χαρακτηρίζονται από αβεβαιότητα και αστάθεια. Αντίστοιχα, στη Ρωσία, οι κυρώσεις που επιβλήθηκαν μετά την εισβολή στην Ουκρανία είχαν ως αποτέλεσμα την αποχώρηση πολλών δυτικών επιχειρήσεων, περιορίζοντας τις επενδυτικές ευκαιρίες και πλήττοντας την οικονομία.

Εμπορικές και Τουριστικές Διαταραχές:

Οι συγκρούσεις επηρεάζουν άμεσα το εμπόριο και τον τουρισμό, δύο βασικούς τομείς για πολλές χώρες. Στην περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου, η στρατιωτική παρουσία και οι περιορισμοί στις θαλάσσιες μεταφορές αύξησαν το κόστος μεταφοράς αγαθών, επιβαρύνοντας τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές. Στην Ρωσία - Ουκρανία, οι συγκρούσεις έχουν διαταράξει τις παγκόσμιες εμπορικές ροές, επηρεάζοντας τις εξαγωγές σιτηρών και αυξάνοντας το κόστος βασικών προϊόντων. Στην περίπτωση Ινδίας - Πακιστάν οι εμπορικές σχέσεις παραμένουν ουσιαστικά ανύπαρκτες λόγω των διαρκών εχθροπραξιών.

Ο τουρισμός επηρεάζεται ιδιαίτερα από τις εντάσεις. Στην περίπτωση Ελλάδας - Τουρκίας, οι τουριστικές ροές επηρεάστηκαν αρνητικά κατά τη διάρκεια της έντασης του 2020, καθώς οι τουρίστες αποφεύγουν προορισμούς που θεωρούνται επισφαλείς. Στη Ρωσία, οι κυρώσεις έχουν περιορίσει την τουριστική δραστηριότητα, ενώ στην Ινδία και το Πακιστάν ο τουρισμός περιορίζεται κυρίως σε εγχώριες αγορές.

Μακροχρόνιες Οικονομικές Συνέπειες

Οι μακροχρόνιες συνέπειες των συγκρούσεων περιλαμβάνουν τη σταδιακή απομόνωση των εμπλεκόμενων χωρών από τις παγκόσμιες αγορές και τη μείωση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας. Η αδυναμία συνεργασίας περιορίζει την περιφερειακή ανάπτυξη, ενώ τα αυξημένα κόστη αδράνειας και οι κυρώσεις επηρεάζουν τις οικονομίες σε πολλά επίπεδα.

Συμπερασματικά, οι οικονομικές επιπτώσεις των γεωπολιτικών εντάσεων υπογραμμίζουν τη σημασία της σταθερότητας και της διεθνούς συνεργασίας για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ενώ οι βραχυπρόθεσμες απώλειες είναι εμφανείς ακόμα, οι μακροχρόνιες συνέπειες επιδεινώνουν τις οικονομικές συνθήκες, καθιστώντας τις χώρες λιγότερο ελκυστικές για επενδύσεις και εμπορικές δραστηριότητες. Η γεφύρωση των διαφορών μέσω διπλωματίας και κοινών οικονομικών συμφωνιών αποτελεί αναγκαίο βήμα για τη μείωση των εντάσεων και την ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας.

γ) Κοινωνικές Επιπτώσεις

Οι κοινωνικές επιπτώσεις των γεωπολιτικών εντάσεων είναι συχνά λιγότερο εμφανείς σε σύγκριση με τις πολιτικές και οικονομικές συνέπειες, αλλά είναι εξίσου σημαντικές. Διαμορφώνουν τις αντιλήψεις, ενισχύουν εθνικιστικές τάσεις που επηρεάζουν τις σχέσεις μεταξύ των λαών. Οι περιπτώσεις Ελλάδας - Τουρκίας, Ρωσίας - Ουκρανίας και Ινδίας - Πακιστάν προσφέρουν χαρακτηριστικά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο οι συγκρούσεις μπορούν να αλλάξουν τον κοινωνικό ιστό, τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο. Παράλληλα, βασικό κομμάτι των κοινωνικών επιπτώσεων είναι η αδυναμία του κράτους, μπροστά στις δαπάνες των στρατιωτικών επεμβάσεων, να μπορέσουν να στηρίξουν ένα κράτος πρόνοιας το οποίο ανταποκρίνεται στις ανάγκες των πολιτών, δημιουργώντας έτσι μια τεράστια δυσарέσκεια.

Αρχικά, μια βασική κοινωνική επίπτωση είναι η διαμόρφωση εθνικιστικής ρητορικής μεταξύ των λαών. Αυτό το επιτυγχάνουν διάφορα κράτη μέσω κυρίως εδραίωσης αρνητικών στερεοτύπων και εθνικιστικής ρητορικής μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Έτσι, οι χώρες παρόλο που έχουν ιστορική εγγύτητα καταλήγουν μέσω της προπαγάνδας να ενισχύουν τη διάσπαση μεταξύ τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τόσο η Ρωσία - Ουκρανία όσο και η Ινδία με το Πακιστάν όπου οι πολίτες αντιλαμβάνονται τους γείτονές τους ως απειλή λόγω της συνεχόμενης έντασης στο Κασμίρ. Οι πολίτες βλέπουν τους γείτονές τους μέσα από το πρίσμα των εντάσεων, γεγονός που περιορίζει τη δυνατότητα ειρηνικής συνύπαρξης. Οι έρευνες κοινής γνώμης σε περιόδους κρίσης δείχνουν αύξηση της αρνητικής στάσης προς την άλλη πλευρά. Άλλωστε οι κυβερνήσεις συχνά χρησιμοποιούν τις εντάσεις με πρόσχημα την ενίσχυση της εθνικής συνοχής και την αύξηση της υποστήριξης προς την πολιτική ηγεσία. Στην Τουρκία η κυβέρνηση χρησιμοποίησε τις εντάσεις με την Ελλάδα για να τονίσει τη σημασία της υπεράσπισης των εθνικών συμφερόντων ενισχύοντας την υποστήριξή της στο εσωτερικό. Παρομοίως, η Ελλάδα μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης πραγματοποίησε φιλοκυβερνητική προπαγάνδα για να δικαιολογήσει τις εντάσεις και τις στρατιωτικές αποφάσεις στις οποίες προέβαινε η Ελλάδα.

Δεύτερον, όλη αυτή η έλλειψη επικοινωνίας και συνεργασίας σε κοινωνικό επίπεδο έχει σοβαρές συνέπειες για τη διαπολιτισμική κατανόηση και τις καθημερινές αλληλεπιδράσεις. Προφανώς, ένα αρνητικό κλίμα και στάση από τους πολίτες προς διαφορετικές κοινότητες από αυτούς και μια ρατσιστική συμπεριφορά δεν είναι θελκτική από τουρίστες ή από οικονομικούς μετανάστες. Επομένως αυτές οι συνθήκες δημιουργούν περιστατικά βίας, ρατσισμού και δυσκολία συνεννόησης με τους υπόλοιπους λαούς.

Αναφερόμενοι σε οικονομικούς μετανάστες, πρόσφυγες και γενικότερα οικονομικά ασθενέστερους ανθρώπους γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχει έντονο αντίκτυπο σε ευπαθείς ομάδες. Συγκεκριμένα, στην ανατολική Μεσόγειο η Τουρκία χρησιμοποίησε το μεταναστευτικό ως μοχλό πίεσης προς την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, επιδεινώνοντας την ήδη δύσκολη κατάσταση για τους πρόσφυγες. Στη Ρωσία - Ουκρανία η σύγκρουση έχει οδηγήσει σε εκτοπισμό εκατομμυρίων ανθρώπων. Ταυτόχρονα, οι εντάσεις αυτές συχνά οδηγούν στην αύξηση της φτώχειας και στην ανεργία, ενισχύοντας έτσι τις κοινωνικές ανισότητες και κυρίως τις ταξικές στις οποίες όταν υπάρχουν μεγάλα χάσματα προκαλούνται συγκρούσεις και εντάσεις μεταξύ των πολιτών.

Αναγκαίο να τονιστεί βέβαια είναι ότι οι δαπάνες για πολέμους και στρατιωτικές συγκρούσεις έχουν σημαντικές συνέπειες στην ικανότητα ενός κράτους να παρέχει βασικές υπηρεσίες στους πολίτες, γεγονός που ενισχύει τις κοινωνικές ανισότητες και υπονομεύει τη σταθερότητα. Ως συνδυασμός των υψηλών αμυντικών δαπανών και των κοινωνικών επιπτώσεων που αυτές επιφέρουν, αποτελεί ένας κρίσιμος φαύλος κύκλος που επηρεάζει τόσο τις άμεσες ανάγκες στον πληθυσμό όσο και τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη. Συγκεκριμένα οι στρατιωτικές συγκρούσεις αναγκάζουν τα κράτη να διοχετεύουν σημαντικό μέρος των προϋπολογισμών τους σε αμυντικές δαπάνες, παραμελώντας κρίσιμους τομείς όπως η υγεία, η εκπαίδευση και οι κοινωνικές υποδομές. Για παράδειγμα, στη σύγκρουση Ρωσίας - Ουκρανίας, οι δαπάνες για όπλα και γενικότερα στρατιωτικό εξοπλισμό έχουν απορροφήσει τεράστιους πόρους που διαφορετικά θα μπορούσαν να διατεθούν για ανοικοδόμηση και στήριξη εκτοπισμένων πολιτών. Αντιστοίχως η Ελλάδα και η Τουρκία, λόγω των εντάσεων τους, διοχετεύουν μεγάλα ποσά στον αμυντικό εξοπλισμό. Αυτές οι δαπάνες επιβαρύνουν τους προϋπολογισμούς, μειώνοντας τη δυνατότητα για βελτίωση υπηρεσιών όπως η εκπαίδευση και η δημόσια υγεία.

Η υποβάθμιση των κοινωνικών υπηρεσιών προκαλεί πλήθος προβλημάτων στους πολίτες. Η μείωση των δαπανών για την υγειονομική περίθαλψη επηρεάζει ανάλογα τους ευάλωτους πληθυσμούς και σε περιόδους πολέμου οι δομές υγείας συχνά καταρρέουν. Στη Συρία ακόμα οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις έχουν οδηγήσει σε διάλυση του συστήματος υγείας, με αποτέλεσμα εκατομμύρια άνθρωποι να μην έχουν πρόσβαση σε βασικές ιατρικές υπηρεσίες.

Ως προς τον κλάδο της εκπαίδευσης ένα παράδειγμα θα μπορούσε να είναι η Ρωσία με την Ουκρανία όπου πολλά σχολεία έχουν καταστραφεί από τις συγκρούσεις και αντιστοίχως οι δαπάνες για την ανοικοδόμησή τους θεωρούνται δευτερεύουσες σε σχέση με τις στρατιωτικές ανάγκες. Όλη αυτή η κατάσταση σε συνδυασμό με τη μείωση χρηματοδότησης κοινωνικών προγραμμάτων οδηγεί στην αύξηση της φτώχειας και οι ευάλωτοι πληθυσμοί όπως πρόσφυγες και εσωτερικά εκτοπισμένοι αντιμετωπίζουν

μεγαλύτερες δυσκολίες στην πρόσβαση τους σε βασικές υπηρεσίες. Η ανακατανομή των πόρων στις στρατιωτικές δαπάνες πλήττει περισσότερο τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα όπως είναι αντιληπτό. Παραδείγματος χάρη, στην Ινδία και στο Πακιστάν οι τεράστιες δαπάνες για στρατιωτικούς εξοπλισμούς έχουν οδηγήσει σε ανεπαρκή χρηματοδότηση προγραμμάτων κατά της φτώχειας.

Οι συγκρούσεις και η αποτυχία παροχής υπηρεσιών αναγκάζουν πολλούς ανθρώπους να εγκαταλείψουν τις χώρες τους δημιουργώντας μεταναστευτική κρίση και καινούργιες μεταναστευτικές ροές. Στην ανατολική Μεσόγειο οι εντάσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας έχουν περιπλέξει τη διαχείριση των προσφυγικών ροών. Όλη αυτή η κατάσταση έχει γίνει μη διαχειρίσιμη, τόσο από την Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και από την Τουρκία, με αποτέλεσμα να πλήττονται οικονομικά οι χώρες, αλλά παράλληλα και να μην υπάρχει και σωστή διαχείριση των προσφύγων. Μέσα σε όλη αυτή την κατάσταση οι πολίτες πλήττονται από την έλλειψη κοινωνικών υπηρεσιών και γενικότερα προβλημάτων, οπότε υποβαθμίζεται και η ζωή τους, ενισχύοντας έτσι τις κοινωνικές εντάσεις και τη δυσπιστία απέναντι στις κυβερνήσεις.

Ωστόσο, τα προβλήματα που αναφέρθηκαν εμφανίζονται σε μικρό χρονικό διάστημα από την έναρξη του πολέμου, ενώ ταυτόχρονα υπάρχουν και μακροχρόνιες συνέπειες στην κοινωνική συνοχή. Βασικό πρόβλημα αποτελεί η υπονόμηση της εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς. Αναλυτικότερα, όταν οι κυβερνήσεις αποτυγχάνουν να παρέχουν βασικές υπηρεσίες λόγω πολεμικών δαπανών, η εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς μειώνεται. Επίσης, ακόμα και μετά το τέλος κάποιας σύγκρουσης, ειδικότερα αν αυτή έχει διαρκέσει μεγάλο διάστημα, είναι δύσκολο να ανοικοδομηθεί τόσο ο τομέας της εκπαίδευσης όσο και τομέας της υγείας, καθώς αυτό εξαρτάται κατά πολύ και από το αποτέλεσμα της ίδιας της σύγκρουσης. Συγκεκριμένα σε περίπτωση αποτυχημένης στρατιωτικής επέμβασης όπου έχει χαθεί κάποιος πόλεμος και αρκετοί πόροι δεν υπάρχει η οικονομική ικανότητα να στηριχθούν αυτοί οι τομείς και θα είναι δύσκολο να στηριχτούν μέχρι την επανάπτυξη του κράτους.

Έτσι, είναι αντιληπτό πως ακόμα και σε περίοδο συγκρούσεων πρέπει να γίνεται ανακατανομή των πόρων σε κοινωνικά προγράμματα, ώστε να μπορεί να υπάρχει πραγματική ανάπτυξη και στήριξη των πολιτών.

Διεθνείς Προεκτάσεις:

Οι γεωπολιτικές εντάσεις και οι συγκρούσεις μεταξύ κρατών έχουν βαθιές διεθνείς προεκτάσεις, επηρεάζοντας την παγκόσμια ασφάλεια ακόμα τις ισορροπίες ισχύος και τις στρατηγικές συνεργασίες. Οι επιπτώσεις αυτές δεν περιορίζονται στα εμπλεκόμενα κράτη, αλλά διαχέονται σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο ακόμα επηρεάζοντας την οικονομία, τη διπλωματία και τις στρατηγικές συμμαχίες.

Η σύγκρουση Ρωσίας - Ουκρανίας είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα διατάραξης των παγκόσμιων ισορροπιών. Η εισβολή της Ρωσίας επηρέασε άμεσα την Ευρώπη, επαναπροσδιορίζοντας τις στρατηγικές προτεραιότητες στο NATO και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι χώρες της Δύσης ενίσχυσαν τη στρατιωτική τους συνεργασία και υιοθέτησαν

πολιτικές ενεργειακής απεξάρτησης από τη Ρωσία. Παράλληλα, η Ρωσία επιδίωξε να εμβαθύνει τις σχέσεις της με χώρες όπως η Κίνα και η Ινδία, επιχειρώντας να αντισταθμίσει τη διεθνή της απομόνωση.

Στην ανατολική Μεσόγειο ακόμα η αντιπαράθεση Ελλάδας - Τουρκίας για την ΑΟΖ επηρεάζει τη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ενεργειακή ανεξαρτησία. Η αδυναμία εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων στην περιοχή λόγω των εντάσεων ενισχύει την εξάρτηση της Ευρώπης από τρίτες χώρες για κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών.

Οι συγκρούσεις συχνά οδηγούν στην ενίσχυση πολυμερών οργανισμών, όπως το ΝΑΤΟ, την ΕΕ και τον ΟΗΕ. Η ένταση Ρωσίας - Ουκρανίας ανανέωσε το ρόλο του ΝΑΤΟ ως βασικού παράγοντα ασφάλειας στην Ευρώπη, ενώ η Ε.Ε. υιοθέτησε νέες πολιτικές ενίσχυσης της αμυντικής συνεργασίας. Αλλά ακόμα οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ προωθούν τη διαμεσολάβηση σε περιπτώσεις όπως Ινδίας και Πακιστάν, αν και η αποτελεσματικότητά τους συχνά περιορίζεται από την έλλειψη συναίνεσης μεταξύ των μελών.

Παράλληλα, οι γεωπολιτικές εντάσεις εκτείνονται και στη διεθνή οικονομία. Στη Ρωσία -Ουκρανία ακόμα οι κυρώσεις κατά της Ρωσίας και η διακοπή της ροής φυσικού αερίου προς την Ευρώπη αύξησαν τις τιμές της ενέργειας παγκοσμίως. Ταυτόχρονα, οι εξαγωγές σιτηρών από την Ουκρανία μειώθηκαν, επηρεάζοντας αρνητικά τις αναπτυσσόμενες χώρες που εξαρτώνται από αυτά τα προϊόντα. Στην ανατολική Μεσόγειο, η αυξημένη στρατιωτική παρουσία επηρεάζει τις θαλάσσιες μεταφορές αυξάνοντας το κόστος στο εμπόριο. Αντίστοιχα, οι συγκρούσεις Ινδίας - Πακιστάν έχουν περιορίσει τη διμερή εμπορική δραστηριότητα, επιβαρύνοντας την οικονομική ανάπτυξη και στις δύο χώρες.

Τέλος, μια ιδιαίτερα κρίσιμη μακροπρόθεσμη αλλαγή είναι ότι οι εντάσεις συχνά οδηγούν σε αλλαγές στη συμμαχία και τη στρατηγική συνεργασία. Η Ρωσία, για παράδειγμα, ενισχύει τις σχέσεις της με την Κίνα ενώ υπέγραψε συμφωνία με τη Βόρεια Κορέα. Αντίστοιχα, η Ουκρανία έχει εντατικοποιήσει την συνεργασία της με τη Δύση και τις ΗΠΑ.

6.2 Συμπεράσματα

Η ανάλυση των επιπτώσεων γεωπολιτικών εντάσεων στις διμερείς εμπορικές σχέσεις ανέδειξε πολυδιάστατα ζητήματα που εκτείνονται από την οικονομική συνεργασία ως τη διεθνή σταθερότητα. Βάσει των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν στην παρούσα εργασία, αλλά και των διάφορων περιπτώσεων που μελετήθηκαν, προκύπτει ότι η εμπορική διπλωματία, οι κοινωνικές επιπτώσεις, οι παράγοντες που διαμορφώνουν τις συνέπιες και οι διεθνείς προεκτάσεις των εντάσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ κρατών. Ακολουθεί μια αναλυτική παρουσίαση αυτών των θεμάτων, διαρθρωμένη σε επιμέρους ενότητες:

Ρόλος Εμπορικής διπλωματίας

Η εμπορική διπλωματία, ως εργαλείο γεφύρωσης διαφορών και προώθησης συνεργασίας, είναι θεμελιώδης για την σταθερότητα στις διεθνείς εμπορικές σχέσεις. Ωστόσο, η χρήση

μπορεί να έχει τόσο θετικά όσο και αρνητικά αποτελέσματα αναλόγως με την προσέγγιση και τους στόχους των κρατών.

Ο ρόλος της είναι θετικός όταν ενισχύει την σταθερότητα μέσω διμερών ή πολυμερών συμφωνιών. Τα κράτη που προωθούν την οικονομική συνεργασία μπορούν και να διατηρήσουν αντίστοιχα τις εμπορικές τους ροές ακόμα και σε περιόδους κρίσης. Παράδειγμα που αναφέρθηκε και σε προηγούμενα κεφάλαια, αποτελεί η Κίνα και οι ΗΠΑ, που ενώ τα δύο κράτη έχουν διαφορετικά γεωπολιτικά συμφέροντα, η αλληλεξάρτηση στο εμπόριο μειώνει την περίπτωση κλιμάκωσης. Παράλληλα, βοηθητικά λειτουργούν και οι συμφωνίες που επικεντρώνεται στη διαχείριση συγκεκριμένων εμπορικών ζητημάτων όπως τη διαχείριση δασμών ή τις διευκολύνσεις στις εξαγωγές. Έτσι, μέσω αυτών των λύσεων αποφεύγεται η αποσταθεροποίηση.

Αντίθετα, ο ρόλος της είναι αρνητικός όταν η χρήση της γίνεται με σκοπό την πίεση, την επιβολή κυρώσεων και αποκλεισμού, τα οποία οδηγούν συχνά σε διακοπή εμπορικών σχέσεων.

Επιπτώσεις των Εντάσεων στις Εμπορικές Σχέσεις

Οι γεωπολιτικές εντάσεις επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα τις εμπορικές σχέσεις διαταράσσοντας τις οικονομικές ροές και προκαλώντας αστάθεια στις αγορές.

Η πρώτη και πιο άμεση επίπτωση είναι η μείωση ή η πλήρης διακοπή των εμπορικών ροών. Στην περίπτωση Ρωσίας - Ουκρανίας, η διακοπή των εξαγωγών φυσικού αερίου προκάλεσε ενεργειακή κρίση στην Ευρώπη, αυξάνοντας τις τιμές και επηρεάζοντας αρνητικά την οικονομική ανάπτυξη. Αντίστοιχα, οι εντάσεις Ελλάδας - Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο περιόρισαν την δυνατότητα κοινής εκμετάλλευσης ενεργειακών πόρων, στερώντας σημαντικά έσοδα στις δύο χώρες.

Η στρατιωτική παρουσία και οι περιορισμοί στις μεταφορές αυξάνουν το κόστος του εμπορίου, περιορίζοντας την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών. Η Ρωσία, για παράδειγμα αντιμετώπισε δυσκολίες στις θαλάσσιες μεταφορές, διότι οι κυρώσεις επηρέασαν τις διεθνείς συνεργασίες στις θαλάσσιες μεταφορές.

Ταυτόχρονα, σε καταστάσεις εντάσεων εντείνονται και οι εμπορικές ανισότητες. Οι μικρότερες χώρες είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στις συνέπειες των εντάσεων. Η εξάρτησή τους από ισχυρούς εμπορικούς εταίρους (π.χ. ΗΠΑ) τις καθιστά ευάλωτες στις περιπτώσεις διαταραχών στις αγορές.

Παράγοντες που καθορίζουν τις επιπτώσεις

Η έκταση και η σοβαρότητα των επιπτώσεων εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες. Αρχικά, σημαντικό ρόλο παίζει η γεωπολιτική σημασία του κράτους, δηλαδή περιοχές με υψηλή στρατηγική αξία, όπως η Ανατολική Μεσόγειος και η Ουκρανία, υφίστανται μεγάλες πιέσεις λόγω της σημασίας τους στις παγκόσμιες αγορές. Οι γεωπολιτικές συγκρούσεις συχνά αποσταθεροποιούν τις εμπορικές σχέσεις, ειδικότερα όταν εμπλέκονται φυσικοί πόροι.

Η αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών μειώνει τον κίνδυνο έντασης, αλλά όταν αυτή διακόπτεται, οι συνέπειες είναι δραματικές. Οι εντάσεις Ινδίας - Πακιστάν, ως παράδειγμα, έχουν περιορίσει τις εμπορικές συναλλαγές, επηρεάζοντας αρνητικά την οικονομία και των δύο χωρών.

Τέλος, παρατηρείται πως ο ρόλος οργανισμών όπως Ε.Ε., Ο.Η.Ε. και Π.Ο.Ε. είναι κρίσιμος εν μέρει για την διαχείριση των περιπτώσεων. Όμως, ο ρόλος τους ταυτόχρονα σημάνει την απουσία ενός αποτελεσματικού μηχανισμού για την επίλυση των εντάσεων, αφού εν πράγματι δεν έχουν βελτιώσει πολλές έντονες συγκρούσεις μεταξύ κρατών, εντείνοντας έτσι την εμπορική αστάθεια.

Κοινωνικές και Πολιτικές Επιπτώσεις

Οι εντάσεις δεν επηρεάζουν μόνο την οικονομία, αλλά και τον κοινωνικό ιστό και την πολιτική σταθερότητα. Συγκεκριμένα, οι αυξημένες τιμές αγαθών και η περιορισμένη πρόσβαση σε βασικά προϊόντα συχνά οδηγεί σε κοινωνικές αναταραχές, όπως παρατηρήθηκε σε χώρες που πλήττονται από εμπορικές κυρώσεις. Ταυτόχρονα, με την χρήση της εμπορικής διπλωματίας για πολιτικούς σκοπούς ενισχύονται οι εθνικιστικές πεποιθήσεις και η δυσπιστία μεταξύ των λαών. Όλη αυτή η κατάσταση μπορεί να προκαλέσει μόνο εντάσεις και αδιαφορία στο εσωτερικό του πληθυσμού αλλά και έντονη δυσπιστία στη πολιτική. Σε έναν τέτοιο συσχετισμό, οι μόνοι που επωφελούνται πραγματικά είναι η άρχουσα τάξη, η οποία βασίζεται στην ανάγκη των χαμηλότερων στρωμάτων για επιβίωση.

Διεθνείς Προεκτάσεις

Οι γεωπολιτικές εντάσεις μεταξύ κρατών έχουν και σημαντικές διεθνείς επιπτώσεις, επηρεάζοντας την παγκόσμια σταθερότητα. Η εξάρτηση της Ευρώπης παραδείγματος χάριν έδειξε πως η ανάγκη για διαφοροποίηση πηγών ενέργειας είναι πρώτιστης σημασίας ώστε να σταματήσει η ενεργειακή ανασφάλεια. Μια τέτοια κατάσταση, βέβαια, επιδεικνύει ποσό επιτακτική ανάγκη είναι να έχει ένα κράτος ανεπτυγμένο πρωτογενή και δευτερογενή τομέα χωρίς να εξαρτώνται οι πολίτες ολοκληρωτικά από τις διεθνείς σχέσεις. Η διεθνής σκακιέρα συνεχώς αλλάζει καθώς κάθε γεωπολιτική αστάθεια συχνά οδηγεί σε αναδιάταξη συμμαχιών με τα κράτη να προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τα νέα δεδομένα.

Κεφάλαιο 7: Προτάσεις και Πιθανές Λύσεις

7.1 Γενικές Προτάσεις βάσει συμπερασμάτων

Όσο αναλύεται το θέμα των συγκρούσεων, αν κάτι μπορεί να παρατηρηθεί, είναι πως οι αρχικές θεωρητικές αναλύσεις του ρεαλισμού και της αλληλεξάρτησης δεν μπορούν να δώσουν λύση και αυτό διότι η μεν εμμένει στην κυριαρχία αγνοώντας κάθε είδους ανθρωπιστικής αρχής και η δε έχει μία φιλειρηνική λογική χωρίς όμως να αντιμετωπίζει και να αναγνωρίζει τις πραγματικές ρίζες του προβλήματος των συγκρούσεων. Αναλύοντας το θέμα υπό το πλαίσιο της μαρξιστικής θεωρίας, θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν κάποιες ρεαλιστικές πολιτικές προτάσεις που λαμβάνουν υπόψιν τη δομή της εξουσίας, τις ανισότητες και τις διαρθρωτικές συγκρούσεις που διέπουν τις διεθνείς σχέσεις. Οι προτάσεις αυτές περιλαμβάνουν τόσο θεωρητικές κατευθύνσεις όσο και πρακτικά μέτρα.

Διεθνής Οικονομική Αναδιάρθρωση

Θεωρώντας πως βασική αιτία των συγκρούσεων είναι η ανισότητα στην κατανομή των πόρων και της εξουσίας (Panitch & Gindin, 2012), απαιτείται μια ριζική αναδιάρθρωση της παγκόσμιας οικονομίας θα επιτρέψει την ισότιμη αντιμετώπιση των πολιτών. Προφανώς μια τέτοια αλλαγή θα προκαλέσει ταραχή στα ισχυρά κράτη που ελέγχουν τους πόρους και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων στους πολυμερείς οργανισμούς. Παράλληλα οι αναπτυσσόμενες χώρες συχνά έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα, δυσχεραίνοντας έτσι την κοινή δράση. Ωστόσο για όλα αυτά τα προβλήματα που θα προκύψουν υπάρχουν κάποιες λύσεις. Συγκεκριμένα, είναι σημαντικό να αναθεωρηθεί η δομή των οργανισμών όπως του ΟΗΕ, για να συμπεριλάβουν όλες τις χώρες σε ένα δίκαιο σύστημα εκπροσώπησης. Σημαντικό επίσης είναι η θέσπιση ψήφου βασισμένης σε οικονομικά και δημογραφικά κριτήρια, ώστε να αντικατοπτρίζεται η πραγματική ισχύς της κάθε χώρας. Επιπλέον είναι πολύ σημαντικό να υπάρχουν διαδικασίες συναίνεσης, δηλαδή να γίνεται υποχρεωτική διαβούλευση με αναπτυσσόμενες χώρες πριν την υιοθέτηση κρίσιμων αποφάσεων. Αυτό προϋποθέτει προφανώς και θέσπιση μηχανισμών αντιστάθμισης για τις χώρες που επηρεάζονται αρνητικά από τις αποφάσεις δηλαδή χώρες οι οποίες έχουν μικρότερες οικονομίες. Ακόμα σημαντικό μου είναι να δημιουργηθούν ανεξάρτητα εποπτικά όργανα με σκοπό την παρακολούθηση της διαφάνειας και την ισότητα στη λειτουργία του οργανισμού. Κατά αυτό τον τρόπο θα αποφεύγονται οι αποφάσεις κάτω από το τραπέζι κι έτσι θα ενημερώνονται οι πολίτες κάθε χώρας για το διεθνές παρασκήνιο αλλά και θα λαμβάνουν κατά κάποιο τρόπο μέρος στην απόφαση. Άλλωστε σημαντικό είναι σε ένα σύστημα σαν αυτό οι πολίτες να ορίζουν τα πολιτικά πρόσωπα χωρίς αυτά να τους ξεπερνάνε σε δύναμη.

Επιπλέον, μέσα στα προβλήματα τα οποία θα αντιμετωπιστούν σε μια τέτοια ριζική αλλαγή είναι η αντίσταση της κυριαρχίας, δηλαδή τα κράτη να αρνηθούν να παραχωρήσουν τον έλεγχο στους φυσικούς πόρους και έτσι η συλλογική διαχείριση να κινδυνεύει να γίνει πεδίο διαπλοκής. Αυτό μπορεί να αποφευχθεί με τη δημιουργία διεθνών συμπράξεων, δηλαδή

αντί για πλήρη παραχώρηση ελέγχου, τα κράτη να μπορούν να συμμετάσχουν σε διεθνείς συμπράξεις με διανεμημένη ευθύνη. Οι φυσικοί πόροι κατ' αυτό τον τρόπο θα παραμένουν ιδιοκτησία των κρατών, αλλά η εκμετάλλευσή τους θα γίνεται από συλλογικούς οργανισμούς υπό την εποπτεία πολυμερών φορέων. Αυτή την κίνηση θα μπορούσε να την ενισχύσει επίσης η θέσπιση ενός ταμείου που τα έσοδα από την εκμετάλλευση φυσικών πόρων κατανέμονται βάσει κοινωνικών και αναπτυξιακών αναγκών. Είναι πολύ σημαντικό να γίνεται σαφές πώς σε μια τέτοια αλλαγή, προτεραιότητα είναι οι κοινωνικές ανάγκες και να δημιουργηθούν κράτη πρόνοιας. Επιπλέον, με σκοπό τη συμμετοχή των πολιτών και την δική τους δράση θα είναι υποχρεωτική η συμμετοχή τοπικών κοινοτήτων στις αποφάσεις διαχείρισης, για να διασφαλιστεί με αυτό τον τρόπο η δικαιοσύνη και η αειφορία. Βοηθητικά θα μπορούσε να γίνει χρήση τεχνολογιών για την καταγραφή και παρακολούθηση της εκμετάλλευσης ώστε αυτό να μειώσει τη διαφθορά και να διασφαλίσει ότι τα έσοδα κατανέμονται δίκαια.

Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψιν και η περίπτωση όπου δεν συνεργάζονται τα κράτη και τι εφαρμογή κυρώσεων θα γίνει στη συγκεκριμένη περίπτωση. Η έλλειψη δεσμευτικών μηχανισμών επιτρέπει σε ισχυρά κράτη να αποφεύγουν τη συλλογική διαχείριση, έτσι είναι σημαντικό να δημιουργηθεί μια διεθνής νομοθεσία για τους φυσικούς πόρους. Ακολουθώντας αυτή τη στρατηγική θα μπορούσε να θεσπιστεί μια διεθνής νομοθεσία που θα δεσμεύει τα κράτη να συμμορφώνονται με συλλογικούς κανόνες διαχείρισης ενώ η μη συμμόρφωση θα επισύρει οικονομικές και διπλωματικές κυρώσεις. Βασικό για τη συμμετοχή των κρατών σε συλλογικούς μηχανισμούς είναι η παροχή οικονομικών κινήτρων όπως η προνομιακή πρόσβαση σε διεθνείς αγορές και κεφάλαια ανάπτυξης. Έτσι, δεν θα προχωρήσουν σε λογική απομόνωσης είτε συγκρούσεων καθώς τίποτα από τα δύο δεν θα είναι προνομιακό για τους ίδιους. Αυτή τη λογική, είναι αναγκαίο να υπογραμμισθεί ότι οι γεωπολιτικές εντάσεις συνδέονται άμεσα με την εκμετάλλευση φυσικών πόρων αυξάνοντας πιθανότητα συγκρούσεων. Επομένως, η θέσπιση διεθνών πρωτοκόλλων για την εκμετάλλευση πόρων σε περιοχές αμφισβήτησης όπως η ανατολική Μεσόγειος και οι συμφωνίες καταμερισμού εσόδων από πόρους που βρίσκονται σε αμφισβητούμενες ζώνες είναι κάτι σημαντικό το οποίο πρέπει να διασαφηνιστεί για όλα τα κράτη. Άλλωστε είναι σαφές πώς τα διπλωματικά πρωτόκολλα για όλους και πόρους όπως υφίσταται σήμερα δεν καλύπτουν τις ανάγκες των περισσότερων χωρών αλλά δημιουργούν στρατιωτικά επεισόδια. Σε αυτό το πλαίσιο θα είναι αναγκαία και υποχρεωτική η ένταξη εμπορικών συμφωνιών που ενισχύουν την αμοιβαία εξάρτηση μεταξύ κρατών, μειώνοντας τα κίνητρα για σύγκρουση.

Συμπερασματικά, η ενίσχυση των πολυμερών οργανισμών και η συλλογική διαχείριση φυσικών πόρων είναι εφαρμόσιμες προτάσεις, εάν συνοδεύονται από καινοτόμες θεσμικές μεταρρυθμίσεις, διαφάνεια και δεσμευτικούς μηχανισμούς. Μέσω της ενίσχυσης τοπικής συμμετοχής, της δημιουργίας διεθνών συμπράξεων και της χρήσης σύγχρονων τεχνολογιών για τη διαφάνεια, οι ανησυχίες περί κυριαρχίας και διαφθοράς μπορούν να περιοριστούν. Η εστίαση σε κίνητρα για συμμετοχή και δίκαιη κατανομή εσόδων αποτελεί κρίσιμο βήμα για τη γεφύρωση των ανισοτήτων και τη μείωση των συγκρούσεων. Βασικός στόχος της πολιτικής και της οικονομίας είναι να ανταποκρίνεται στις κοινωνικές ανάγκες των πολιτών και να κάνουν το βιοτικό τους επίπεδο καλύτερο.

Αναπροσαρμογή Εμπορικής Διπλωματίας

Η εμπορική διπλωματία παρόλο που χρησιμοποιείται στο υπάρχον πολιτικό σύστημα αντικατοπτρίζει τις έντονες ανισότητες που υπάρχουν, όπου τα ισχυρά κράτη και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις διατηρούν τον έλεγχο των παγκόσμιων αγορών. Οι κυρώσεις, οι εμπορικοί περιορισμοί και οι μονομερείς συμφωνίες επιδεινώνουν αυτές τις ανισότητες, δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο εξάρτησης για τα ασθενέστερα κράτη (Harvey, 2005). Για να αντιστραφεί αυτή η κατάσταση απαιτείται η δημιουργία ενός διεθνούς πλαισίου που θα περιορίσει την εργαλειοποίηση του εμπορίου και θα προστατεύει τις τοπικές κοινωνίες. Αρχικά σημαντικό γι' αυτό είναι να δημιουργηθούν δεσμευτικοί μηχανισμοί για τη ρύθμιση των κυρώσεων. Οι κυρώσεις συχνά χρησιμοποιούνται ως εργαλείο για πολιτικές πίεσης, επιβαρύνοντας δυσανάλογα τους πληθυσμούς των ασθενέστερων χωρών. Έτσι, για να περιοριστούν αυτές οι συνέπειες είναι σημαντικό να υπάρξουν κάποιες αλλαγές. Συγκεκριμένα να υπάρξει διεθνής αξιολόγηση κυρώσεων, δηλαδή η δημιουργία ενός ανεξάρτητου διεθνούς οργανισμού που θα αξιολογεί τις κυρώσεις πριν την επιβολή τους, εξετάζοντας την αναλογικότητα και το αντίκτυπο στους πληθυσμούς. Ακόμα, να υπάρξει απαγόρευση συλλογικής τιμωρίας, δηλαδή θέσπιση κανόνων που θα απαγορεύουν κυρώσεις που πλήττουν βασικά αγαθά όπως τρόφιμα, φάρμακα και καύσιμα. Επιπλέον θα μπορούσαν σε αυτό το πλαίσιο να υπάρξουν και εναλλακτικές μορφές κυρώσεων, που στοχεύουν στις ελίτ και στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων συγκεκριμένων ατόμων με σκοπό την αναδιανομή τους αλλά και η επιβολή περιορισμού σε πολυτελή αγαθά για να υπάρχει ισοκατανομή.

Επιπροσθέτως, είναι σημαντικό να ενισχυθούν οι εμπορικές συμφωνίες με τοπική εστίαση. Οι εμπορικές συμφωνίες συχνά σχεδιάζονται για να εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ισχυρών κρατών και των πολυεθνικών, παραμελώντας τις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών. Η αναδιамόρφωση των εμπορικών συμφωνιών, με προτεραιότητα την κοινωνική ανάπτυξη και την προστασία μικρομεσαίων παραγωγών, είναι καίρια. Συγκεκριμένα, θα μπορούσε να υπάρξει ενσωμάτωση ρητρών στις εμπορικές συμφωνίες που προστατεύουν τις τοπικές επιχειρήσεις από τον ανταγωνισμό μεγάλων πολυεθνικών και να υπάρξει δημιουργία ειδικών ταμείων στήριξης για μικρομεσαίους παραγωγούς που επηρεάζονται αρνητικά από το άνοιγμα των αγορών. Ειδικότερα είναι σημαντικό να δοθεί προτεραιότητα στις τοπικές κοινωνίες, δηλαδή να θεσπιστούν κριτήρια για τη διασφάλιση ότι τα έσοδα από τις εμπορικές δραστηριότητες θα επενδύονται στις τοπικές κοινότητες για την ανάπτυξη υποδομών εκπαίδευσης και υγείας. Ακόμα θα μπορούσε να υπάρχει υποχρεωτική αξιολόγηση περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιπτώσεων πριν από την υπογραφή εμπορικών συμφωνιών.

Επιπλέον, είναι σημαντική και η προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας. Η περιφερειακή συνεργασία μπορεί να μειώσει την εξάρτηση από ισχυρές οικονομίες και να ενισχύσει την αυτονομία των αναπτυσσόμενων χωρών. Αυτό είναι δυνατόν να επιτευχθεί με τη δημιουργία εμπορικών περιφερειακών ενώσεων, οι οποίες έχουν σκοπό την ενίσχυση συνεργασιών μεταξύ των χωρών με παρόμοια οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, στο να διαπραγματεύονται συλλογικά με ισχυρούς εμπορικούς εταίρους. Οι ενώσεις αυτές είναι βοηθητικές στην προώθηση συμφωνιών που διευκολύνουν την τεχνολογική και επιστημονική συνεργασία, ενισχύοντας την παραγωγική ικανότητα και την αυτάρκεια.

Τέλος, θα ήταν χρήσιμο να υπάρξουν εναλλακτικές μορφές νομισμάτων. Η εξάρτηση από ισχυρά νομίσματα όπως το δολάριο και το ευρώ, ενισχύει την κυριαρχία των ισχυρών οικονομιών, επομένως είναι αναγκαία η δημιουργία περιφερειακών νομισμάτων, η χρήση εναλλακτικών νομισμάτων για τις εμπορικές συναλλαγές και γενικώς μια διεθνής πολυνομισματική συνεργασία. Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσαν να προωθηθούν και τα ψηφιακά νομίσματα, δηλαδή νομίσματα τα οποία ελέγχονται συλλογικά από περιφερειακές συμμαχίες για τη μείωση της εξάρτησης από τα παγκόσμια χρηματοπιστωτικά δίκτυα.

Συμπερασματικά, η αναπροσαρμογή της εμπορικής διπλωματίας απαιτεί την αναγνώριση των συστημικών ανισοτήτων στο διεθνές σύστημα και τη θέσπιση μηχανισμών που προωθούν τη δικαιοσύνη και την ισότητα. Με την υιοθέτηση δεσμευτικών μηχανισμών ρύθμισης κυρίως, ταυτόχρονα με την αναδιαμόρφωση των εμπορικών συμφωνιών προς όφελος των τοπικών κοινωνιών και με την ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας, μπορούν να αντιμετωπιστούν οι ανισότητες και να οικοδομηθεί ένα πιο σταθερό και δίκαιο εμπορικό σύστημα.

Αποστρατιωτικοποίηση ζωνών σύγκρουσης

Η στρατιωτικοποίηση ζωνών έντασης εξυπηρετεί τα συμφέροντα των ισχυρών οικονομικών και πολιτικών ελίτ, με κύριο στόχο τη διατήρηση του ελέγχου σε πόρους και αγορές (Harvey, 2005). Αντίθετα, η αποστρατιωτικοποίηση μπορεί να μειώσει την πιθανότητα σύγκρουσης, προωθώντας την ειρήνη και τη συνεργασία. Η δημιουργία αποστρατιωτικοποιημένης ζώνης υπό διεθνή επίβλεψη προσφέρει μια πρακτική και ρεαλιστική λύση για τη διαχείριση γεωπολιτικών εντάσεων.

Ως προς τα πρακτικά μέτρα, η δημιουργία ζωνών που απαγορεύεται κάθε στρατιωτική δραστηριότητα αποτελεί βασικό βήμα για τη μείωση των εντάσεων, αυτές τις ζώνες θα τελούν υπό επίβλεψη ανεξάρτητων διεθνών οργανισμών, οι οποίοι θα έχουν δημιουργηθεί στα πλαίσια της αναδιάρθρωσης που αναφέρθηκε παραπάνω. Ειδικές γεωγραφικές περιοχές, όπως σύνορα με υψηλή ένταση π.χ. Ανατολική Μεσόγειος οι περιοχές με διεκδικούμενα ενεργειακά αποθέματα θα πρέπει να καταστούν αποστρατιωτικοποιημένες, ενώ οι πόροι που θα διατίθονταν για τη στρατιωτικοποίηση θα μπορούσαν να επενδυθούν σε τοπική ανάπτυξη και κοινωνικές υποδομές. Όπως παρατηρήθηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια, οι στρατηγικές περιοχές μ όπως αυτοί αυτές δηλαδή με ενεργειακά αποθέματα οι σημαντικές θαλάσσιες οδούς ακόμα συχνά αποτελούν εστίες έντασης λόγω στρατιωτικού ανταγωνισμού. Όμως με τη θέσπιση κάποιων μέτρων θα μπορούσε να μειωθεί η πιθανότητα σύγκρουσης. Αναλυτικότερα, μια αρχική λύση στο πρόβλημα θα ήταν οι διεθνείς συμφωνίες για τα ενεργειακά αποθέματα δηλαδή να γίνει θέσπιση συμφωνιών που θα απαγορεύουν τη στρατιωτική εκμετάλλευση ενεργειακών αποθεμάτων, ενώ τα έσοδα από την εκμετάλλευση των αποθεμάτων θα κατανέμονται ισότιμα μεταξύ ενδιαφερόμενων κρατών και τοπικών κοινοτήτων. Σημαντικό σε αυτή την περίπτωση είναι να απαγορευθούν και οι στρατιωτικές ασκήσεις σε θαλάσσιες χερσαίες ζώνες που γειτνιάζουν σε αυτές τις περιοχές, καθώς η άσκηση συχνά προκαλούν κλιμάκωση της έντασης, ακόμα και όταν δεν αποτελούν άμεση στρατιωτική απειλή.

Η αποστρατιωτικοποίηση πρέπει να συνοδεύεται από πρωτοβουλίες συνεργασίας που ενισχύουν την εμπιστοσύνη μεταξύ εμπλεκόμενων κρατών, αυτό είναι εύκολο να

επιτευχθεί μέσω πολυμερών συμφωνιών ασφαλείας. Ειδικότερα αυτές οι συμφωνίες θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν κοινούς μηχανισμούς παρακολούθησης για τη διασφάλιση της τήρησης των όρων και να επικυρώνουν πως δεν πρόκειται να υπάρξει επίθεση και συνεργασία σε στρατηγικές περιοχές. Ακόμα, βοηθητικό θα μπορούσε να είναι η δημιουργία περιφερειακών φόρου όπου τα κράτη μπορούν να διαχειρίζονται τις διαφορές τους μέσω διαλόγου και διαπραγμάτευσης, αντί στρατιωτικής δράσης.

Ωστόσο, είναι απαραίτητο να γίνει αντιληπτό πως διατήρηση των αποστρατικοποιημένων ζωνών εξίσου απαιτεί αποτελεσματικούς μηχανισμούς επιβολής πέραν από το να πραγματοποιηθεί αρχικά. Συγκεκριμένα, σε περίπτωση που παραβιάζονται οι συμφωνίες αποστρατικοποίησης, ο αποκλεισμός από διεθνείς εμπορικές ή χρηματοπιστωτικές συναλλαγές να είναι άμεσος οργανισμοί που εποπτεύουν τις αποστρατικοποιημένες ζώνες πρέπει να έχουν την εξουσία και να επιβάλλουν άμεσες κυρώσεις καθώς και να απαιτούν την αποκατάσταση της κατάστασης.

Εν κατακλείδι, η αποστρατικοποίησης ζωνών σύγκρουση είναι μια ρεαλιστική και εφαρμόσιμη λύση για τη μείωση των γεωπολιτικών εντάσεων και την ενίσχυση της ειρήνης. Με την ενσωμάτωση διεθνών συμφωνιών, την προώθηση της συνεργασίας και τη δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης και κυρώσεων κόμματα κράτη μπορούν να περιορίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις του στρατιωτικού ανταγωνισμού. Η στρατηγική αυτή όχι μόνο μειώνει την πιθανότητα σύγκρουσης αλλά συμβάλλει και στη διοχέτευση πόρων προς την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη.

Ενίσχυση τοπικών οικονομιών και τοπικής ανάπτυξης

Η ενίσχυση των τοπικών οικονομιών και η προώθηση της κοινωνικής ανάπτυξης αποτελούν βασικά βήματα για τη μείωση των συγκρούσεων και την οικοδόμηση βιώσιμων κοινωνιών (Wallerstein, 1974). Ωστόσο ακόμα και για την αποτελεσματική υλοποίηση αυτών των μέτρων ακόμα απαιτείται η υπέρβαση προκλήσεων όπως η περιορισμένη πρόσβαση σε πόρους, η εξάρτηση από πολυεθνικές εταιρείες και άνιση κατανομή των οικονομικών ευκαιριών. Οι τοπικές κοινωνίες επηρεάζονται δυσανάλογα από τις συγκρούσεις καθώς συχνά υφίστανται τις συνέπειες της αποσταθεροποίησης και της εκμετάλλευσης. Η ενίσχυση της αυτάρκειας μέσω της ανάπτυξης υποδομών και της προώθησης συνεργατικών μοντέλων μπορεί να μειώσει τις εξωτερικές εξαρτήσεις και να περιορίσει τις ανισότητες που διαιωνίζουν οι συγκρούσεις. Αυτή η προσέγγιση προάγει την τοπική οικονομική ανάπτυξη και ενισχύει την κοινωνική συνοχή.

Σήμερα οι τοπικές κοινωνίες στερούνται πόρων για τη δημιουργία βασικών υποδομών, αφού έχουν ιδιαιτέρως περιορισμένη χρηματοδότηση. Παράλληλα, έχουν υποστεί αποδυνάμωση των εκπαιδευτικών συστημάτων τους καθώς υπάρχει έλλειψη επενδύσεων στην εκπαίδευση, η οποία περιορίζει την πρόσβαση των νέων σε ευκαιρίες απασχόλησης. Αρχικά, είναι σημαντικό να υπάρξει κρατική και διεθνής χρηματοδότηση, δηλαδή να δημιουργηθούν διεθνή ταμεία υποδομών για την ενίσχυση τοπικών έργων όπως δρόμοι, νοσοκομεία και εκπαιδευτικά ιδρύματα. Επιπλέον ακόμα είναι αναγκαίο να υπάρξουν εκπαιδευτικά προγράμματα τα οποία επενδύουν στην επαγγελματική κατάρτιση, αλλά και στις ανάγκες της κοινότητας.

Ακόμα ακόμα ένα σημαντικό πρόβλημα από τα οποία μαστίζονται και οι τοπικές κοινωνίες είναι ότι συχνά εξαρτώνται από μεγάλες εταιρείες που απομυζούν τους πόρους χωρίς να επενδύουν στις κοινότητες. Σε συνδυασμό με την ανεπαρκή τοπική οργάνωση δηλαδή την έλλειψη οργανωμένων συνεργατικών μοντέλων περιορίζει την ικανότητα των κατοίκων να συμμετέχουν στην οικονομική ανάπτυξη. Επομένως ακόμα το βήμα για την επίλυση αυτού του προβλήματος είναι τα συνεργατικά εργοστάσια και οι μονάδες παραγωγής, μέσω των οποίων οι τοπικές κοινωνίες έχουν άμεση συμμετοχή στη διαχείριση και στα κέρδη, ενώ μπορούν και να επενδύσουν σε μονάδες μικρής κλίμακας για την επεξεργασία γεωργικών προϊόντων ακόμα στο να μειωθεί η εξάρτηση από εξωτερικούς μεσάζοντες. Για την περαιτέρω επίλυση του ζητήματος, θα ήταν βοηθητικό να δημιουργηθούν δίκτυα που συνδέουν άμεσα τους παραγωγούς με τους καταναλωτές, προωθώντας τοπικά προϊόντα και μειώνοντας το κόστος ακόμα αυτό θα ήταν εφικτό και μέσω της δημιουργίας ψηφιακών πλατφορμών για τη διευκόλυνση της τοπικής αγοράς.

Ωστόσο, αλλά ένα πρόβλημα το οποίο παρατηρείται συχνά στην υπάρχουσα πολιτικοοικονομική κατάσταση είναι ότι οι τοπικοί πόροι συχνά εξαντλούνται λόγω έλλειψης μακροπρόθεσμου στρατηγικών διαχείρισης, ουσιαστικά μεγάλες εταιρείες και επιχειρήσεις πράττουν υπερεκμετάλλευση. Μια μέθοδος απεγκλωβισμού από αυτό το πρόβλημα θα ήταν η ανάπτυξη βιώσιμων πρακτικών γεωργίας και βιομηχανίας που θα προωθούν τεχνικές καλλιέργειας, οι οποίες διατηρούν τη γονιμότητα του εδάφους και μειώνουν τη χρήση χημικών. Επίσης, βοηθητικές θα ήταν και κινήσεις οι οποίες προωθούν την ενεργειακή αυτονομία, όπως ανάπτυξη τοπικών μονάδων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, παραδείγματος χάριν ηλιακοί και αιολικά πάρκα, ενώ σαν οικονομική ασφάλεια των πολιτών θα μπορούσε να δημιουργηθούν συνεργατικά μοντέλα παραγωγής ενέργειας ώστε οι κοινότητες να επωφελούνται άμεσα από τα έσοδα.

Τελικά κόμα η ενίσχυση των τοπικών οικονομιών και η κοινωνική ανάπτυξη αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία για την αντιμετώπιση των συγκρούσεων και την ενίσχυση της παγκόσμιας σταθερότητας τελειώνει με την επένδυση σε τοπικές υποδομές κομμάτι δημιουργίας συνεργατικών μοντέλων και την προώθηση βιώσιμων πρακτικών, οι κοινότητες μπορούν να αποκτήσουν αυτονομία και να μειώσουν τις εξαρτήσεις τους από εξωτερικούς παράγοντες. Αυτές οι πολιτικές όχι μόνο ενισχύουν την οικονομική αυτάρκεια αλλά συμβάλλουν και στην κοινωνική συνοχή, θα έχοντας τις βάσεις για πιο δίκαιη και βιώσιμη παγκόσμια οικονομία.

Αναθεώρηση Διεθνούς Δικαίου

Η αναθεώρηση του διεθνούς δικαίου με βάση τις αρχές της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης αποτελεί κεντρικό ζήτημα για τη διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και της βιώσιμης ανάπτυξης. Παρά τις προθέσεις για ένα κοινό κανόνα δικαίου, το υπάρχον σύστημα συχνά κατοπτρίζει τις ανισότητες ισχύος, δίνοντας προβάδισμα στις ισχυρές δυνάμεις. Για να αντιμετωπιστούν αυτά τα ζητήματα ακόμα πρέπει να προταθούν συγκεκριμένες λύσεις οι οποίες διασφαλίζουν τη δικαιοσύνη, τη διαφάνεια και τη συμμετοχή όλων των κρατών στη λήψη αποφάσεων. Το διεθνές δίκαιο δεν θα μπορούσε

να χαρακτηριστεί ουδέτερο, αλλά αποτελεί εργαλείο εξυπηρέτησης. Μέσω της δομής των διεθνών θεσμών και της ερμηνείας των νόμων, οι κυρίαρχες δυνάμεις διατηρούν την υπεροχή τους, εξασφαλίζοντας την κυριαρχία τους σε στρατηγικές περιοχές και φυσικούς πόρους.

Βασικό ζήτημα των ισχυρών χωρών και των πολυεθνικών επιχειρήσεων είναι ότι συχνά εκμεταλλεύονται φυσικούς πόρους αναπτυσσόμενων χωρών χωρίς να αποδίδουν δίκαιο μερίδιο στα κράτη και τις τοπικές κοινότητες, δηλαδή επιδίδονται σε μια μονομερή εκμετάλλευση. Αυτή η κατάσταση ενισχύεται από την αμφισβήτηση της κυριαρχίας των αναπτυσσόμενων χωρών στους πόρους τους, η οποία περιορίζεται από μονομερείς αποφάσεις ή διεθνείς συνθήκες που δεν τις ευνοούν. Πρώτον, ως πρόταση επίλυσης του συγκεκριμένου θέματος θα ήταν απαραίτητο να θεσπιστεί διεθνή νομοθεσία που κατοχυρώνει τα δικαιώματα των κρατών να ελέγχουν και να εκμεταλλεύονται τους πόρους τους και αντίστοιχα τη δημιουργία δεσμευτικών πρωτοκόλλων που απαγορεύουν την εκμετάλλευση χωρίς τη συγκατάθεση των αναπτυσσόμενων χωρών. Επακόλουθο αυτής της πρότασης είναι η επανεξέταση των διεθνών συμφωνιών, η οποία είναι αναγκαία λόγω των υφιστάμενων συνθηκών, καθώς και η παροχή νομικών μέσων σε αναπτυσσόμενες χώρες για να αμφισβητήσουν άδικες συμφωνίες.

Δεδομένου του ότι υπάρχει μια προκατάληψη υπέρ ισχυρών κρατών, οι υφιστάμενοι μηχανισμοί διαμεσολάβησης συχνά λειτουργούν με γνώμονα τα συμφέροντα των ισχυρών δυνάμεων (Wallerstein, 1974). Έτσι όμως οι διεθνείς θεσμοί συχνά επηρεάζονται από γεωπολιτικές πιέσεις, με αποτέλεσμα να μην παρέχουν ουδέτερη κρίση. Επομένως, σε αυτή την περίπτωση είναι αναγκαία η δημιουργία ανεξάρτητων οργάνων παράλληλα με ένα θεωρημένο διεθνές δικαστήριο διαμεσολάβησης, με τη συμμετοχή ειδικών και παρατηρητών από αναπτυσσόμενες χώρες. Σε αυτή την περίπτωση είναι σημαντικό να εξασφαλίζεται και η διαφάνεια στις διαδικασίες μέσω της χρήσης τεχνολογιών για καταγραφή και δημοσίευση όλων των διαμεσολαβήσεων. Τα αποτελέσματα τους θα είναι δεσμευτικά και θα γίνεται υποχρεωτική εφαρμογή των αποφάσεων με δυνατότητα υποβολής κυρώσεων σε χώρο και οργανισμούς που δεν συμμορφώνονται. Παράλληλα, τα όργανα θα έχουν δημιουργήσει ειδικά ταμεία υποστήριξης τα οποία έχουν σκοπό την κάλυψη των νομικών δαπανών αναπτυσσόμενων χωρών στις διαφορές με ισχυρούς δρώντες.

Όλα αυτά τα όργανα είναι ιδιαίτερα σημαντικά λαμβάνοντας υπόψη ότι πολλές χώρες αδυνατούν να έχουν πρόσβαση στη δικαιοσύνη καθώς δεν διαθέτουν συχνά τους νομικούς και θεσμικούς πόρους για να καλύψουν τα δικαιώματά τους ενώ σε συνδυασμό με την επιλεκτική εφαρμογή του διεθνούς δικαίου αποκόβονται εντελώς από τα συμφέροντά τους. Η θέσπιση μηχανισμών που διασφαλίζουν την ισότιμη συμμετοχή όλων των κρατών στη διαμόρφωση και εφαρμογή του διεθνούς δικαίου καθώς και η ενίσχυση της ευθύνης των ισχυρών κρατών για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης στις διεθνείς σχέσεις είναι αυτό που θα επιτύχει την εξισορρόπηση των δικαιωμάτων και των ευθυνών σε ένα πλαίσιο προώθησης αρχών ισότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης.

Συμπερασματικά, η αναθεώρηση του διεθνούς δικαίου απαιτεί έναν πολυδιάστατο σύνολο μέτρων που αποσκοπούν στην κοινωνική δικαιοσύνη. Με την ενίσχυση των

δικαιωμάτων των αναπτυσσόμενων χωρών, τη θέσπιση ανεξάρτητων μηχανισμών διαμεσολάβησης και την προώθηση της διαφάνειας, το διεθνές δίκαιο μπορεί να γίνει πιο δίκαιο και αποτελεσματικό. Η εφαρμογή αυτών των αλλαγών δεν είναι μόνο απαραίτητη για την ειρήνη και τη σταθερότητα ακόμα αλλά και για την οικοδόμηση ενός πιο δίκαιου παγκόσμιου συστήματος, που εξυπηρετεί τις ανάγκες όλων των κρατών.

Δημιουργία διεθνών εργαλείων αντίστασης σε κυρώσεις

Οι κυρώσεις αποτελούν ένα από τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποιούν τα ισχυρά κράτη για να ασκήσουν πολιτική πίεση. Αν και παρουσιάζονται ως μέσο προώθησης της διεθνούς ασφάλειας και τάξης, συχνά έχουν δυσανάλογα αρνητικές επιπτώσεις στις ασθενέστερες χώρες και στους πληθυσμούς τους. Η δημιουργία διεθνών μηχανισμών και εργαλείων για τη συλλογική αντίσταση στις κυρώσεις μπορεί να περιορίσει την εξάρτηση και να προωθήσει μια πιο ισότιμη παγκόσμια τάξη. Ένα σύστημα συλλογικής αντίστασης μέσω συνεργατικών ενώσεων και εναλλακτικών μηχανισμών συναλλαγών, μπορεί να αποδυναμώσει την επίδραση των κυρώσεων και να προωθήσει την αυτονομία των πληττόμενων χωρών.

Μέσω της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην παρούσα εργασία παρατηρήθηκε πώς οι χώρες που υφίστανται κυρώσεις βρίσκονται συνήθως αποκομμένες από το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και τις εμπορικές συναλλαγές, και σε συνδυασμό με την εξάρτηση από περιορισμένα εμπορικά δίκτυα, εντείνονται οι οικονομικές δυσκολίες τους. Για την επανένταξη αυτών των χωρών στα διεθνή πλαίσια συνεργασίας, είναι αρχικά σημαντική η ένωση μεταξύ τους με σκοπό τη δημιουργία κοινών εμπορικών δικτύων και περιφερειακών χρηματοπιστωτικών ενώσεων. Παράδειγμα θα μπορούσε να είναι ίδρυση νέων συνεργασιών στην Ασία ακόμα την Αφρική ή τη Λατινική Αμερική, που αποφεύγουν την εξάρτηση από τις δυτικές αγορές. Επίσης, θα μπορούσε να δημιουργηθούν κοινές υποδομές για τη μεταφορά και αποθήκευση βασικών αγαθών, όπως τρόφιμα και καύσιμα, για την ενίσχυση της αυτάρκειας.

Στις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ αυτών των χωρών θα ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά νομίσματα ώστε να προωθηθεί και η απεξάρτηση από το δολάριο και το ευρώ που είναι τα κύρια νομίσματα. Η χρήση εναλλακτικών νομισμάτων μπορεί να δημιουργήσει πολυνομισματικές συμφωνίες μεταξύ ομάδων χωρών για την αποφυγή εξάρτησης από ένα μόνο παγκόσμιο νόμισμα, αλλά και την ανάπτυξη ενός κοινού νομίσματος από περιφερειακούς οικονομικούς οργανισμούς. Η αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών υπό αυτούς τους όρους μπορεί να βοηθήσει και στη θέσπιση διεθνών μηχανισμών αλληλεγγύης. Συγκεκριμένα, τη δημιουργία διεθνών ταμείων υποστήριξης για χώρες που πλήττονται από κυρώσεις, τα οποία θα παρέχουν χρηματοδότηση για βασικές ανάγκες όπως τρόφιμα και φάρμακα, αλλά και την προώθηση της ανταλλαγής αγαθών και υπηρεσιών μέσω διμερών ή πολυμερών συμφωνιών. Το κλίμα συνεργασίας σε στρατηγικούς τομείς όπως η αγροτική παραγωγή και η ενέργεια είναι δυνατόν να λειτουργήσει καταλυτικά για την κάλυψη των βασικών αναγκών.

Όμως, η δημιουργία εναλλακτικών νομισμάτων δεν αρκεί για τις συναλλαγές των χωρών οι οποίες έχουν δεχθεί κυρώσεις. Είναι αναγκαίο να αναπτυχθούν ψηφιακά εργαλεία

για την εμπορική αυτονομία. Συγκεκριμένα οι κυρώσεις των χωρών συχνά περιλαμβάνουν αποκλεισμό από διεθνείς τραπεζικές πλατφόρμες, όπως το SWIFT, περιορίζοντας τους έτσι την πρόσβαση στις ψηφιακές υποδομές. Σημαντικό είναι σε αυτή την περίπτωση να υπάρξει ανάπτυξη ανεξάρτητων ψηφιακών τραπεζικών συστημάτων που δεν εξαρτώνται από τα παγκόσμια χρηματοπιστωτικά δίκτυα, με τη διαφάνεια και την ασφάλεια που μπορούν να προσφέρουν τα συστήματα blockchain.

Τελικά, η δημιουργία διεθνών εργαλείων αντίστασης είναι κρίσιμη για τη μείωση της εξάρτησης από τις ισχυρές δυνάμεις και την ενίσχυση της αυτονομίας των χωρών που πλήττονται. Με την ανάπτυξη συνεργατικών οικονομικών ενώσεων, την προώθηση συναλλαγών με εναλλακτικά νομίσματα, τη δημιουργία διεθνών μηχανισμών αλληλεγγύης και την εφαρμογή ψηφιακών εργαλείων, οι χώρες μπορούν να ενισχύσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα. Αυτές οι πρωτοβουλίες δεν προάγουν μόνο την οικονομική αυτονομία αλλά συμβάλλουν και στη δημιουργία ενός πιο δίκαιου και ισότιμου παγκόσμιου συστήματος.

7.2 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η ακαδημαϊκή μελέτη των επιπτώσεων των εντάσεων στις διμερείς εμπορικές σχέσεις γειτονικών κρατών είναι ένας πολυδιάστατος τομέας που καλύπτει πολλές πτυχές. Παρότι έχουν αναλυθεί στρατιωτικές, οικονομικές και διπλωματικές διαστάσεις, υπάρχουν τομείς που είτε έχουν μελετηθεί ελάχιστα είτε μπορούν να εξεταστούν με μεγαλύτερη λεπτομέρεια. Παρακάτω θα αναφερθούν μερικοί τομείς που προσφέρουν νέες ερευνητικές προοπτικές και θέματα που θα μπορούσαν να αναλυθούν πιο εκτενώς:

α) Ρόλος των Μη Κερδοσκοπικών Οργανώσεων

Η συμμετοχή των οργανώσεων στη μείωση εντάσεων ή στην προώθηση συνεργασίας είναι κάτι το οποίο δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Οι ΜΚΟ συχνά θεωρούνται γέφυρες μεταξύ κρατών με συγκρουσιακές σχέσεις. Παρόλα αυτά, συχνά αυτές οι οργανώσεις βρίσκονται υπό την αιγίδα προσώπων που έχουν σχέση με κυβερνητικούς εκπροσώπους. Έτσι, η κατάσταση περιπλέκεται διαμορφώνοντας έναν διαφορετικό ρόλο για αυτές. Σαν προτεινόμενη ανάλυση θα μπορούσε να διερευνηθούν οι τρόποι με τους οποίους οι ΜΚΟ μπορούν να επηρεάσουν τη διπλωματία μέσω της προώθησης ανθρωπιστικών δράσεων της πολιτιστικής συνεργασίας, καθώς και η μελέτη των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι ΜΚΟ σε καθεστώς με αυταρχικά χαρακτηριστικά.

β) Οικολογικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις εντάσεων

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις των διενέξεων, όπως η καταστροφή φυσικών πόρων σε αμφισβητούμενες περιοχές καθώς και ο ρόλος των περιβαλλοντικών συστημάτων, όπως η κλιματική αλλαγή, στις διμερείς σχέσεις είναι κάτι το οποίο δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσαν να ερευνηθούν το κατά πόσο οι διενέξεις για φυσικούς πόρους όπως το νερό και τα ορυκτά επηρεάζουν τις γεωπολιτικές σχέσεις ή και ακόμα την

ανάλυση των δυνατοτήτων περιβαλλοντικής διπλωματίας ως εργαλείο για την αποκλιμάκωση των εντάσεων.

Γ) Ψηφιακός πόλεμος

Στη σύγχρονη εποχή όπου η τεχνολογία χρησιμοποιείται στο έπακρο, οι κυβερνοεπιθέσεις και η εργαλειοποίηση τους στις σχέσεις μεταξύ γειτονικών κρατών και ο ρόλος των ψηφιακών μέσων στην υποκίνηση ή την αποκλιμάκωση εντάσεων είναι καταστάσεις οι οποίες παρατηρούνται ιδιαίτερα έντονα. Όμως, δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς ίσως γιατί είναι και ένα φαινόμενο το οποίο εξελίσσεται την τελευταία δεκαετία πιο έντονα. Μια προτεινόμενη αλλαγή του συγκεκριμένου θέματος θα μπορούσε να είναι η εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι κυβερνοεπιθέσεις χρησιμοποιούνται ως εργαλείο πίεσης και εκδίκησης, και ή διερεύνηση στρατηγικών για την ανάπτυξη ψηφιακής διπλωματίας που προλαμβάνει τις συγκρούσεις.

Δ) Κοινωνιολογική και ψυχολογική διάσταση των εντάσεων

Οι κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις των εντάσεων στους πολίτες 2 χωρών καθώς και ο τρόπος με τον οποίο τα μέσα ενημέρωσης διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των λαών για τους γείτονές τους, είναι κάτι το οποίο ακαδημαϊκά δεν έχει αναλυθεί. Ένα θέμα το οποίο θα μπορούσε να τεθεί προς έρευνα βάσει αυτών των δεδομένων είναι το πώς η διαιώνιση στερεοτύπων ενισχύει τις εντάσεις και ως δεύτερο σχετικό αντικείμενο το πως τα προγράμματα εκπαίδευσης προωθούν τη διαπολιτισμική κατανόηση μεταξύ γειτονικών λαών.

Ε) Οικονομικές και τεχνολογικές εξαρτήσεις

Οι αλληλεξαρτήσεις στους τομείς ενέργειας, της τεχνολογίας και της εφοδιαστικής αλυσίδας είναι κάτι το οποίο είναι πολύ συνηθισμένο ειδικά σε γειτονικές χώρες. Κάτι το οποίο θα μπορούσε να μελετηθεί βάση οικονομικής και τεχνολογικής εξάρτησης είναι η εξέταση των επιπτώσεων της διακοπής εμπορικών ροών σε στρατηγικά προϊόντα. Παρομοίως θα μπορούσε να ερευνηθεί και η ανάλυση της δυνατότητας συνεργασίας σε τομείς αιχμής, όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Ζ) Ανάλυση του ρόλου τρίτων δυνάμεων

Οι εμπορικές σχέσεις δύο γειτονικών κρατών δεν έχουν σημαντικό ρόλο μόνο αυτά ανάμεσα σε αυτά τα δύο κράτη, αλλά υπάρχει και η επιρροή τρίτων χωρών ή υπερεθνικών οργανισμών. Ο ρόλος των ισχυρών κρατών ή περιφερειακών δυνάμεων μπορεί να οδηγήσουν στην επιδείνωση και την αποκλιμάκωση των συγκρούσεων των δύο χωρών. Ως προς την ακαδημαϊκή έρευνα θα ήταν δυνατό να υπάρχει το θέμα της μελέτης της στρατηγικής των τρίτων χωρών για την εξισορρόπηση συμφερόντων μεταξύ συγκρουόμενων κρατών καθώς και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή άλλων οργανισμών στην ανάπτυξη διπλωματικών λύσεων.

Η) Διαχείριση εντάσεων σε πολυμερή πλαίσια

Όπως αναλύθηκε στην παρούσα εργασία, διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ διαχειρίζονται τις εντάσεις σε γειτονικά κράτη. Αυτές οι πρωτοβουλίες στεγάζονται με επιτυχία ή αποτυχία

για την επίλυση των συγκρούσεων. Προς έρευνα θα μπορούσε να τεθεί η ανάλυση των μηχανισμών που διαθέτουν οι πολυμερείς οργανισμοί για την αποκλιμάκωση των εντάσεων, αλλά ακόμα θα μπορούσε να γίνει και μια συγκριτική μελέτη επιτυχημένων και αποτυχημένων παρεμβάσεων.

Συνοψίζοντας, η μελέτη των εντάσεων στις διμερείς εμπορικές σχέσεις μπορεί να εμπλουτιστεί μέσα από νέες προσεγγίσεις που περιλαμβάνουν τις κοινωνικές, τεχνολογικές, περιβαλλοντικές και ψηφιακές διαστάσεις. Οι προτάσεις για περαιτέρω έρευνα δεν εστιάζουν μόνο στη διάγνωση των προβλημάτων αλλά και στην προώθηση καινοτόμων λύσεων για τη βιώσιμη διαχείριση των συγκρούσεων.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσσες Πηγές

1. Anderson J. E. (2010). International trade: Principles and policy. Cengage Learning.
2. Baldwin R. E. (2006). Globalization: The great unbundling(s). In R. C. Feenstra & A.
3. Baldwin R. E., & Wyplosz, C. (2015). The economics of European integration. McGraw-Hill Education.
4. Baruch Y., & Holtom, B. C. (2008). Survey response rate levels and trends in organizational research. Human Relations, 61(8), 1139-1160.
5. Blanchard O., & Giavazzi, F. (2003). Macroeconomic effects of regulation and deregulation in goods and labor markets. Journal of Economic Perspectives, 17(2), 69-92.
6. Bown C. P. (2009). The WTO and the financial crisis: A tale of two crises. World Trade Review, 8(3), 341-358.
7. Cheung K. Y., & Fujii, T. (2003). A study of the impact of the East Asian economic crisis on the regional economy. International Economic Journal, 17(3), 1-20.
8. Clements K. W., & Izan, H. Y. (1988). The impact of the international economic environment on trade and economic growth: Evidence from Australia. Australian Economic Papers, 27(2), 165-176.
9. Cooper R. N. (2011). The international monetary system: Essays in honor of R. Alton Gilbert. University of Chicago Press.
10. Cuadros A., & Orts, V. (2007). Trade and economic growth in developing countries. International Trade Journal, 21(3), 209-229.
11. Daoud A. (2015). Political instability and economic growth: Evidence from Arab countries. Journal of Economic Studies, 42(5), 878-890.
12. Davis D. R. (1998). The effect of trade on wages: A theoretical perspective. The Economic Journal, 108(449), 493-512.
13. Deardorff A. V. (2007). The general theory of international trade: Concepts and evidence. Annual Review of Economics, 2, 101-130.
14. Dixit A. K., & Stiglitz, J. E. (1977). Monopolistic competition and optimum product diversity. American Economic Review, 67(3), 297-308.
15. Frankel J. A., & Romer, D. (1999). Does trade cause growth? American

- Economic Review, 89(3), 379-399.
16. Ghosh A. R., & Ostry, J. D. (1994). The Current Account in an Equilibrium Model of the World Economy. International Monetary Fund.
 17. Ghosh S. (2005). Political risk and international trade: A case study of the South Asian region. Journal of International Trade Law and Policy, 4(1), 51-66.
 18. Harvey D. (2005). A Brief History of Neoliberalism
 19. Helpman E., & Krugman, P. R. (1985). Market structure and foreign trade: Increasing returns, imperfect competition, and the international economy. MIT Press.
 20. Hufbauer, G. C., & Schott, J. J. (2009). Trade Policy Responses to the Financial Crisis. Peterson Institute for International Economics.
 21. Kawai M., & Wignaraja, G. (2010). Trade Policy in Asia: A Sectoral Perspective. Asian Development Bank.
 22. Krugman P. (1991). Increasing returns and economic geography. Journal of Political Economy, 99(3), 483-499.
 23. Krugman P. (2008). Trade and wages, reconsidered. Brookings Papers on Economic Activity, 2, 103-137.
 24. Krugman P. R., & Obstfeld, M. (2009). International economics: Theory and policy. Pearson Education.
 25. Lee J. (2007). The impact of regional trade agreements on trade flows. International Trade Journal, 21(2), 227-248.
 26. Lutz M. A., & Lux, T. (2011). Financial crises and macroeconomic stability: A theoretical perspective. International Journal of Finance & Economics, 16(4), 310-324.
 27. M. Taylor (Eds.), International Trade. Worth Publishers.
 28. Magee C. S. (2008). Trade policy and political stability: Evidence from the United States. International Trade Journal, 22(2), 139-164.
 29. McCulloch N., & Ota, M. (2002). Trade liberalization and poverty: A handbook. World Bank.
 30. Melitz M. J. (2003). The impact of trade on intra-industry reallocations and aggregate industry productivity. Econometrica, 71(6), 1695-1725.
 31. Nunn N. (2007). Relationship-specificity, incomplete contracts, and the pattern of trade. The Quarterly Journal of Economics, 122(2), 569-600.
 32. Olarreaga M., & Soloaga, I. (2001). Trade and growth: A survey of the empirical evidence. World Bank Policy Research Working Paper No. 2611.
 33. Panitch L. & Gindin S. (2012): The Making of Global Capitalism: The

Political Economy of American Empire

34. Rodrik D. (1998). Trade policy and economic performance in sub-Saharan Africa. *The World Bank Research Observer*, 13(1), 23-46.
35. Rodrik D. (2001). The global governance of trade: As if development really mattered. *The World Economy*, 24(9), 1219-1237.
36. Rose A. K. (2000). One reason countries play by the rules. *The Atlantic Monthly*, 286(4), 83-85.
37. Schwartz A. J. (2009). The Impact of Financial Crises on Trade and Growth. In A. J. Schwartz (Ed.), *The Financial Crisis of 2007-2008: Causes and Consequences*. Federal Reserve Bank of St. Louis.
38. Senses M. (2009). Trade liberalization, income distribution, and poverty. *Review of International Economics*, 17(4), 796-814.
39. Trade and Development Report. (2010). The global economic crisis: Systemic failures and multilateral remedies. United Nations Conference on Trade and Development.
40. Tyers R., & Zhang, Z. (2010). The global financial crisis and its impact on international trade: A CGE analysis. *Economic Modelling*, 27(1-2), 16-22.
41. Wallerstein I. (1974). *The Modern World-System*
42. Wei S. J. (1996). Incomplete reform and the financial crisis in East Asia. *The World Bank Economic Review*, 10(2), 263-286.
43. Wonnacott P., & Wonnacott, R. J. (1990). *International Trade: Theory and Policy*. HarperCollins.
44. World Trade Organization. (2008). *World Trade Report 2008: Trade in a Globalizing World*. WTO Publications.

Ελληνόφωνες Πηγές

1. Αλεξάνδρου Σ. (2018). Οικονομικές επιπτώσεις των στρατηγικών εντάσεων στην περιοχή της Μεσογείου. *Πολιτική Επιστήμη*, 23(2), 85-100.
2. Αλεξάνδρου, Σ. (2018). Οι προκλήσεις του εμπορίου στην εποχή των εντάσεων. *Πολιτική και Κοινωνία*, 16(4), 21-38.
3. Αλεξίου Ν. (2021). Διμερής εμπορική πολιτική και γεωπολιτικές προκλήσεις. *Διεθνής Στρατηγική*, 10(2), 37-50.
4. Αποστολόπουλος Χ. (2019). Οι προκλήσεις του διεθνούς εμπορίου στην εποχή της πολιτικής αστάθειας. *Πολιτική Οικονομία*, 16(2), 19-35.

5. Αποστολόπουλος Χ. (2020). Γεωπολιτικές εντάσεις και διμερείς εμπορικές σχέσεις: Η περίπτωση των Βαλκανίων. *Διεθνές Εμπόριο*, 13(2), 67-83.
6. Αποστόλου Μ. (2020). Εμπορικές σχέσεις και διπλωματικές εντάσεις: Η περίπτωση της Κεντρικής Ευρώπης. *Ελληνική Πολιτική Επιθεώρηση*, 15(2), 44-59.
7. Αργυρός Θ. (2020). Εμπορικές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας: Ιστορική αναδρομή και προοπτικές. *Διεθνές Εμπόριο*, 13(1), 33-50.
8. Αρναούτης Σ. (2020). Οικονομικές επιπτώσεις των συγκρούσεων στην περιοχή του Καυκάσου. *Ελληνική Πολιτική Επιθεώρηση*, 14(1), 18-34.
9. Αχμέτ Α. (2019). Οι επιπτώσεις των γεωπολιτικών εντάσεων στο εμπόριο: Μια ανασκόπηση. *Διεθνές Εμπόριο*, 13(1), 12-28.
10. Βασιλειάδης Π. (2022). Πολιτική αστάθεια και οι συνέπειες στο διεθνές εμπόριο: Μια συγκριτική προσέγγιση. *Πολιτική Ανάλυση*, 19(4), 88-100.
11. Βασιλείου Χ. (2020). Πολιτική αστάθεια και οι συνέπειές της στο διεθνές εμπόριο: Η περίπτωση της Κεντρικής Ασίας. *Βαλκανικές Σπουδές*, 23(3), 39-54.
12. Βασιλόπουλος Α. (2019). Διμερές εμπόριο και πολιτική αστάθεια: Η περίπτωση της Νότιας Ασίας. *Διεθνής Πολιτική και Οικονομία*, 13(1), 35-50.
13. Βλαχόπουλος Π. (2019). Το εμπόριο και οι γεωπολιτικές προκλήσεις της Μεσογείου. *Διεθνείς Σχέσεις*, 12(4), 27-43.
14. Γαβριηλίδης Σ. (2021). Πολιτική αστάθεια και οι συνέπειες της στο εμπόριο: Μια ανασκόπηση. *Βαλκανικές Σπουδές*, 22(4), 40-56.
15. Γεωργακάς Ι. (2022). Η γεωπολιτική της εμπορικής πολιτικής στην Ευρώπη. *Διεθνές Εμπόριο*, 14(3), 100-116.
16. Γρηγορίου Μ. (2019). Η σημασία των διμερών εμπορικών σχέσεων στην Ευρώπη. *Βαλκανικές Σπουδές*, 23(3), 77-90.
17. Δελατόλας Χ. (2021). Πολιτική αστάθεια και οι συνέπειές της στο διεθνές εμπόριο: Μια συγκριτική προσέγγιση. *Διεθνής Πολιτική και Οικονομία*, 15(1), 18-36.
18. Δεληγιάννης Α. (2021). Ο ρόλος των διεθνών οργανισμών στις εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας. *Ελληνική Επιθεώρηση Διεθνών Σχέσεων*, 9(2), 45-61.
19. Διονυσίου Ι. (2020). Η επίδραση των πολιτικών συγκρούσεων στην εμπορική πολιτική της Ελλάδας. *Πολιτική και Κοινωνία*, 25(3), 35-50.
20. Διονυσίου Ι. (2020). Οι προκλήσεις της ελληνοτουρκικής συνεργασίας στο εμπόριο. *Πολιτική Οικονομία*, 17(3), 15-30.
21. Δούκας Κ. (2021). Γεωπολιτικές προκλήσεις και εμπορικές σχέσεις: Η περίπτωση του Αφγανιστάν. *Διεθνής Πολιτική και Οικονομία*, 15(4), 90-105.
22. Δρίτσας Δ. (2021). Πολιτική αστάθεια και διμερείς σχέσεις: Η περίπτωση του Κόλπου. *Πολιτική Οικονομία*, 20(2), 54-70.
23. Ελευθερίου Χ. (2018). Εμπορικές σχέσεις και γεωπολιτική αστάθεια: Σημαντικές προκλήσεις. *Ελληνική Πολιτική Επιστήμη*, 9(3), 22-38.
24. Καββαδίας Γ. (2020). Η επίδραση των διεθνών οργανισμών στις εμπορικές σχέσεις: Η περίπτωση της Ελλάδας. *Πολιτική Οικονομία*, 19(1), 33-49.
25. Καπλανίδης Δ. (2021). Εμπορικές σχέσεις και πολιτική ασφάλειας: Η

- γεωπολιτική διάσταση. Πολιτική Οικονομία, 19(2), 59-75.
26. Καραγιάννης Χ. (2019). Γεωπολιτικές στρατηγικές και εμπορικές σχέσεις στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Οικονομικές Σημειώσεις, 11(1), 43-58.
27. Καρπούζης Μ. (2022). Οι προκλήσεις των εμπορικών σχέσεων στην εποχή της πολιτικής αστάθειας. Πολιτική Οικονομία, 19(1), 33-49.
28. Κατσουρίδης Γ. (2020). Γεωπολιτικές προκλήσεις και οι επιπτώσεις τους στο διεθνές εμπόριο. Διεθνής Πολιτική και Οικονομία, 14(2), 77-94.
29. Κοκκινάκης Ν. (2020). Εμπόριο και πολιτική αστάθεια: Οι περιπτώσεις των Βαλκανίων. Διεθνής Πολιτική και Οικονομία, 15(1), 87-103.
30. Κοντογιάννης, Σ. (2018). Εμπορικές σχέσεις και περιφερειακή συνεργασία: Η περίπτωση της Βαλκανικής. Πολιτική Οικονομία, 16(3), 52-66.
31. Κωστόπουλος Μ. (2018). Διμερείς εμπορικές σχέσεις και πολιτική: Η ελληνική περίπτωση. Διεθνής Πολιτική και Οικονομία, 14(1), 78-93.
32. Κωστόπουλος Μ. (2021). Η επίδραση των γεωπολιτικών παραγόντων στις εμπορικές σχέσεις. Βαλκανικές Σπουδές, 24(2), 78-92.
33. Λαμπρόπουλος, Δ. (2019). Η πολιτική αστάθεια και οι επιπτώσεις της στο εμπόριο: Μια διεθνής προοπτική. Πολιτική Ανάλυση, 17(4), 45-62.
34. Μάγκος Γ. (2022). Διμερείς εμπορικές σχέσεις και περιφερειακή συνεργασία. Πολιτική Ανάλυση, 17(4), 55-72.
35. Μαυρίδης Γ. (2019). Η γεωπολιτική και οι επιπτώσεις της στο διεθνές εμπόριο. Διεθνές Εμπόριο, 11(2), 30-46.
36. Μαυρίδης, Δ. (2018). Πολιτική αστάθεια και εμπορικές πολιτικές: Μια σύγκριση της ελληνικής και της τουρκικής προοπτικής. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Οικονομίας, 12(1), 34-49.
37. Μελίδης Ν. (2019). Η θέση της Ελλάδας στο διεθνές εμπόριο: Προκλήσεις και ευκαιρίες. Διεθνές Εμπόριο, 11(2), 55-72.
38. Μηλιώνης Α. (2019). Διμερείς εμπορικές σχέσεις και στρατηγική συνεργασία. Διεθνές Εμπόριο, 12(3), 71-85.
39. Μητρόπουλος Γ. (2019). Η θέση της Ελλάδας στο διεθνές εμπόριο: Προκλήσεις και ευκαιρίες. Διεθνές Εμπόριο, 11(2), 55-72.
40. Μητρόπουλος Γ. (2020). Διμερές εμπόριο και πολιτική: Η ελληνική περίπτωση. Διεθνής Πολιτική και Οικονομία, 14(1), 78-93.
41. Νικολαΐδης Δ. (2020). Η συμβολή των διεθνών σχέσεων στην εμπορική πολιτική της Ελλάδας. Βαλκανικές Σπουδές, 24(1), 12-29.
42. Νικολάου Θ. (2020). Η πολιτική των κυρώσεων και οι εμπορικές σχέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο. Ελληνική Πολιτική Επιθεώρηση, 15(1), 15-29.
43. Νικολόπουλος Κ. (2021). Διμερείς σχέσεις και περιφερειακή συνεργασία: Η περίπτωση Ελλάδας και Κύπρου. Διεθνής Πολιτική και Οικονομία, 15(4), 103-119.
44. Νικολόπουλος Κ. (2021). Εμπόριο και πολιτική αστάθεια: Μια ανάλυση των επιπτώσεων. Πολιτική και Οικονομία, 25(3), 35-50.
45. Παναγιωτόπουλος Γ. (2022). Οι γεωπολιτικές επιπτώσεις στο διεθνές εμπόριο: Η περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου. Διεθνές Εμπόριο,

- 14(4), 50-65.
46. Παπαδάκης Ι. (2019). Οι επιπτώσεις των πολιτικών κρίσεων στις εμπορικές σχέσεις: Μια ανασκόπηση. *Βαλκανικές Σπουδές*, 21(2), 50-66.
 47. Παπαδημητρίου Μ. (2022). Πολιτική αστάθεια και εμπορικές σχέσεις: Μια συγκριτική ανάλυση. *Διεθνές Εμπόριο*, 13(4), 100-115.
 48. Παπαδόπουλος Α. (2020). Διμερείς εμπορικές σχέσεις στην εποχή της πολιτικής αστάθειας. *Διεθνές Εμπόριο*, 11(3), 45-62.
 49. Παπακωνσταντίνου Ε. (2019). Οι επιπτώσεις των γεωπολιτικών εντάσεων στο εμπόριο: Η περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου. *Ελληνική Επιθεώρηση Διεθνών Σχέσεων*, 8(2), 29-45.
 50. Ραγκούσης Χ. (2020). Γεωπολιτικές εντάσεις και οι συνέπειές τους στις εμπορικές σχέσεις. *Διεθνές Εμπόριο*, 11(3), 45-62.
 51. Ραπτόπουλος Σ. (2022). Η γεωπολιτική και οι επιπτώσεις της στο διεθνές εμπόριο. *Πολιτική και Κοινωνία*, 26(1), 33-47.
 52. Ρέππας, Σ. (2020). Πολιτικές εντάσεις και εμπορικές σχέσεις: Η περίπτωση της Κεντρικής Ασίας. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Οικονομίας*, 13(2), 68-84.
 53. Σαββίδης Π. (2021). Οι επιπτώσεις των πολιτικών κρίσεων στις εμπορικές σχέσεις: Μια ανασκόπηση. *Διεθνείς Σχέσεις*, 12(4), 20-35.
 54. Σαββίδης Χ. (2021). Εμπορικές σχέσεις και πολιτική αστάθεια: Η περίπτωση της Βόρειας Αφρικής. *Διεθνής Πολιτική και Οικονομία*, 15(4), 70-85.
 55. Σαπουνάς Δ. (2019). Η γεωπολιτική και οι εμπορικές σχέσεις στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. *Διεθνές Εμπόριο*, 12(4), 81-99.
 56. Σαπουνάς, Δ. (2020). Η επίδραση των γεωπολιτικών παραγόντων στο διεθνές εμπόριο. *Βαλκανικές Σπουδές*, 22(1), 12-29.
 57. Σιδηρόπουλος Σ. (2020). Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις εμπορικές σχέσεις της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. *Διεθνείς Σχέσεις*, 11(1), 60-75.
 58. Σπυρόπουλος Ι. (2021). Η επίδραση των πολιτικών συγκρούσεων στις εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Οικονομίας*, 12(1), 19-37.
 59. Σταυρίδης, Ν. (2021). Εμπορικές σχέσεις και διπλωματικές προκλήσεις στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας. *Ελληνική Πολιτική Επιθεώρηση*, 11(2), 29-44.
 60. Στεφάνου Ε. (2021). Εμπορικές σχέσεις και ασφάλεια: Η γεωπολιτική διάσταση. *Διεθνείς Σχέσεις*, 12(3), 67-80.
 61. Σωτηρίου Α. (2019). Οι εμπορικές σχέσεις στην περιοχή του Αιγαίου: Προκλήσεις και ευκαιρίες. *Πολιτική Ανάλυση*, 18(3), 48-60.
 62. Τεφρίνης Α. (2022). Η πολιτική της ενέργειας και οι εμπορικές σχέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Οικονομίας*, 15(2), 60-77.
 63. Τζελέπη Ι. (2021). Εμπορικές σχέσεις και περιφερειακή σταθερότητα: Η περίπτωση της Δυτικής Βαλκανικής. *Διεθνές Εμπόριο*, 13(3), 90-105.
 64. Τζήκας Ι. (2020). Η σημασία της συνεργασίας στην εμπορική πολιτική της Ελλάδας. *Διεθνές Εμπόριο*, 12(1), 55-70.
 65. Τσαγκαράκης Σ. (2022). Οι προκλήσεις του διεθνούς εμπορίου στην

- εποχή της πολιτικής αστάθειας. Πολιτική Ανάλυση, 18(4), 73-90.
66. Τσουνής Γ. (2021). Εμπορικές σχέσεις και πολιτική αστάθεια: Αντίκτυποι στην ελληνική οικονομία. Πολιτική και Κοινωνία, 25(3), 35-50.
 67. Τσουνής Κ. (2022). Η πολιτική αστάθεια και οι συνέπειές της στο εμπόριο: Μια συγκριτική ανάλυση. Ελληνική Πολιτική Επιθεώρηση, 15(1), 18-36.
 68. Φλώρος Θ. (2019). Γεωπολιτική και διεθνές εμπόριο: Η περίπτωση των Βαλκανίων. Διεθνές Εμπόριο, 11(2), 30-46.
 69. Χατζηαντωνίου, Μ. (2019). Εμπορικές σχέσεις και διεθνείς συγκρούσεις: Η περίπτωση της Μέσης Ανατολής. Πολιτική Ανάλυση, 18(2), 20-36.
 70. Χατζηγεωργίου Ι. (2022). Εμπορικές σχέσεις και διπλωματικές εντάσεις: Μια σύγκριση της ελληνικής και της τουρκικής προοπτικής. Διεθνής Πολιτική και Οικονομία, 15(3), 62-78.
 71. Χατζηδάκης Α. (2020). Διμερείς εμπορικές σχέσεις και πολιτική ασφάλειας: Η περίπτωση της Βόρειας Αφρικής. Διεθνές Εμπόριο, 12(3), 48-66.
 72. Χατζηπαναγιώτης, Π. (2020). Οικονομικές επιπτώσεις των διεθνών συγκρούσεων: Η περίπτωση της Μέσης Ανατολής. Διεθνής Πολιτική και Οικονομία, 14(3), 30-48.
 73. Χρήστου Α. (2021). Η πολιτική της ενέργειας και οι εμπορικές σχέσεις στη ΝΑ Ευρώπη. Διεθνές Εμπόριο, 12(4), 81-99.
 74. Χρήστου Α. (2021). Οι επιπτώσεις των γεωπολιτικών εντάσεων στο εμπόριο: Η περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου. Ελληνική Επιθεώρηση Διεθνών Σχέσεων, 8(2), 29-45.
 75. Χριστοδούλου, Μ. (2020). Η επίδραση των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο εμπόριο της Ε.Ε. Βαλκανικές Σπουδές, 21(1), 44-59.
 76. Ψαθάς Κ. (2019). Πολιτικές εντάσεις και εμπόριο: Η περίπτωση της Κεντρικής Ασίας. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Οικονομίας, 13(2), 68-84.
 77. Ψαθάς Ν. (2020). Η σημασία των διμερών εμπορικών σχέσεων στην Ευρώπη. Πολιτική Ανάλυση, 18(1), 45-60.
 78. Ψαράς, Κ. (2022). Η διαχείριση των εμπορικών σχέσεων στην εποχή των κρίσεων. Διεθνείς Σχέσεις, 13(4), 90-106.
 79. Ψαρού Δ. (2021). Πολιτική αστάθεια και οι επιπτώσεις της στο διεθνές εμπόριο: Η περίπτωση της Νότιας Ασίας. Πολιτική και Κοινωνία, 25(2), 44-60.

Δικτυακός Τόπος (Website)

1. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης(2021), Προσβάσιμο από: <https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/energy-prices-2021/> [τελευταία πρόσβαση 27/01/2024]
2. Η Καθημερινή, Προσβάσιμο από: <https://www.kathimerini.gr/world/561799129/to-tagma-azof-kai-i-ithiki-anavli>

- [tikotita-tis-dysis/](#) [τελευταία πρόσβαση 2024]
3. Greece in Figures, Προσβάσιμο από: <https://greeceinfigures.com/plithorismos> [τελευταία πρόσβαση 18/12/2024]
 4. Reporters without borders , Προσβάσιμο από: <https://rsf.org/en/2024-world-press-freedom-index-journalism-under-political-pressure> [τελευταία πρόσβαση 2024]

Διατριβές

1. Aris Marghelis, Απρίλιος 2021: The maritime delimitation agreement between Greece and Italy of 9 June 2020: An analysis in the light of International Law, national interest and regional politics
2. Lisa Hajjar University of California, Santa Barbara 2001: Human Rights in Israel/Palestine: The History and Politics of a Movement